

”Mut uuden perheen kohdalla, jos on molemmat vanhemmat kuvioissa, niin kyl mä ehkä edelleen herkemmin soitan ensin äidille”

Lastensuojelun työntekijöiden käsityksiä isien asemasta

Liisa Jyrinki

Pro gradu -tutkielma

Sosiaalityö

Lapin yliopisto

2020

Lapin yliopisto, yhteiskuntatieteiden tiedekunta**Työn nimi:** Lastensuojelun työntekijöiden käsityksiä isien asemasta**Tekijä:** Liisa Jyrinki**Koulutusohjelma/oppiaine:** Yhteiskuntatiede/Sosiaalityö**Työn laji:** Pro gradu –työ _X_ Sivulaudaturtyö___ Lisensiaatintyö___**Sivumäärä:** 72+1**Vuosi:** 2020**Tiivistelmä:**

Tämän pro gradu -tutkielman aiheena oli tutkia lastensuojelun avohuollon työntekijöiden käsityksiä isien asemasta lastensuojelussa. Isien asemaa tarkasteltiin kahden tutkimuskysymyksen kautta käsitellen sitä, millaisia käsityksiä työntekijöillä oli isyydestä lastensuojelun kontekstissa sekä sitä millaisia käsityksiä työntekijöillä oli isien huomioimisesta lastensuojelussa. Tutkielma on laadullinen tutkimus. Tietoteoreettiselta taustaltaan tutkielma on fenomenografinen. Fenomenografiaa on käytetty tutkimuksellisenä lähestymistapana yhdistettynä laadulliseen sisällönanalyysiin. Pro gradu -tutkielmassa haastateltiin yhdeksää lastensuojelun sosiaalityössä työskentelevää työntekijää. Haastattelut toteutettiin ryhmähaastatteluina puolistrukturoitua haastattelumenetelmää käyttäen.

Isyys määrittyi biologiseksi, juridiseksi, sosiaalseksi ja psykologiseksi. Isyyden määrittelyssä painottui lapsen kokemus. Isyys nähtiin moninaisena ja vaihtelevana. Käsitysten mukaan isät olivat aiempaa tasavertaisimpia vanhempia äitien kanssa, ja isyyteen liitettiin hoivaavuus ja aktiivinen osallistuminen lapseen liittyvissä asioissa. Työntekijöiden käsityksissä isyys näyttäytyi myös toissijaisena vanhemmuutena. Toissijaisissa käsityksissä osan isistä nähtiin olevan joko osittain tai kokonaan poissa tai passiivisena lasten elämässä ja lastensuojelun työskentelyssä. Käsitysten mukaan äideillä oli osassa perheistä isejä enemmän valtaa ja vastuuta lapsiin liittyvissä asioissa.

Työntekijöiden käsitysten mukaan isien asema lastensuojelussa oli vaihtelevaa. Käsitykset isien tasa-arvoisesta asemasta olivat valtavirtaisia käsityksiä. Työntekijät pitivät tasa-arvoa työskentelyn lähtökohtana, ja tasa-arvoinen huomioiminen kiinnittyi lastensuojelun osaamiseen ja asiantuntijuuteen. Tasavertaista huomioimista kuvasi se, että vanhemmuutta arvioitiin samoilla kriteereillä sukupuolesta riippumatta ja vanhemmilta odotettiin samanlaisia asioita. Isien tasavertainen asema lastensuojelussa kiinnittyi vahvasti laajempaan isyyden yhteiskunnalliseen ja kulttuuriseen muutokseen. Samalla oli myös käsityksiä isien toissijaisesta asemasta lastensuojelussa. Toissijaisuus tuli esille äitien kanssa painottuvan työskentelyn kautta. Äitien ensisijaisuus selittyi kulttuuristen käsitysten vaikutuksilla sekä työntekijöiden kokemuksilla siitä, että äidit olivat useammin isejä tietoisempia lapsiin liittyvistä asioista. Lastensuojelun käytäntöjen nähtiin soveltuvan useammin paremmin äideille kuin isille tunnekeskustelupainottuneisuuden vuoksi.

Avainsanat: isyys, lastensuojelu, sukupuoli, fenomenografia**Suostun tutkielman luovuttamiseen kirjastossa käytettäväksi:** _X_

Sisällys

1 JOHDANTO	1
2 ISYYS JA ISÄT LASTENSUOJELUSSA	4
2.1 Isätutkimus ja isyyden muutokset.....	4
2.2 Lastensuojelu ja isät	8
2.3 Sukupuoli ja sosiaalityö	14
3 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	19
3.1 Tutkielman tehtävä ja tavoite	19
3.2 Metodologiset lähtökohdat	19
3.3 Aineiston keruu ja haastattelujen toteutus	21
3.4 Aineiston analyysi.....	24
3.5 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus.....	26
4 ISÄT LASTENSUOJELUSSA	30
4.1 Käsitukset isyydestä.....	30
4.1.1 Isyyden määritelmä	30
4.1.2 Tasavertaiset isät.....	33
4.1.3 Toissijaiset isät	38
4.2 Isien huomioiminen lastensuojelussa	47
4.2.1 Tasavertaisuus käytäntöinä ja työntekijöiden ihanteena	47
4.2.2 Institutionaalinen toissijaisuus.....	54
5 YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET	62
LÄHTEET:	69

Liite 1 Haastattelurunko

1 JOHDANTO

Pro gradu –tutkielmassani tutkin isien asemaa lastensuojelun sosiaalityössä. Julkisessa keskustelussa isän ja lastensuojelun suhde tulee usein näkyväksi negatiivisessa positiossa äärimmäisten tilanteiden muodossa, kuten huoltajuuskiistoihin liittyvissä tilanteissa. Tästä esimerkkinä mielipidekirjoitus Keskisuomalaisessa (25.5.2017), jossa isä kirjoittaa omasta kokemuksestaan. Otsikoiden ja uutisten mukaan isät ovat toisinaan kokeneet, että heitä ei ole kohdeltu tasapuolisesti tai oikeudenmukaisesti sosiaalityössä. Toisaalta esimerkiksi Kääriäisen (2015) tutkimuksen mukaan isää huomioidaan sosiaalitoimen olosuhdeselvityksissä tasavertaisina äitien kanssa. Olennaista on myös se, että käytännön lastensuojelun kentällä isien ja lastensuojelun välinen suhde on pääosin muuta kuin mainittuja äärimmäisiä tilanteita, ja tämä tulee myös tutkielmassani esiin.

Lastensuojelu on sosiaalityön opintojen edetessä muodostunut itselleni läheiseksi ja olen työskennellyt lastensuojelussa sosiaalityöntekijän viransijaisena. Näistä lähtökohdista kumpusi mielenkiintoni tutkia lapsiin tai perheisiin liittyvää ilmiötä lastensuojelun kontekstissa. Omien ja ympärilläni olevien ihmisten kokemusten mukaan isien kohtaamiset erilaisten viranomaisten kanssa ovat pääosin hyviä. Isät ovat usein kokeneet tulleet huomioiduksi tasavertaisena vanhempana, toisinaan he ovat kokeneet jopa, että heidän päälleen on aseteltu sankarinvittaa, kun ovat hoitaneet arkisia lasten hoitoon ja kasvatukseen liittyviä asioita. Näiden lisäksi on kuitenkin myös kokemuksia, joissa isien osallistumisesta on kummasteltu tai äitiä automaattisesti pidetty ensisijaisena. Isän osallistumiselle tai äidin osallistumattomuudelle on saatettu erikseen viranomaisen puolesta kysyä selitystä.

Tutkimukseni tavoitteena on tarkastella isien asemaa lastensuojelun sosiaalityössä. Tarkoitukseni on hahmottaa isien asemaa tutkimalla, millaisia käsityksiä lastensuojelun työntekijöillä on isyydestä ja isien huomioimisesta lastensuojelun asiakasprosessissa. Pro gradu -tutkielmani tavoitteena on tuottaa lisää tietoa isien asemasta lastensuojelussa. Toiveeni on, että pro gradu -tutkielmani voisi auttaa huomaamaan isien asemaan mahdollisesti liittyviä erityispiirteitä. Tutkimukseni konteksti rajautuu lastensuojelun avohuollon kenttään. Pro gradu -tutkielmani on laadullinen tutkimus, jonka aineisto

muodostuu lastensuojelun työntekijöiden ryhmähaastatteluista. Tietoteoreettiselta taustaltaan tutkielma on fenomenografinen. Fenomenografisessa tutkimuksessa kohteena ovat ihmisten käsitykset ja kokemukset tutkimuskohteena olevasta ilmiöstä (Ahonen 1994, 114). Omassa tutkielmassani fenomenografia on tutkimuksellinen lähestymistapa yhdistettynä laadulliseen sisällönanalyysiin.

Isyyteen liittyvissä keskusteluissa toistuvat isyydessä viime vuosikymmeninä tapahtuneet muutokset sekä tulevat muutokset. Isyyden muutokset ovat kytköksissä yhteiskunnallisiin uudistuksiin, erityisesti perhepoliittisiin päätöksiin. Jo pitkään isyyssä näkyy liittynyt toive jaetusta tasavertaisesta vanhemmuudesta. Isyyteen linkittyikin aiempaa tiiviimmin osallistuminen ja hoivaaminen. (Aalto 2004, 65.)

Isyystutkimuksessa on painottunut isien näkökulma, tutkimusta on siis tehty painottuen isien kokemuksiin ja näkemyksiin. Isyyttä on tutkittu jonkun verran myös lasten näkökulmasta, tosin useissa tutkimuksissa lapsuutta on tarkasteltu jo aikuiseksi kasvaneiden näkökulmasta. Sen sijaan isyyttä on hieman vähemmän tutkittu instituutioiden ja asiantuntijoiden näkökulmasta. (Mykkänen 2010, 42.) Tutkielmassani tarkastelen isyyttä ja isien asemaa juuri työntekijöiden käsitysten kulmasta. Isyyttä myös on tutkittu sukupuolesta irrotettuna sekä sukupuolen tutkimukseen kiinnittyen.

Jokinen (1999, 24–25) jakaa isyystutkimukseen kahteen osaan sen mukaan, onko tutkimuksessa huomioitu sukupuoli näkökulmaa vai ei. Sukupuolentutkimuksesta kokonaan irrotettu isyystutkimus herkästi ohittaa isyyden ja mieheyden yhteiskunnalliset ja kulttuuriset ehdot. Alangon ja Orjasniemen (2018, 140) mukaan sosiaalityön sukupuolittuneisuutta ei ole tutkittu kovin paljon. Pro gradu -tutkielmassani sukupuoli ei ole varsinaisesti tutkimuskohteena, mutta pyrin tarkastelemaan sukupuolta osana isyyttä ja isien asemaa lastensuojelussa.

Isien asemaan lastensuojelussa kytkeytyy vahvasti se erityisyys, että lastensuojelun työntekijöistä valtaosa on naisia. Päivi Petreliuksen (2005, 11) mukaan sosiaalityössä tarvitaan tutkimusta ja tietoa sukupuolen merkityksestä. Sukupuolitietoa ja -tietoisuutta tarvitaan, jotta sosiaalityössä on mahdollista nähdä sukupuolen merkitys asiakkaiden tilanteissa, kriiseissä ja kohtaamisissa. Sosiaalityön ja -työntekijöiden arvojen ja

toimintamallien mahdollisen sukupuolittuneisuus on tärkeää tunnistaa. Myös sosiaalityön naisvaltaisuus edellyttää sukupuolikäsitysten ja sukupuolen merkityksen tarkastelua alan sisällä.

Tunnistan ja tunnustan tutkielmani herkästi osallistuvan ihmisten jakamiseen kahteen eri sukupuoleen miehiin ja naisiin. Kulttuurisen käsityksen mukaan sukupuoli yhä edelleen usein virheellisesti jaetaan yksiselitteisesti kahteen osaan eli miehiin ja naisiin. Tämän kulttuurisen sukupuolikäsityksen mukaan näiden toisinaan ymmärretään olevan toisensa poissulkevia, ja sukupuoli käsitetään syntymästä saakka olemassa olevana jatkuvana ihmistä merkittävällä tavalla määrittävänä ominaisuutena. Ihmisiä ei kuitenkaan voi edes biologisesti jaotella kahteen vastakkaiseen sukupuoleen, mieheen ja naiseen. Mikäli sukupuoli jaotellaan kapeasti, osa ihmisistä jää kokonaan ulkopuolelle. Kahden vastakkaisen sukupuolen sijaan sukupuoli tulisi nähdä esimerkiksi sukupuolijana feminiinisen ja maskuliinisen välillä. (Huuska 2015, 3–4.) Näen ongelmallisena sen, että olisin mukana yksinkertaistamassa sukupuolia ja pahimmillaan vahvistamassa olemassa olevia sukupuoleen liitettyjä stereotypioita. Tavoitteenani on ennemmin tuoda esille ilmiöön liittyviä käsityksiä, kuin pyrkiä osoittamaan ne oikeiksi tai totuudeksi.

Tutkielmani teoreettinen viitekehys rakentuu isätutkimusta ja sukupuolentutkimusta käsittelevän tutkimuksen ja kirjallisuuden varaan, ja käsittelen näitä luvussa kaksi. Esittelen isätutkimusta sekä tutkimusaiheeni kannalta relevanttia tutkimusta ja keskustelua isyydestä ja lastensuojelusta. Samassa luvussa käsittelen lyhyesti myös tutkimuksen kontekstia eli lastensuojelua sekä sukupuolta sosiaalityössä. Esittelen näiden osalta sekä kotimaista että kansainvälistä keskustelua ja tutkimusta. Tutkielman toteutusta esittelen kolmannessa luvussa, jossa kerron tutkielman aineistosta, metodologiasta, etiikasta ja analyysistä. Luku neljä on tutkielmani tulosluku. Tässä luvussa on analyysini ja sen peilausta muuhun aiheesta tehtyyn tutkimukseen. Tulosluvussa esittelen työntekijöiden käsityksiä isyydestä sekä isien huomioimisesta lastensuojelussa. Lopuksi viidennessä luvussa esitän koostetusti tutkielmani tulokset ja johtopäätökseni.

2 ISYYS JA ISÄT LASTENSUOJELUSSA

2.1 Isätutkimus ja isyyden muutokset

Akateeminen keskustelu isyydestä alkoi Suomessa, muualla Pohjoismaissa sekä Pohjois-Amerikassa 1960-luvulla. Myöhemmin keskustelu on kehittynyt merkittäväksi poliittiseksi ja tieteelliseksi kysymykseksi. Tutkimuskentällä kiinnostus isyyttä kohtaan on ollut kasvavaa ja isyydestä on tullut oma tutkimuskohteensa. Myös poliittisella tasolla isyyttä koskeva muutos on ollut merkittävää, siitä on tullut olennainen osa erityisesti sosiaali- ja perhepolitiikan sisällä käytävää keskustelua ja päätöksentekoa. Keskustelu isyydestä on laajemminkin lisääntynyt yhteiskunnallisella tasolla ja keskustelua ja kannottoa isyydestä on aiempaa enemmän myös eri kulttuurin osa-alueilla. (Huttunen 2014, 178.) Isyyttä on tutkittu eri ihmis- ja yhteiskuntatieteiden kentällä. Isyyttä käsitteleviä tutkimuksia on tehty esimerkiksi kasvatustieteiden, psykologian ja sosiaalipsykologian, sosiologian, sosiaalipolitiikan, historian, lääketieteen, teologian ja myös sosiaalityön aloilla. (Mykkänen 2010, 40–42.)

Suomessa isyyttä on tutkinut muun muassa Jouko Huttunen, joka on tutkinut ja kirjoittanut isyydestä laajasti (ks. esim. 1999, 2001 ja 2014). Myöhemmin luvussa käsittelen isyyden määritelmää Huttusen mukaan. Johanna Mykkänen ja Ilana Aalto (2010) ovat kirjoittaneet isyyden tutkimisesta Suomessa. Mykkänen (ks. esim. 2010, 2014) on tutkinut isyyttä laajemminkin, esimerkiksi eron jälkeistä vanhemmuutta sekä isäksi tulemistä. Aalto (2015) on väitellyt isyystutkimuksesta sekä Aalto ja Jani Kolehmainen (2004) ovat toimittaneet teoksen, jossa on artikkeleita isyydestä eri tieteen aloilta myös sukupuoli-näkökulma huomioiden. Petteri Eerola (2015) on tutkinut muun muassa pienten lasten isien käsityksiä isyydestään, huomioiden tutkimuksessaan myös vanhemmuuden sukupuolittumiseen liittyvät kysymykset. Hänen tutkimuksessaan isät määrittivät lastenhoidon vastuullista vanhemmuuttaan kuvaavimmaksi tekijäksi. Viittaaan mainittuihin ja muihin isyyttä käsitteleviin tutkimuksiin ja kirjoituksiin tutkielmani myöhemmissä vaiheissa.

Isyyttä on tutkimuksissa määritelty eri tavoin. Isyyden monimuotoistuminen on myös vaikuttanut siihen, ettei voida määritellä yhdenlaista isyyttä. Isyys voidaan pyrkiä jakamaan erilaisiin isyyden muotoihin. Isyyden luokittelussa ja tyypittelyssä on etunsa ja

haasteensa, se kokoaa ilmiön piirteitä mutta voi myös yksinkertaistaa niitä. (Mykkänen 2010, 46.) Esittelen seuraavassa Huttusen (2001, 58–64) isyysmääritelmän. Arkipuheessa ”oikealla isällä” tarkoitetaan usein biologista isää. Biologisella isyydellä on isyyden historiassa ollut painoarvoa, ja sillä on olennaista merkitystä määriteltäessä virallista isyyttä. Virallisella isyydellä taas viitataan Huttusen (2001, 58–64) mukaan juridiseen isyyteen. Juridiselle isälle on laissa säädettyjä oikeuksia ja velvollisuuksia lapseen liittyen, esimerkiksi huoltajuuteen, elatukseen ja perimiseen liittyvissä kysymyksissä.

Isyys on myös muuta kuin biologiaan ja lakiin perustuvaa. Sosiaalisen ja psykologisen isyyden määritelmässä isyys muodostuu sen sisällön perusteella. Sosiaaliseen isyyteen kuuluu yhteinen elämä lapsen kanssa, johon liittyy lapsen kanssa asumista, lapsen hoivaamista ja huolenpitoa sekä ajanviettämistä lapsen kanssa. Tämän isyyden edustaja on yleensä henkilö, jonka ympäristö määrittelee lapsen isäksi. Psykologiseen isyyteen puolestaan kuuluu olennaisena osana kiintymys ja vastavuoroisuus. Muista isyyden muodoista psykologinen isyys eroaa siinä, että kyseisen isyyden määrittäjänä on lähtökohdaisesti lapsi. Lapsen kokemus siitä, keneltä hän kokee saavansa turvaa ja keneen hän on kiintynyt, ovat olennaisia tekijöitä psykologisen isyyden määrittämisessä. Ulkopuolisen voi olla hyvinkin hankala hahmottaa ja tunnistaa psykologista isyyttä. Isä voi olla lapselle kaikkia muita muotoja, biologinen, juridinen ja sosiaalinen isä, mutta silti ei psykologinen. (Huttunen 2001, 58–64.)

Mainitut isyyden muodot ovat moninaisia ja kytköksissä toisiinsa. Yksi isä voi olla lapselle kaikkia mainittuja isyyden muotoja tai useampaa niistä. Voi myös olla, että eri henkilöt ovat lapselle eri isyyden muotojen edustajia. Osalla lapsista on elämässään läsnä vain osa isyyden muodoista, ja toisilla ei mitään näistä. (Huttunen 2001, 58–64.)

Isyys on muovautunut historian saatossa ja kiinnittynyt kulloiseenkin yhteiskunnalliseen ja kulttuuriseen tilanteeseen. 1800-luvulla suomalaisessa yhteiskunnassa perhettä koskeissa ihanteissa korostuivat naista, eli äitiä, koskevat tekijät. Miehen toimintapiiri määrittyi ensisijaisesti kodin ulkopuolelle, julkiseen elämään, liittyen esimerkiksi ammattiin. Sen sijaan naisen asema yhteiskunnassa määrittyi yksityisen, eli perheen kautta. Ajan henkeen kuului se, että miehen vastuulla oli kuitenkin huolehtia perheen hyvinvoinnista, erityisesti elättämisestä. Ihanteiden mukaan perheen isä oli kuria pitävä,

mutta myös perhettään rakastava. Miehen rooli määrittyi ennen kaikkea julkisen elämänpiirin kautta, mutta isyyden nähtiin silti olevan miehelle voimanlähde ja itsekkyyden vähentäjä. Isien kohdalla julkinen ja yksityinen sekoittuivat myös siinä, että vaikka työssäkäynti oli miehen olennaisin toimintapiiri, kävivät isät jo 1800-luvulla palkkatyössä niemenomaan perheen edun vuoksi ja perheen tukemana. (Häggman 1994, 193–194.)

Suomessa käydyt sodat muuttivat yhteiskuntaa ja myös isyyttä. Isyyteen sotavuosilla oli kielteisiäkin vaikutuksia. Sotavuosien vaikutusten voi arvioida näkyneen pitkälle varsin naisten sotien jälkeenkin. Sota vei monilta isiltä mahdollisuuden viettää aikaa lastensa kanssa yhteistä aikaa, mikä etäännytti isien ja lasten suhdetta. Isien raskaat sotakokemukset vaikuttivat heihin ja kotien ilmapiiriin negatiivisesti. Myös miesten alkoholin käyttö lisääntyi sotien jälkeen. Sota-aikana pikkupoikia olleet ovat myöhemmin itse vanhempina kokeneet, että ovat omassa vanhemmuudessaan toistaneet isiensä mallia, vaikka olisivat halunneet itse olla läheisempiä lastensa kanssa. Työn ja kiireen lisäksi he kokivat tähän vaikuttaneen sen, etteivät itse saaneet lapsena hellyyttä ja läheisyyttä isältään. (Kujala 2003, 7–8.)

Sukupuolten välinen tasa-arvokeskustelu laajeni Suomessa voimakkaasti 1960-luvulla. Tuolloin käynnistettiin useita perhepoliittisia uudistuksia, joiden tavoitteena oli tukea äitien työssäkäyntiä. Naisten työssäkäynti kodin ulkopuolella kasvoi sekä syntyvyysluvut alenivat. Muutokset vaikuttivat selkeästi myös isiin kohdistuviin odotuksiin, sillä lastenhoidon odotettiin jakautuvan aiempaa tasaisemmin naisten ja miesten välillä. Tasa-arvokeskusteluissa painottui äitien aseman parantaminen ja isien rooliin kohdistuvat muutostoiveet muodostuivat osittain äitien aseman parantamisen kautta. (Huttunen 2014, 182; Lammi-Taskula & Salmi 2016, 164.)

Isät ovat perhepoliittisen keskustelun ytimessä ja aiheena, perhepoliittisilla päätöksillä on vaikutettu paljon niemenomaan isiin. Ristiriitaisesti isät itse eivät ole olleet voimakkaimmin ajamassa näitä päätöksiä tai keskustelemassa niistä julkisesti. Lähtökohtaisesti muutosten takana ovat olleet naiset. Päätöksiä on myös perusteltu usein muista kuin miesten, isien, näkökulmasta, painottaen äitien ja lasten etuja. Tämä on voinut vaikuttaa siihen, että isyydessä ja perhepolitiikassa tapahtuneiden muutosten positiiviset

vaikutukset isille ovat julkisessa keskustelussa jääneet yhteiskunnan, naisten ja lasten etujen taakse. (Huttunen 2014, 179.)

Suomalaisessa perhepolitiikassa on siis jo pidempään pyritty muuttamaan sukupuolittunutta työnjakoa perheiden sisällä. Perheiden tekemät valinnat lastenhoitoon ja ansaitsemiseen liittyen ovat olleet sukupuolittuneita, ja poliittisilla päätöksillä on pyritty vaikuttamaan paitsi näihin, myös palkattoman työn jakautumiseen perheissä. Isien lisääntyneen osallisuuden ja siihen liittyvien asenteiden muutosten on nähty olevan sekä lähtökohta että panos poliittisille päätöksille, joilla on tavoiteltu mainittuja muutoksia perheiden valinnoissa. Todennäköisesti tarvitaan sekä poliittisia päätöksiä että isyyteen liittyvien asenteiden muutosta, mikäli pyritään lisäämään isien lastenhoidollisen ajan lisäämistä. Tänä päivänä isät ovat aiempaa tiiviimmin osallisina lapsen hoidossa ja kasvatuksessa. Tämä kehitys on kohdannut myös ihmettelyä, mutta silti laaja yleinen käsitys on, että tapahtunut muutos on ollut luonnollista, väistämätöntä ja toivotun suuntaista. (Huttunen 2014, 182; Ylikännö ym. 2015, 106–116.)

Isien lisääntyntä osallisuutta on tutkittu muun muassa perheiden ajankäytöllisestä näkökulmasta. Tutkimuksen mukaan isien lastenhoitoon käyttämä aika on lisääntynyt. Esimerkiksi 80-luvun lopulla isät käyttivät lastenhoitoon aikaa noin 45 minuuttia päivässä, kun noin 20 vuotta myöhemmin aika oli kasvanut tilastollisesti puolella tunnilla. Toisaalta myös äitien lastenhoitoon käyttämä aikamäärä on kasvanut samalla aikavälillä olleen edelleen merkittävästi isien käyttämää aikaa suurempi. Lastenhoito näyttäytyy siis edelleen kovin sukupuolittuneelta ja epätasaisesti jakautuneelta. Sen sijaan kotitöihin käytetyn ajan osalta ero on hieman kaventunut. (Ylikännö ym. 2015, 110–111.)

Isyyden muuttuminen on kiinnittänyt isyyteen aiempaa vahvemmin hoivaamisen. Tutkimusten mukaan isät itse pitävät vastuullisessa isyydessä olennaisena juuri lastenhoitoon liittyviä tekijöitä. Hoivaavuus on tyypillisesti liitetty erityisesti äitiyteen, mutta se on myös kiinnittynyt isyyteen. Edelleen isien käsityksissä isyyteen liittyy myös perinteisesti isyyteen liittyvä elatusvelvollisuus. Hoivaavuus ja oman vanhemmuuden pohtiva reflektointi on kuitenkin noussut osaksi isyyttä, korostuen erityisesti nuorten koulutettujen kaupungeissa asuvien isien kohdalla. (Eerola 2014, 315–316.)

Huolimatta tasavertaisen ja jaetun vanhemmuuden lisääntymisestä, isyyteen kiinnittyy edelleen toissijaisuutta. Elina Reenkola (2012, 9–12) esittää, että äitiys on naiselle valtaa ja voimaa tuova ominaisuus. Isälle määrittyy hänen kuvaamana toissijainen rooli. Yhteiskunnallisella tasolla miehillä on ollut ja on edelleen naisia enemmän valtaa, mutta perhe ja koti tuovat tähän poikkeuksen. Reenkolan mukaan vanhemmuus rikkoo totuttua mallia miehen ja naisen välisestä valta-asetelmasta, sillä äiti käyttää ensisijaista valtaa lapseen liittyvissä kysymyksissä ja valinnoissa.

Isien toissijainen vanhemmuus tulee konkreettisesti näkyville perhevapaiden käytön muodossa. Perhevapaiden käyttö on edelleen hyvin sukupuolittunutta, ja naiset käyttävät edelleen valtaosan perhevapaista. Naisten ja miesten perhevapaisiin myös suhtaudutaan eri tavoin, äitien perhevapaat ovat yhä usein ”itsestään selvempiä” kuin isien. Äitien ensisijaista vanhemmuutta voi pitää syynä ja seurauksena paitsi naisten asemalle työmarkkinoilla, myös jaetun vanhemmuuden hitaalle muuttumiselle. (Lammi-Taskula & Salmi 2010, 163–164.)

Aiemmin kuvatusta isyyden vahvistumisesta ja vanhemmuuden aiempaa tasaisemmasta jakautumisesta huolimatta, sen rinnalla isyys kulkee myös toiseen suuntaan. Isyyden vahvistuminen on ollut yleisen ihanteen mukaista, mutta samalla vaihtelevat isättömyyden muodot ovat tulleet aiempaa mahdollisemmiksi. Isyyden ohentuminen voi tapahtua esimerkiksi vanhempien eron jälkeen, mikäli isä ja lapsi tapaavat vain toisiaan ja heidän suhteensa jää etäiseksi. Aiemmin kuvasin biologisen ja juridisen isyyden olevan isyyden muotoja, ja myös isättömyys voi olla myös biologista tai juridista. (Hawkins & Dollahite 1997, Huttusen 2014, 183 mukaan.)

2.2 Lastensuojelu ja isät

Lastensuojelu muodostaa isyyden tutkimiselle erityisen kontekstin. Lastensuojelun asiakkuus usein tarkoittaa, että perheessä on jonkinlaista erityistä avun ja tuen tarvetta. Avaan tässä luvussa lyhyesti lastensuojelua sekä esittelen kotimaista ja kansainvälistä isyyttä ja lastensuojelua koskevaa tutkimusta ja keskustelua.

Lastensuojelusta säädetään lastensuojelulaissa. Lastensuojelulain 1 §:n (13.4.2007/417) mukaan lastensuojelun tarkoitus on turvata lapsen turvallinen kasvuympäristö, lapsen kehitys sekä oikeus erityiseen suojeluun. Vastuu lapsen hyvinvoinnista ja kasvatuksesta kuuluu vanhemmille tai muille huoltajille, mutta lastensuojelulain 2 § määrittelee viranomaisille vastuun tukea vanhempien kasvatustehtävää sekä tarjota perheille riittävää apua ja tarvittaessa lastensuojelun tukea. Lastensuojelulain 27 § määrittelee lastensuojelun asiakkuuden alkavan, kun sosiaalityöntekijä arvioi, että lapsen kasvuolosuhteet vaarantuvat tai vaihtoehtoisesti lapsi itse omalla toiminnallaan vaarantaa terveyttään ja kehitystään. Lisäksi asiakkuuden määritelmään kuuluu viranomaisen arvio siitä, että lastensuojelun palvelut ja tukitoimet ovat tarpeellisia.

Lastensuojelun palvelut voi karkeasti jakaa avohuollon tukitoimiin sekä kiireelliseen sijoitukseen ja huostaanottoon. Kiireellinen sijoitus on lapsen sijoittamista määräaikaista enimmillään 30 päiväksi ja sen jälkeen enimmillään uudelleen 30 päiväksi. Huostaanotto on lastensuojelulain 40 §:n mukaan toistaiseksi voimassa oleva sijoitus, johon ryhdytään, mikäli lapsen kasvuolosuhteet uhkaavat vakavasti vaarantaa lapsen kasvua ja kehitystä tai lapsi itse vakavasti vaarantaa omaa kehitystään tai kasvuaan. Lisäksi sama laki määrää, että huostaanoton on oltava lapsen edun mukainen ja avohuollon tukitoimet eivät ole sopivia tai riittäviä lapsen ja perheen tukemiseksi. Kiireellinen sijoitus ja huostaanotto voidaan tehdä myös ilman lapsen ja huoltajan suostumusta.

Tässä pro gradu -tutkielmassa painottuu avohuollon työskentely. Lisäksi esille nousee avohuollon työskentelyssä vastaan tulevat kiireelliset sijoitukset. Sen sijaan huostaanotot ja siihen liittyvä sijaishuolto ja myös jälkihuolto rajautuvat tutkielman ulkopuolelle. Avohuollon tukitoimien tavoitteena on lastensuojelulain 34 §:n mukaan edistää ja tukea lapsen kehitystä sekä tukea lapsen hoidosta ja kasvatuksesta huolehtivien ihmisten kykyä ja mahdollisuuksia hoitaa ja kasvattaa lasta. Samaisen lakipykälän mukaan avohuollon tukitoimia tehdään yhteistyössä lapsen ja tämän huoltajien tai muiden kasvatusvastuussa olevien ihmisten kanssa. Lastensuojelulain 36 § mukaan avohuollon tukitoimia ovat muun muassa tehostettu perhetyö, perhekuntoutus, perheen ongelmatilanteiden selvittäminen, taloudellinen tai muu tuki liittyen lapsen koulunkäyntiin, harrastamiseen, asunnon ja ammatin hankkimiseen ja ihmissuhteiden ylläpitämiseen sekä muut perhettä

ja lasta tukevat tukitoimet. Laki jättää paljon väljyyttä kunnille ja viranomaisille avohuol-
lon tukitoimien tarjoamisen ja järjestämisen osalta.

Lastensuojelu on erityispalvelu, jonka tavoitteena on tasoittaa lasten ja perheiden vä-
listä eriarvoisuutta. Toteuttamiseen lastensuojelussa tarvitaan riittävä ja kattava palve-
lujärjestelmä, joka pystyy vastaamaan asiakkaiden vaihteleviin tarpeisiin. Palvelujen tu-
lee vastata niin konkreettiseen käytännön avuntarpeeseen kuin myös sosiaalisiin ja hen-
kisiin avuntarpeisiin. (Bardy 2013, 18.)

Lastensuojelun asiakkuuden piiriin kuuluvien lasten määrä on kasvanut jatkuvasti jo
useiden vuosien ajan. Määrän kasvua on yleisesti käytetty selitettäessä lasten pahoin-
voinnin lisääntymistä. Sen sijaan lastensuojelun asiakkaana olevien lasten määrällistä li-
sääntymistä on harvoin nähty institutionaalisen huolenpidon lisääntymisenä. (mt., 13.)

Miesten asemaan sosiaalityössä, ja spesifimmin isien asemaan lastensuojelussa, linkit-
tyy sosiaalityön juuret. Feministinen tutkimus ja kirjallisuus ovat olleet nostamassa nai-
sia, ja sitä myöten myös äitejä, sosiaalityön keskiöön. Naisten auttaminen ja tukeminen,
ja heidän kokemuksiinsa epäkohtiin puuttuminen on ollut perusteltua naisten heikon aseman
vuoksi. Sosiaalityön palvelujen kehittäminen naisille on siis ollut perusteltua. Miesten,
ja samalla isien, ohittaminen ei ole ollut tietoista, vaan on tapahtunut naisten nostami-
sen kautta. Yleiset ja akateemiset keskustelut miehistä sosiaalityön asiakkaina ovat jää-
neet marginaaliin. Stereotypia äideistä ensisijaisena hoivaajana on vahvistunut ja tois-
tunut isien ohittamisen myötä. Miehet ovat ja ovat olleet olennainen osa sosiaalityötä,
mutta heidät on ainakin osittain unohdettu. (Cree & Cavanagh 1996, 6; Bates & Thomp-
son 2002, 97)

Lastensuojelua koskevaa tutkimusta ja kirjallisuutta on kansainvälisesti tehty melko vä-
hän sukupuolinäkökulmasta. Usein isyys on tullut huomioiduksi silloin, kun isyys näyt-
tää ongelmallisena; isä puuttuu lapsen elämästä kokonaan tai lähes kokonaan, on vä-
kivaltainen tai muulla tavoin kykenemätön vastaamaan lapsen kasvusta ja kehityksestä.
Isien toissijaisuus näyttäytyy myös siinä, että tutkimusta on tehty usein joko äitien tai
lastensuojelun työntekijöiden näkökulmasta. (Storhaug & Oien 2012, 296.) Myös tässä

pro gradu -tutkielmassa isyyttä ja isien asemaa tarkastelee naispuolinen äiti työntekijöiden näkökulmasta, joista heistäkin valtaosa on naisia.

Lastensuojelua koskevassa kansainvälisessä tutkimuksessa on pitkään esitetty, että lastensuojellisen huolen muodostumisessa olennaisinta on äidin rooli. Näissä tutkimuksissa on esitetty, että isän vanhemmuudessa voi olla puutteita, jotka sinällään muodostavat tarpeen lastensuojelun asiakkuudelle ja palveluille, mutta vasta äidin puutteellinen vanhemmuus synnyttää perusteen lastensuojelun väliintulolle. Tämän voi nähdä kuvaavan sitä, että isien vanhemmuudelta odotetaan vähemmän ja mahdollistetaan äitejä puutteellisempi vanhemmuus. Se puolestaan toistaa käsitystä isien toissijaisuudesta. (Kuronen ym. 2004, 13.)

Esimerkiksi 1990-luvulla havaittiin Isossa-Britanniassa, että lastensuojelussa työntekijät keskittyivät äitien kanssa työskentelyyn. Isät jäivät työskentelyssä ulkopuolisiksi, kun keskiössä oli äidin vanhemmuuden arviointi ja tukeminen. Lastensuojelussa vanhemmuuteen kohdistettiin myös erilaisia vaatimuksia riippuen vanhemman sukupuolesta. Isien vanhemmuuteen kohdistettiin vähemmän vastuita ja odotuksia, ja äitien oletettiin vastaavan isiä paremmin lapsen tarpeisiin. Näin ollen lastensuojelussa on osaltaan lisätty isien näkymättömyyttä ja toissijaisuutta. (Alastair 2001, 30–31.)

Miehiä ja isiä koskevat tasa-arvokysymykset ovat kuitenkin näkyneet myös instituutioiden tasolla. Viimeisten vuosikymmenten aikana perheiden kanssa työskentelevät asiantuntijat ovat lisääntyvässä määrin keskittäneet huomiota isyyteen. Isien tukemiseen ja heidän vanhemmuutensa vahvistamiseen on kiinnitetty aikaisempaa enemmän huomiota myös lastensuojelussa. (Eräranta 2007, 83.) Useissa tutkimuksissa isien asema lastensuojelussa on monimuotoista, sekä toissijaista että tasavertaista.

Norjassa on tutkittu isien kokemuksia lastensuojelusta tilanteissa, joissa lasten äitien esimerkiksi päihteisiin tai mielenterveyteen liittyvät haasteet rajoittivat äitien osallistumista lastenhoitoon. Osa haastatelluista isistä asui yksin lapsen kanssa, osa puolison ja lapsen kanssa ja osalla lapsi oli sijoitettuna kodin ulkopuolelle. Tutkimuksen mukaan isien kokemuksista löytyi diskursseja, joissa isät oli lastensuojelussa koettu uhkana tai merkityksettöminä. Merkityksettömyyden diskurssiin liittyi kokemuksia kuulluksi

tulemisen ja avun saamisen puutteesta. Osa isistä kritisoi, että lastensuojelun kohtaamisissa äidit oli asetettu etusijalle ja isien vanhemmuus on tullut huomioiduksi vasta, kun äidin vanhemmuus ei ole ollut riittävää. Toisaalta tutkimuksen mukaan isillä itsellään oli myös kulttuurisesti omaksuttuja käsityksiä äideistä ensisijaisena vanhempana. Isillä oli myös kokemuksia siitä, että heidät oli kohdattu lastensuojelussa tasavertaisina äitien kanssa. (Storhaug & Oien 2012, 296–302.)

Storhaug & Oien (2012, 297) ovat todenneet Scourfieldiin (2003) viitaten, että Isossa-Britanniassa tutkinut tapoja, joilla sosiaalityöntekijät määrittelevät isyyttä lastensuojelun kontekstissa. Tutkimuksen mukaan lastensuojelun sosiaalityöntekijöillä oli kuusi erilaista diskurssia lastensuojelun asiakkaana olevista isistä. Neljässä isyys näyttäytyi toissijaisena tai ongelmallisena, näitä diskursseja olivat isät uhkana, isät tarpeettomina, isät merkityksettöminä ja isät poissaolevina. Kahdessa muussa diskurssissa isät näyttäytyivät tasavertaisina äitien kanssa sekä parempina kuin äidit.

Tutkimukseen osallistuneet työntekijät kohtasivat työssään paljon isejä, jotka olivat käyttäneet jonkinlaista väkivaltaa lapsiaan kohtaan, mikä selittää sitä, että työntekijät kohtasivat isiä potentiaalisina uhkina. Diskurssit isien tarpeettomuudesta liittyivät tilanteisiin, joissa isät eivät osallistuneet lastenhoitoon tai elättämiseen. Merkityksettömyysdiskurssi viittasi puolestaan lastensuojelun työskentelyn painottumiseen äitien kanssa tehtävään työhön. Usein kyse oli siitä, että äidit olivat päävastuussa lastenhoidosta, mutta toisinaan siitä, että äidit olivat sulkeneet isät työskentelyn ulkopuolelle tai lastensuojelun työntekijöillä ei ollut tarvittavaa osaamista ja resursseja osallistaa isää mukaan. Poissaolodiskurssi kuvasi isejä, jotka eivät olleet mukana lapsen elämässä tai eivät lainkaan osallistuneet lastensuojelun työskentelyyn. Tasavertaisuuskäsitykset jakoutuivat kahtia, joko molemmat vanhemmat olivat ”yhtä huonoja” tai vanhemmuutta ei haluttu nähdä sukupuolituneena. Käsityksiin isien paremmuudesta liittyi usein äidin puutteellinen vanhemmuus. (Scourfield 2003, Storhaugin & Oienin 2012, 297–298 mukaan.)

Iseillä on vaihtelevia kokemuksia avun hakemisesta ja tuen saamisesta lastensuojelun kentältä. Kokemuksia on tutkittu Suomessa muun muassa kolmannelta sektorilta. Tyyppillisesti lastensuojelun kontekstissa isyys on näyttäytynyt ongelmien rakentumisen kautta, mutta tutkimuksen mukaan iseillä on tarve ja halu tulla huomioiduksi

vanhempina, joita autetaan lastensuojelun palveluissa yksilöllisesti ja sensitiivisesti. Isien kokemuksista muodostui neljä narratiivia, joista yksi on niin sanottu sankaritarina. Iseillä oli vakavia sosiaalisia ongelmia, kuten päihteiden käyttöä ja väkivaltaisuutta, joista olivat selvinneet ja ammattilaisilta saatu tuki oli lisännyt heidän luottamustaan omaan vanhemmuuteensa. Toinen narratiivi oli uhritarina, jossa isä ei yrityksistä huolimatta saanut apua. Lähelle tätä tulivat kertomukset ulkopuolisuudesta. Ulkopuolisuuden kokemuksissa isien kokemus oli, ettei työskentely ollut vuorovaikutuksellista eivätkä isät kokeneet pääsevänsä osallisiksi työskentelyssä. Iseillä oli myös onnistumisen kokemuksia avun hakemisesta ja saamisesta. Isien ja ammattilaisten toimivan työskentelysuhteen ytimessä on isien kohtaaminen tasa-arvoisina ja avuntarpeiden tunnistaminen. Isät ovat halukkaita ja kyvykkäitä tekemään vanhemmuudessaan myös muutoksia, mikäli heidät otetaan vakavasti. (Mykkänen ym. 2017, 236–245.)

Suomessa Jaana Vuori on tutkinut perheammattilaisten vanhemmuuskirjoitusten sukupuolittuneisuutta. Hänen mukaansa isyys näyttäytyy olevan välitilassa, jossa uusi isyys, johon kuuluu osallistuvuus ja jaettu vanhemmuus, ei vielä täysin toteudu, mutta myöskään paluuta niin sanottuun vanhaan isyyteen ei enää ole. Tekstien perusteella nämä molemmat isyyden muodot ovat yhtä aikaa olemassa. Isyyden muodot voivat myös kohdata ja törmätä keskenään. ”Vanhaan isyyteen” kiinnittyy poissaolevuus, vastuu elatuksesta ja lastenhoitovastuun painottuminen äideille. Uuteen isyyteen sen sijaan kiinnittyy lapsenhoito ja hoivaaminen sekä käsitykset turvallisesta, lämpimästä ja leikkivästä isästä. (Vuori 2001, 159–160.)

Tuovinen (2014, 128–129.) on tutkinut yksinhuoltajaisyyttä. Iseillä oli ristiriitaisia kokemuksia viranomaisten kanssa asioimisesta isyyteensä liittyen. Iseillä oli kokemuksia siitä, että heidän yksinhuoltajuuteensa suhtaudutaan positiivisemmin kuin äitien vastaavaan, ympäristö pitää miehestä yksinhuoltajana kuin sankarina. Toisaalta samaan aikaan jotkut isät kokivat, että äidit ovat isiä paremmassa asemassa, kun viranomaisten kanssa sovitaan ja päätetään lapsen huoltoon liittyvistä asioista. Iseillä oli kokemuksia, että näissä tilanteissa viranomaisten taholta oli epäilty isien kykyä yksin huolehtia lapsen hoitoon ja kasvuun liittyvistä asioista. Osa iseistä oli näissä tilanteissa kokenut, että heidän tulisi olla parempia vanhempia kuin äitien, jotta he pääsisivät tasa-arvoiseen asemaan. (Tuovinen 2014, 128–130.)

Lapsen huoltoon ja asumiseen liittyvät kysymykset, liittyen yleensä vanhempien eron jälkeiseen tilanteeseen, näkyvät julkisessa isyyskeskustelussa erityiskysymyksenä. Lastensuojelun viranomaisilla ei ole päätösvaltaa näihin kysymyksiin, mutta ne tulevat näkyviksi asiakastilanteissa. Lisäksi sosiaalitoimen tekemillä selvityksillä on painoarvoa oikeuden tekemissä huoltajuutta ja asumista koskevissa päätöksissä. Jousmäki ja Kosonen (2009, 7–9.) ovat kirjoittaneet iseistä, jotka ovat halunneet lähivanhemmuutta, mutta eivät ole sitä saaneet tai ovat jopa jääneet ilman lapsen tapaamismahdollisuutta. Kirjoittajien mukaan osa iseistä on kokenut, että vanhemmuuden arvioinnissa äitejä pidetään yleisen asenteen mukaan ensisijaisempina vanhempina kuin isejä, ja isien toissijaisuutta toistava puhe ja toiminta alkaisi sosiaalitoimessa kiinnittyen myös siihen, että työntekijät ovat sukupuoleltaan useimmiten naisia. Kääriäinen (2015, 400–401) puolestaan on tutkinut sosiaalitoimen tekemiä olosuhdeselvityksiä, ja hänen tutkimuksensa mukaan isien ja äitien vanhemmuutta arvioitiin päätöksissä tasavertaisilla tavoilla ja kriteereillä, eikä arvioinneissa ollut sukupuolittuneisuutta.

2.3 Sukupuoli ja sosiaalityö

Aiemmin totesin Jokiseen (1999, 24–25) viitaten, että isyystutkimusta on tehty sukupuolinäkökulmasta sekä siitä irrotettuna. Tässä luvussa käsittelen sukupuolta sosiaalityössä. Vanhemmuuteen liittyy yhä sukupuolittuneita käsityksiä ja toimintamalleja sekä lisäksi sosiaalityön historia on sukupuolittunutta, joten on perusteltua tässä yhteydessä tarkastella sosiaalityön ja sukupuolen suhdetta, erityisesti miesnäkökulmasta.

Mitä sukupuoli lopulta edes on? Käsitykset sukupuolen muodostumisesta ovat vaihdelleet. Se on määritelty muun muassa biologiseksi, rooliksi, identiteetiksi, neuvotteluksi ja sopimukseksi, tyyliksi, representaatioksi, sosialisatioksi, toistoksi, valinnaksi, tekemiseksi, diskurssiksi ja moneksi muuksi. Käsitykset sukupuolesta ovat aika- ja paikkasidonnaisia. Suomessa ja muissa Pohjoismaissa on edelläkävijöinä korostunut sukupuolten tasa-arvo. Tasa-arvo ihanteena ja pyrkimyksenä on olennainen osa suomalaista sukupuolikäsitystä. (Julkunen 2010, 10–13.)

Yleisesti sosiaalityön sisällä sen käytäntöihin liittyvää tieteellistä keskustelua on käyty melko vähän sukupuolinäkökulmasta. Lastensuojeluun liittyen tutkimusta on jonkin verran. Tultaessa 1990-luvulle tutkimusta jonkin verran alkoi olla, mutta suhteellisen vähän. Sukupuolen tutkimuksen lisääntyminen selittyy todennäköisesti sillä, että 1980-luvulla naistutkimus saavutti jalansijaa Suomessa. (Petrelius 2005, 17–18.)

Sukupuolittuneisuuden alkujuuret ovat sosiaalityön osalta sen historiassa. Alan ammatillistuminen on tapahtunut naisten tekemän hyväntekeväisyyden jälkeen. (Kuronen ym. 2005, 5.) Sosiaalityö on alana edelleen erityisen naisvaltainen, sillä sosiaalityöntekijöistä noin 90% on naisia (Tilastokeskus 2011).

Työntekijöiden sukupuoli ei luonnollisesti suoraan tarkoita alan sukupuolittuneisuutta. Sukupuolierityisyys kuitenkin tarkoittaa, että sosiaalityön sisällä tarvitaan lisää tietoa ja osaamista sukupuoliin sekä sukupuolittuneisiin käsityksiin ja toimintamalleihin liittyen. Alan sisällä tarvitaan tietoa siitä, miten mainitut sukupuolikysymykset ja niiden merkitykset näkyvät ja vaikuttavat sosiaalityön asiakastilanteissa. Olennainen kysymys on myös se, millä tavoin sosiaalityön naisvaltaisuus on vaikuttanut ja vaikuttaa alan arvoihin ja käytäntöihin. (Petrelius 2005, 11.)

Historian saatossa sosiaalityön ja miesten välinen suhde on ollut kompleksinen ja ristiinaitainen, sekä toki muuttuva (Alastair 2001, 8). Sosiaalityön asiakkuuteen sen eri kentillä linkittyy yleensä jonkinlaisen avun tarvitseminen. Sen sijaan mieheyteen kohdistuu odotuksia stereotyyppisestä maskuliinisuudesta. Pärjäämisen eetos kuuluu vahvana maskuliinisuuden odotuksiin, ja tämä voi olla hankalasti yhdistettävissä sosiaalityön asiakkaana olemiseen, johon sen sijaan kuuluu tyypillisesti avun pyytämistä tai autettavaksi suostumista. Kulttuuriset tiukat maskuliinisuuden odotukset voivat johtaa siihen, etteivät miehet hakeudu sosiaalityön avun piiriin tarpeeksi ajoissa. (Bates & Thompson 2002, 98; Kitunen 2007, 114.)

Mainitut pärjäämisen eetokset ja siihen kuuluvat odotukset ovat moninaisia. Niihin kuuluu esimerkiksi se, että länsimaaisessa kulttuurissa miehen odotetaan olevan naista vanhempi, pystyvän huolehtimaan perheestään taloudellisesti, hallitsevan kriisitilanteita sekä toimivan rationaalisesti. Maskuliinisuuden odotuksiin kuuluu, että miehen

odotetaan kykenevän puolustamaan perhettään erilaisilta uhkatilanteilta. (Jokinen 2000, 210.)

On selvää, että vain pieni osa ihmisistä pystyy, tai edes haluaa, täyttää mainittuja maskuliinisuuteen liittyviä piirteitä. Ne ovat kuitenkin normeja ja ihanteita, jotka vaikuttavat kaikkiin miehiin. Usein miehet tulevat asemoiduksi suhteessa normeihin ja ihanteisiin. (Connel & Messerschmidt 2005, 832.) Maskuliinisuuden odotukset ovat osa sukupuolistereotypiaa. On selvää, etteivät mainitut normit ohjaa kaikkea ajattelua eivätkä ole ainoa tapa, jolla miehet kulttuurisesti asemoituvat. Nykypäivänä käydään julkisesti paljon keskustelua sukupuolienormien haitallisuudesta ja asenteet normien rikkomista kohtaan ovat muuttuneet aiempaa sallivimmaksi. Sukupuolistereotyyppien, sisältäen miehiin liitetyt maskuliinisuuden odotukset, olemassaolo kuitenkin edelleen jossain määrin näkyy.

Sosiaalityö halutaan usein määritellä sukupuolineutraaliksi toiminnaksi. Sosiaalityön asiakastilanteissa kuitenkin asiakkaita kohdataan myös sukupuolensa edustajina. Usein kaan kyse ei ole tietoisesta toiminnasta, vaan enemmänkin näennäisestä sukupuolineutraaliudesta. Lisäksi on huomioitavaa, että sosiaalityössä kohdatut sosiaaliset ongelmat sekä toimintakäytännöt puuttua niihin ovat osittain sukupuolittuneita. (Kuronen ym. 2004, 8.) Myös Kitunen (2007, 113–114) esittää, että sosiaalityöntekijöillä on tahto ja taipumus määritellä sosiaalityö sukupuolineutraaliksi ja vapaaksi sukupuolittuneista arvoista, odotuksista ja käytännöistä. Kitusen mukaan sosiaalityön sisällä on pyrkimystä kiistää sekä sosiaalityöntekijän ja asiakkaan sukupuolen merkitystä.

Yleensä sukupuolistuneissa käytännöissä ja käsityksissä kyse on melko abstraktista ilmiöstä, sisältäen sukupuoleen liitettyjä asenteita, arvoja, odotuksia ja rooleja, jotka tulevat näkyviksi käytännöissä ja toimintatavoissa. Käytännössä sukupuolistavat ajattelu- ja toimintatavat ovat myös arkisia ja tavallisia asioita, kuten sanoja, kirjoituksia ja tulkintoja. Yhtä aikaa ne ovat arkisia, mutta samalla sellaisia, joita on hankala havaita ja käsitteellistää. Sosiaalityön sisällä nämä voivat näkyä asiakastilanteissa. Sukupuolistavat merkitykset eivät koske näissä tilanteissa ainoastaan sosiaalityöntekijää, vaan myös asiakasta. Yhtä lailla asiakas on voinut omaksua olemassa olevia, tai kuviteltujakin, odotuksia ja normeja sukupuoleen liittyen. Sukupuolistavien käytäntöjen ja käsitysten tutkimista ja

purkamista tulisi tehdä sosiaalityön sisällä. Niiden esiin tuominen ja kyseenalaistaminen ovat keinoja purkaa mahdollisia sukupuolittuneita käytäntöjä ja käsityksiä. (Kivipelto 2004, 249–250; Kuronen ym. 2004, 7.)

Sukupuolittuneisuus voi tulla näkyville rationaalisuuden ja emotionaalisuuden rakentumisen kautta. Rationaalisuus kiinnittyy miehenä olemiseen, kun taas emotionaalisuus kiinnittyy naisena olemiseen. Näihin liitetään vastakohtaisia käsityksiä, rationaalisuuteen liitetään julkisuus, kovuus, aktiivisuus ja erillisyys. Nämä määreet tulevat rationaalisuuden kautta liitettyksi miehisyyteen. Emotionaalisuuteen, ja naisisuuteen, liitetään pehmeys, lämpimyys ja vastaanottavuus. (Gherardi 1995, 33–34.) Näiden odotusten kytkeytyminen miesten ja naisten vanhemmuuteen voi vaikuttaa siihen, millaisia tekijöitä sukupuolittuneita ominaisuuksia isyyteen ja äitiyteen liittyy. Esimerkiksi hoivaavuus on perinteisesti kiinnittynyt ensisijaisesti äitiyteen.

Sukupuolittuneisuus voi näkyä sosiaalityön, ja siten myös lastensuojelun, tavoissa lähestyä asiakasta. Sosiaalityön asiakkaat ovat erityisesti kansainvälisessä tarkastelussa olleet valtaosin naisia, joten myös alan käytänteitä on suunnattu naisille. Samoilla lähestymistavoilla ei kuitenkaan välttämättä kohdata sosiaalityön asiakkaana olevien miesten avuntarpeita. (Bates & Thompson 2002, 97.) Esimerkiksi Matela (2012, 97–98) esittää, että auttamisjärjestelmissä miesten asema on heikompi kuin naisten asema. Heikompi asema ei tapahdu niinkään tietoisten valintojen kautta, vaan perustuu toimintatapoihin, jotka soveltuvat keskimääräisesti huonommin miehille kuin naisille. Matelan kokemuksen mukaan tämä liittyy henkilökohtaisten ongelmien ja vaikeiden asioiden käsittelyyn, jossa miehet ovat hänen mukaansa naisia tottumattomampia. Toisaalta on myös viitteitä siitä, että sosiaalityöntekijöiden ammatillisena ihanteena on juuri rationaalisuus, joka voi tarkoittaa sosiaalityöntekijöiden pyrkimystä irrottaa naisisuus ammatillisuudesta (Petrelius 2005, 34–35).

Liitän sukupuolittuneisuuden osaksi tietynlaista kategorisointia. Kategorisointi on usein tapa jäsentää ympäröivää maailmaa. Kategorisointia tehdään myös arvioimatta sen tuottamia vaikutuksia. Usein luokittelu ja kategorisointi on tulkinnallista, eikä tietoista. Ihmisten luokittelussa on kuitenkin kiinnitettävä huomioita siihen, milloin ne jäsentävät

luokittelun kohteena olevaa ilmiötä ja milloin luokittelu puolestaan on pohja esimerkiksi haitallisille stereotypioille. (Pohjola 2010, 32–35.)

Sukupuolen merkityksen ohittaminen tai kieltäminen voi hankaloittaa miesnäkökulman tarkastelua sosiaalityön sisällä. Jos sosiaalityö halutaan määritellä sukupuolineutraaliksi, lienee silloin sen tutkiminenkin tarpeetonta. Kitunen (2007, 114) on väittänyt, että erityisesti lastensuojelussa naistyöntekijöiden elämäkokemukset ja -vaiheet ovat sukupuolittuneita, ja tästä syystä äidit tulisivat isiä paremmin kohdatuksi asiakastilanteissa. Toisaalta esimerkiksi Vilka (2010, 90) toteaa, että naisten elämänvaiheet ja käsitykset sukupuolesta ovat myös vaihtelevia. Lastensuojelun työntekijän ja asiakkaan kokemusmaailmat voivat olla hyvinkin toisistaan poikkeavia jaetusta sukupuolesta huolimatta.

Lastensuojelussa vanhemman sukupuoli voi vaikuttaa siihen, millä tavalla vanhempi tulee huomioiduksi. Olennaista on huomioida sukupuolittuneiden arvojen, asenteiden ja toimintakäytänteiden mahdollinen olemassaolo, tunnistaa ne ja reflektoida omaa toimintaa suhteessa niihin.

3 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

3.1 Tutkielman tehtävä ja tavoite

Tarkastelen tutkimuksessani lastensuojelun työntekijöiden käsityksiä isien asemasta ke-
räämäni aineiston pohjalta. Tarkastelen isien aseman rakentumista lastensuojelun kon-
tekstissa tutkimalla lastensuojelun sosiaalityön työntekijöiden käsityksiä isyydestä ja
isien huomioimisesta lastensuojelussa. Tutkielma rajautuu koskemaan lastensuojelun
sosiaalityön avohuoltoa.

Pro gradu -tutkielmani tavoitteena on tuottaa tietoa siitä, millaisia käsityksiä lastensuo-
jelun työntekijöillä on isyydestä ja isien huomioimisesta lastensuojelun avohuollossa.
Tavoitteenani on tarkastella näitä myös sukupuolinäkökulmasta, eli sitä, onko lastensuo-
jelun työntekijöiden näkökulmasta isien vanhemmuudessa ja isien huomioiduksi tulemi-
sessa jotain sukupuolierityisyyttä. Toiveena on, että tutkielma voisi auttaa huomaamaan
sukupuolen merkityksen lastensuojelussa ja tuottaa tietoa isyydestä lastensuojelun kon-
tekstissa.

Tutkimustehtäväni on: *Millaisia käsityksiä lastensuojelun työntekijöillä on isien ase-
masta lastensuojelun sosiaalityössä?* Valtaosa lastensuojelun sosiaalityöntekijöistä on
naisia, joten aihetta on relevanttia tarkastella myös sukupuolen näkökulmasta.

Tutkimustehtävän olen jakanut kahdeksi alakysymykseksi:

1. Millaisia käsityksiä lastensuojelun avohuollon työntekijöillä on isyydestä?
2. Millaisia käsityksiä työntekijöillä on isien huomioimisesta lastensuojelussa?

3.2 Metodologiset lähtökohdat

Tutkimukset jaotellaan usein kvalitatiiviseen ja kvantitatiiviseen tutkimukseen, vaikka
tänä päivänä tehdään myös näitä yhdistelevää tutkimusta. Oma pro gradu -tutkielmani
on kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus. Hieman yksinkertaistaen määrällisessä, eli
kvantitatiivisessa, tutkimuksessa keskeistä on mitattavuus ja numeraalisuus.

Laadullisessa tutkimustavassa argumentointi tapahtuu teksteillä tai kielellä. Laadullinen tutkimuksessa aineisto koostuu tyypillisesti suhteellisen pienestä määrästä tapauksia. (Ronkainen ym. 2011, 79–80.) Kvalitatiivisella tutkimuksella ei yleistetä tai edes pyritä yleistämään tutkittavia tapauksia tai ilmiöitä. Kvalitatiivisella tutkimuksella tavoitellaan ilmiön tai asian toiminnan tai sen osan ymmärtämistä tai tarjoamaan tieteellisesti sopiva tulkinta tutkittavasta ilmiöstä. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 98.) Näiltä osin tutkielmani on tyypillinen laadullinen tutkimus, sillä aineisto koostuu kolmesta kolmen hengen ryhmähaastattelusta, ja tavoitteena on nimenomaan kuvata kohteena olevaa ilmiötä, eikä niinkään pyrkiä yleistettävyyteen.

Kvalitatiiviselle tutkimukselle on ominaista pyrkiä kokonaisvaltaiseen tiedon hankintaan. Laadulliselle tutkimuksessa tutkittavan asian tai ilmiön kuvaus perustuu tutkijan havaintoihin sekä keskusteluihin tutkittavien välillä ja kanssa. Tyypillistä on myös se, että laadullisen tutkimuksen lähtökohtana on aineisto ja sen kokonaisvaltainen ja tarkka analyysi esimerkiksi teorian testaamisen sijaan. Usein laadullisen tutkimuksen eteneminen on joustavaa ja tutkimussuunnitelma tai sen palanen voi tyypillisesti muuttua tutkimuksen eri vaiheissa. (Hirsjärvi 2010, 164.) Tutkielmassani aineisto on merkittävässä roolissa eikä analyysini ole teoriaa testaavaa, vaikka aikaisempi tutkimus kulkee sen mukana. Avaan analyysimallia myöhemmässä luvussa. Tutkimussuunnitelmani on muovautunut läpi prosessin, esimerkiksi tutkimuskysymykset ovat tarkentuneet. Kuitenkin ilmiö ja tarkastelunäkökulma ovat säilyneet ennallaan.

Tutkimukseni on tieteenteoreettiselta taustaltaan fenomenografinen. Fenomenografinen tutkimus on ollut erityisen suosittua kasvatustieteiden sisällä tehtävässä tutkimuksessa. Luonteeltaan se on empiiristä tutkimusta, missä hankitaan aineisto. Empiirisestä aineistosta tehdä analyysi ja kuvaus. Fenomenografiaa on määritelty toisaalta analyysiprosessiksi ja toisaalta metodologiseksi tarkastelutavaksi. (Ahonen 1996, 122; Niikko 2003, 7.) Kirsti Häkkisen (1996, 15) mukaan fenomenografiaa on paikannettu monenlaisiin metodologisiin termeihin. Fenomenografian on määritelty muun muassa tutkimusmenetelmäksi, tiedonhaaraksi tai paradigmaksi. Tyypillisimmin se on määritelty lähestymistavaksi tai tutkimusotteeksi. Oman tutkimukseni osalta määrittelen fenomenografian olevan lähestymistapa yhdistettynä laadulliseen sisällönanalyysiin.

Käsite fenomenografia muodostuu kahdesta sanasta, jotka ovat ilmiö ja kuvata. Fenomenografisessa tutkimuksessa tutkitaan ihmisten kokemuksia ja käsityksiä ilmiöistä ja asioista. Ihmisillä on samaan aiheeseen tai ilmiöön liittyen sisällöllisesti tai laadullisesti toisistaan merkittävästikin poikkeavia käsityksiä. Jo arkielämän perusteella jokaisella lie-
nee kokemuksia siitä, että toisinaan keskustelutilanteessa tuntuu, että ihmiset eivät edes puhu samasta asiasta. Tämä voi selittyä sillä, että keskustelukumppaneiden käsitykset puheenaiheesta ovat hyvin erilaiset. Jokaisen henkilökohtainen kokemustausta vaikuttaa siihen, millaisia käsityksiä meillä samoistakin asioista on. (Ahonen 1994, 114.)

Fenomenografisen tietoteorian mukaan ihmisten käsitykset muodostuvat heidän luodessaan ajatusrakenteita perustuen omiin kokemuksiin sekä vuorovaikutustilanteiden kautta saatuun tietoon. (Ahonen 1994, 132.) Tutkimukseni kohdehenkilöillä on paitsi omat yksityiset kokemuksensa, myös sosiaalityön opiskelijana sekä lastensuojelun työntekijänä toimimisen kautta muodostuneiden vuorovaikutustilanteiden ja kokemusten luomia käsityksiä. Nämä yhteydet vaikuttanevat siihen, millaisia käsityksiä haastateltavilla aiheesta on.

3.3 Aineiston keruu ja haastattelujen toteutus

Tutkimukseni kohderyhmänä ovat lastensuojelun sosiaalityön työntekijät. Tutkimusaineistoni keräsin haastattelemalla lastensuojelun sosiaalityön kentällä työskenteleviä työntekijöitä. Haastattelu aineistonkeruumenetelmänä on joustava, mikä onkin haastattelun merkittävä etu. Haastattelutilanne antaa mahdollisuuden kysyä uudelleen, tarkentaa haastattelijan kysymyksenasettelua, korjata väärinkäsityksiä sekä dialogin muodostumiselle haastattelijan ja haastateltavan välille. Haastattelumuoto mahdollistaa myös sanattomat viestinnän tuomisen osaksi tutkimusta ja analyysia. Haastatteluun aineistonkeruumuotona liittyy etujen lisäksi myös heikkouksia, joista yksi iso liittyy sen hitauteen. Aineiston keräämisen ja käsittelyn hitaus rajoittaa aineiston määrällistä laajuutta, haastateltavia ei ole mahdollista hankkia saman verran kuin esimerkiksi kyselyyn voitaisiin saada vastaajia. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 85–86, Hirsjärvi 2010, 205–206.)

Haastattelut toteutin teemahaastatteluina eli puolistrukturoituina haastatteluina. En haastatellut työntekijöitä yksityiskohtaisten tietyssä järjestyksessä esitettävien kysymysten muodossa, vaan haastatteluissa käytiin läpi etukäteen määritellyt aihepiirit vapaassa ja joustavassa järjestyksessä. Haastattelumuotona teemahaastattelu antaa haastateltaville tilaa ilmaista mielipiteitään ja näkökulmiaan, sekä tuoda esille jotain, mitä itse haastattelijaa ei ole osannut ennakoida. Haastatteluja varten olin laatinut haastattelurungon tueksi itselleni, mutta käytännössä asiat tulivat haastatteluissa käsiteltyä eri järjestyksissä, sillä haastateltavat saattoivat oma-aloitteisesti ottaa puheeksi teemoja eri järjestyksessä. Metodologisesti puolistrukturoidussa haastattelussa korostuvat haastateltavien tulkinnat tutkittavasta ilmiöstä ja siihen liittyvistä asioista sekä merkitykset, joita haastateltavat ilmiöille ja asioille antavat. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 87–88.)

Tuomen ja Sarajärven (2018, 97–98.) mukaan yleinen ja ymmärrettävä kysymys aineiston keruuseen liittyen koskee aineiston kokoa. Laadullisessa tutkimuksessa haastateltavia on määrällisesti vähän, joten on olennaista, että heillä on tietoa tai kokemusta tutkittavasta aiheesta. Koen, että aineistoni koko oli riittävä pro gradu -tutkielman tekemiselle. Haastateltavia ei ollut määrällisesti välttämättä kovin paljon, yhdeksän henkilöä, mutta haastattelut olivat monipuolisia ja niissä nousi esille erilaisia näkökulmia. Arvioin ryhmämuotoisen haastattelun rikastaneen aineistoa.

Tutkimukseni aineisto muodostuu kolmesta kolmen hengen ryhmähaastattelusta. Haastateltavana oli siis yhdeksän lastensuojelun avohuollossa työskentelevää tai juuri työskennellyttä työntekijää. Heistä kahdeksan määritteli itsensä naiseksi ja yksi mieheksi. Haastateltavien ikähaitari oli alle kolmestakymmenestä vuodesta yli viiteenkymmeneen vuoteen. Haastateltavista seitsemän oli sosiaalityöntekijöitä ja kahdella oli muu sosiaalialan korkeakoulututkinto. Haastateltavien työkokemus lastensuojelun kentältä vaihteli muutamasta kuukaudesta useisiin vuosiin. Usealla heistä oli työkokemusta myös muualta lastensuojelusta kuin avohuollosta sekä muusta sosiaalityöstä lastensuojelun ulkopuolella. Tutkimuksessani käytän heistä kaikista käsitettä työntekijä tai lastensuojelun työntekijä. Kaikki haastateltavat työskentelevät samassa kaupungissa ja kaikille haastateltaville tutkimukseen osallistuminen oli vapaaehtoista. Tutkimusaineiston keräämistä varten pyysin ja sain tutkimusluvan kaupungilta, jossa aineiston keräämisen toteutin.

Toteutin kaikki ryhmähaastattelut ennalta sovittuna ajankohtana työntekijöiden työskentely-yksikön toimitiloissa. Haastattelutilanteissa olivat lisäksi läsnä ainoastaan tutkielmaan haastateltavina osallistuvat työntekijät. Kaikissa haastatteluissa kaikki osallistujat olivat mukana koko haastattelun keston, paitsi yhdessä haastattelussa yksi haastateltava tuli tilanteeseen mukaan kymmenisen minuuttia muiden jälkeen. Haastateltavat olivat etukäteen tietoisia, että kyseessä on ryhmähaastattelu. Haastateltavat tiesivät toisensa etukäteen, mutta haastatteluryhmien jaon tein itse muun muassa aikataulujen yhteensopivuuden perusteella. Pyrin myös huomioimaan, että haastatteluissa olisi huomioituna eri taustatekijöitä, kuten ikä, sukupuoli, työkokemus tai koulutus siten, kun etukäteen haastattelijalla oli tekijöistä tietoa. Tietoa taustatekijöistä oli kertynyt pyydetessä työntekijöitä haastatteluun.

Kerroin haastateltaville etukäteen sähköpostitse lyhyesti tutkimuksen aiheesta ja samassa yhteydessä tarjosin mahdollisuutta saada aiheesta lisätietoa puhelimitse tai sähköpostitse itseltäni tai pro gradu -tutkielman ohjaajalta. Samassa yhteydessä tiedotin heille, että kyseessä on pro gradu -tutkielma, jota itse teen Lapin yliopistoon. Osan haastateltavien kanssa keskustelin lyhyesti puhelimesta tutkimuksen aiheesta ja haastattelumuodosta. Haastattelutilanteen alussa kerroin haastateltaville tutkielmaan liittyvistä käytännöistä kuten haastattelujen nauhoittamisesta ja litteroinnista sekä salassapitosäännöksistä. Samassa yhteydessä kerroin työntekijöille lyhyesti tutkimuksen aiheesta.

Olin laatinut haastattelun tueksi haastattelurungon. Haastattelurunkoa testasin yhdellä sosiaalialalla työskentelevällä henkilöllä. Haastattelut pidin kuitenkin vapaamuotoisina, enkä halunnut haastattelurungon rajaavan tai ohjailevan haastateltavien keskustelua tai kerrontaa. Haastatteluissa nousikin toivotusti erille myös aiheita, joita en teoriaosuuden perusteella laaditussa haastattelurungossa itse ottanut esille. Haastattelurungosta poikkesivat myös tekemäni lisäkysymykset, joita en ollut etukäteen pystynyt suunnittelemaan. Osa kysymyksistä tuli käsiteltyä eri järjestyksessä kuin rungossa oli, kun aiheet saattoivat nousta esiin haastateltavien nostamana ennen kuin olin niitä kysymykset. Eri kysymykset tulivat käsitellyiksi eri laajuisina eri haastatteluryhmien kesken riippuen haastateltavien painotuksista.

3.4 Aineiston analyysi

Tutkielmani analyysimenetelmä on laadullisen tutkimuksen sisällönanalyysi. Kyseessä on analyysimenetelmä, joka on käytössä laajasti laadullisen tutkimuksen tekemisessä. Sisällönanalyysi ei ole analyysimenetelmänä lähtökohdaltaan teoriaohjautuva, mutta siihen on sovellettavissa useanlaisia tietoteoreettisia ja teoreettisia lähtökohtia. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 103.) Aineiston keräämisen jälkeen harkitsin myös diskurssianalyysin tekemistä, sillä löysin aineistosta mielenkiintoisia havaintoja diskurssinäkökulmasta. Päädyin kuitenkin siihen, että aineisto kuitenkin vastasi enemmän alkuperäistä suunnitelmaa sisällönanalyysista, joten pitäydyin suunnitelmassa.

Tutkimuksessani olen käyttänyt teoriaohjaavaa analyysia. Ensivaiheessa suunnitelmani oli analysoida aineisto suoraan aineistolähtöisesti, mutta koin tutkimusaiheeni vuoksi mahdottomaksi sen vaatimuksen, etteivät aiemmat tutkimukset ja teoriat vaikuttaisi analyysin tekemiseen. Tässä teoriaohjaavassa analyysimallissa analyysin tekeminen ei perustu puhtaasti aikaisempaan teoriaan, eikä se ei myöskään ole täysin aineistolähtöinen analyysi, jossa jo olemassa olevilla teorioilla ja tiedolla tutkimuskohteesta ei ole mitään vaikutusta analyysiin ja lopputulokseen. Teoriaohjaavassa analyysissa teoria ja aikaisempi tutkimus tuodaan analyysin avuksi. Kuten aineistolähtöisessä analyysissa, myös tässä mallissa analyysiyksiköt muotoutuvat kerätyn tutkimusaineiston perusteella, mutta olemassa oleva tutkittu tieto voi tukea tai ohjata tutkijan tekemää analyysia. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 108–110.)

Jo haastatteluvaiheessa löysin toistuvia teemoja, joilla työntekijät kuvasivat isyyttä ja isien huomioimista lastensuojelussa. Käsityksissä oli myös eroavaisuuksia, ja työntekijöillä oli itsellään keskenään vaihtelevia käsityksiä isien asemasta. Työntekijöillä oli käsityksiä isien tasa-arvoisesta asemasta ja jaetusta vanhemmuudesta sekä samalla isien vanhemmuuden toissijaisuudesta. Samaa päällekkäisyyttä oli käsityksissä isien huomioimisesta lastensuojelun työskentelyssä. Työntekijöiden käsityksissä toistui isien ja äitien tasavertainen tai tasavertaisuuteen pyrkivä kohtelu lastensuojelussa. Samaan aikaan rinnalla kulkivat toistuvat kuvaukset isien toissijaisuudesta sekä lastensuojelun käytännöissä ja isien huomioimisessa. Olen hakenut aineistosta analysoitavaksi näitä käsityksiä ja havaintoja.

Tutkimusaineistoni oli raakamuodoltaan nauhoitettuja haastatteluja. Litteroin nauhoitetut haastattelut kokonaisuudessaan. Litteroitaessa tulee päättää, millä tarkkuudella litteroinnin tekee. Kevyimmillään litterointi on pelkän puhutun kirjaamista ja tarkimmillaan litteroidaan muun muassa puheensävyt ja intonaatiot. Litteroinnin tarkkuuden vaatimuksen määrittelee tutkimuksen analyysi. Omassa litteroinnissa kirjasin ylös naurahdukset, yskimiset ja pidemmät tauot. Sen sijaan esimerkiksi puheensävyyden ja muiden hienovaraisimpien elementtien litteroinnin koin tutkimukseni aiheen ja analyysitavan vuoksi tarpeettomaksi. (Ronkainen ym. 2011, 119.) Litterointivaiheessa myös päädyin nimeämään haastateltavat haastatteluryhmien mukaan erottamalla samassa haastattelussa olleet henkilöt A, B ja C -kirjaimilla. Haastateltavien yksityisyyden suojaamiseksi olen myös sekoittanut käytettyjä henkilökoodeja ja sitaatteja.

Laadullisessa sisällönanalyysissä määritellään analyysiyksiköt ennen varsinaista analyysin tekemistä. Analyysiyksikön määrittelyyn vaikuttavat aineisto sekä tutkimusasetelma. Omat analyysiyksikköni määrittyivät ajatuskokonaisuuksista, esimerkiksi: ”isät ei tee ehkä sellasta verkostotyötä yhtä aktiivisesti”. Sisällönanalyysin kannalta oli olennaista, että pelkistin aineistoa karsimalla litteroinnin jälkeen aineistosta tutkimustehtävän näkökulmasta epäolennaisen pois. Käytännössä alleviivaamalla erottelin aineistosta erilaisia ajatuskokonaisuuksia. Haastattelut olivat vapaamuotoisia, joten osa aineistosta oli tutkielman kannalta epäolennaista, vaikkakin kiinnostavaa epäolennaista, ja tuli karsituksi analyysin edetessä. (Hirsjärvi & Tuomi 2018, 106, 122–123.) Kuljetin kuitenkin koko aineistoa mukana läpi analyysin ja palasin raaka-aineiston äärelle analyysin kaikissa vaiheissa varmistaakseni, että kaikki tutkimuksen kannalta olennainen sisältö on mukana analyysissä. Koin, että aineiston karsiminen oli olennaista, mutta samalla oli välttämätöntä palata ajoittain jo karsittuun aineistoon.

Tyypillisesti laadullisessa sisällön analyysissä tämä litteroinnin jälkeinen vaihe käsitetään itse analyysiksi. Kuitenkin kyseessä todellisuudessa on kokonaisuus, eikä ensimmäisiä vaiheita pysty irrottamaan analyysiprosessista. Laadullinen tutkimus ei myöskään yleensä ole loogisesti vaiheesta seuraavaan etenevä prosessi, vaan siinä palataan eri vaiheisiin läpi tutkimuksen. (Sarajärvi & Tuomi 2018, 105–107.)

Tutkimuksessani käytin teemoittamista, sillä se sopi selkeimmin tutkimukseni aiheeseen ja aineistomuotoon. Teemoittelussa ei välttämättä ole olennaista se, minkä verran lukumäärällisesti aiheesta on sanottu. Teemoittelussa korostuu sisällöllisyys, eli se, mitä eri teemoista on aineistossa mainittu. Näistä muodostui tutkimukseni alaluokat, jotka myöhemmin yhdistyivät yläluokiksi. Yksi alaluokka oli esimerkiksi ”toissijaiset isät”, johon sisältyi teemoja esimerkiksi isien poissaolosta ja vetäytymisestä, esimerkiksi aiemmin mainitsemani analyysiyksikköesimerkki isien tekemän verkostotyön vähäisyydestä. Lopulta yhdistin alaluokat pääluokiksi, esimerkiksi mainittu alaluokka ”toissijaiset isät” yhdistyi pääluokkaan ”Käsitykset isyydestä”. Pääluokat ovat esiteltynä tulosluvussa 4 omina alalukuinaan. Olen avannut pääluokkiin kuuluvia teemoja ja alaluokkia lukujen alussa. (Sarajärvi & Tuomi 2018, 105–107; 124–125.)

3.5 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Tiedontuottaminen määritellään tutkimuksen tehtäväksi yhteiskunnallisella tasolla. Yleisesti tutkimus ei vain kuvaa tai selitä kohteena olevaa ilmiötä, vaan se muun muassa vaikuttaa käsityksiin ja tuottaa seurauksia. Vaikuttavuuden vuoksi eettisten periaatteiden huomioiminen onkin olennaista. Jos ja kun tutkimuksella tavoitellaan vaikuttavuutta tai merkityksellisyyttä, se ei edes voi olla täysin neutraalia, koska tutkimus on silloin aktiivinen toimija toiminta-alueellaan. (Pohjola 2007, 24.)

Tieteen etiikka tarkoittaa tutkimuksen ja etiikan välistä yhteyttä. Nämä vaikuttavat toisiinsa molempiin suuntiin. Tutkija tekee eettistä puntarointia tehdessään tutkimukseensa liittyviä päätöksiä. Samaan aikaan tutkimustuloksilla on merkitystä eettisiin valintoihin. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 147.) Tutkimusetiikka on hyvän tieteellisen käytännön noudattamista. Eettisyyden huomioiminen on olennaista läpi tutkimuksen kaikissa sen vaiheissa. Eettisesti kestävä, hyvän tieteellisen käytännön mukainen tutkimus edellyttää tutkimuksen tekijältä huolellisuutta, tarkkuutta ja rehellisyyttä kaikissa tutkimuksen vaiheissa. (Vilkkä 2015, 41–42.)

Eettisyys ei ole yksittäinen osa tutkimusta, vaan se on mukana jokaisessa valinnassa läpi tutkimusprosessin. Eettisyys ja hyvän tieteellisen käytännön mukainen tutkimus koskee

niin aiheen valintaa ja rajausta, muiden tutkijoiden työn asiallista ja kunnioittavaa huomioimista, aineiston hankintaa ja tässä pro gradu -tutkielmassa haastatteluissa tapahtuvaa kohtaamista sekä aineiston säilyttämistä, analyysin tekemistä, kirjoittamista ja johdopäätösten tekemistä. Tutkimuksen eettinen kestävyys tulee mitatuksi juuri siinä, että tutkija käy tietoista pohdintaa jokaisen tekemänsä valinnan kohdalla. Tämä eettinen pohdinta ja arviointi rakentaa tutkimuksen kestäväää, luotettavaa pohjaa. Tutkimuksen eettisyys ei siis ole yksittäinen osa tutkimusta, vaan läpäisee sen kokonaan. (Pohjola 2007, 12; Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012, 6.)

Yleiset eettiset periaatteet suomalaisessa tutkimuksessa ovat tutkittavien ihmisarvon ja itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen, kulttuuriperinnön ja luonnon monimuotoisuuden kunnioittaminen sekä se, ettei tutkimuksesta aiheudu tutkimuksen kohteena oleville merkittävää haittaa, riskiä tai vahinkoa. Itsemääräämisoikeuteen liittyen haastateltavieni osallistuminen tutkimukseen oli vapaaehtoista, he myös saivat tietoa tutkimuksesta etukäteen ja heillä oli mahdollisuus saada lisätietoa. Haastateltavat myös itse määrittelivät sen, mistä aiheista ja minkä verran he halusivat keskustella. Lisäksi heillä oli mahdollisuus peruuttaa tai keskeyttää haastatteluun osallistuminen. Työntekijöiden haastattelu poikkeaa esimerkiksi heikossa asemassa olevan asiakkaan haastattelusta, haastattelijana toin nämä mahdollisuudet esille ja luotin haastateltavien omaan arviointikykyyn. Haitan, riskin ja vahingon välttämisen kannalta osalta olennaista on, että olen pyrkinyt kirjoittamaan kunnioittavasti sekä suojelemaan haastateltavien yksityisyyttä. Koen, että haastateltavien työntekijöiden lisäksi lastensuojelun asiakkaana olevien lasten isät ovat myös mukana tutkimuksessani, ja olen käynyt paljon pohdintaa heidän kunnioittamisensa varmistamiseen liittyen. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2019, 7–9.)

Pidän päätöstäni tutkia ilmiötä, isyyttä, juuri työntekijöiden näkökulmasta yhtenä pro gradu -tutkielmani isoimpana tietoon ja etiikkaan liittyvänä valintana (Pohjola 2007, 18). Tutkimustulokset voisivat hyvinkin olla toisenlaiset, mikäli olisin haastatellut lastensuojelun asiakkaana olevia tai olleita isiä heidän käsityksistään siitä, millainen asema isillä on lastensuojelussa. Pidän isien kokemuksia ja käsityksiä aiheesta ensiarvoisena tärkeinä, mutta samalla koen, että kokonaiskuvassa myös työntekijöiden käsitykset ovat hyvin olennaisia. Tutkimukseni tavoitteena ole tai voi olla koko ilmiön todellisen tilanteen kuvaaminen, ja tutkijan vastuulla on aineiston käsittelyssä ja myöhemmin

analyysivaiheessa käsitellä aihetta siten, että lukijalle on selvää, mistä lähtökohdista aihetta olen tutkimassa. Olen pyrkinyt tuomaan eri vaiheissa pro gradu -tutkielmaa esille sitä, että lähestyn ilmiötä nimenomaan työntekijöiden käsitysten kautta.

Eettisesti tarkasteltuna on olennaista pitää esillä myös sitä, että tutkimusaineisto ei ikinä kuvaa täyttä totuutta tutkittavasta ilmiöstä tai edes tutkimukseen osallistuvien henkilöiden esimerkiksi käsityksistä tai kokemuksista. Kyseessä on aina jonkinlainen rajattu aineisto, eikä aineisto tarkoita tarkkaa kuvausta ilmiöstä. Aineiston muodostumiseen voi vaikuttaa myös esimerkiksi kysymyksenasettelut haastattelutilanteessa. (Ronkainen ym. 2011, 122.) Pro gradu -tutkielman kokoisessa tutkimuksessa tämä tarkoittaa myös, että on oltava varovainen suurien yleistysten tekemisessä tutkimustulosten perusteella.

Tutkimusten, joiden aineistona on haastattelu, luotettavuutta voi yleisesti heikentää se, että tutkimusten mukaan ihmisillä on taipumus vastata haastattelussa esitettyihin kysymyksiin ja puheenaiheisiin yleisesti hyväksytyjä vastauksia. (Hirsjärvi 2010a, 206.) Omassa aineistossani haastateltavat toivat esille myös havaintoja ja näkökulmia, jotka suhtautuivat kriittisesti omaa alaa ja myös esimerkiksi omia asenteita kohtaan.

Eettisiä valintoja ovat jo tutkimukseen valitut tutkimukselliset lähtökohdat ja näkökulmat, jotka itsessään ottavan jollain tavalla kantaa. Myös käytetyt käsitteet ja ilmaisut voivat ylläpitää asenteellisia suhtautumistapoja. (Pohjola 2007, 25.) Tutkimukseni yksi eettinen haaste liittyy sukupuoleen ja sukupuolikäsityksiin. Vaarana on, että aihevalintani ja tutkielmani kokonaisuudessaan on vastoin tarkoitusta yksinkertaistamassa sukupuolta ja vahvistamassa jakoa kahteen sukupuoleen. Lisäksi asetelma voi vahvistamaa sukupuoliin liitettyjä stereotypioita. En myöskään halua tutkimuksellani uusintaa kulhaneitakin isyyteen ja mieheyteen liittyviä stereotypioita. Toisaalta en myöskään voi ohittaa sitä, että aineiston perusteella osa kulttuurisesti ja yhteiskunnallisesti muodostuneista vanhoistakin isyyteen liittyvistä käsityksistä vaikuttaisi olevan edelleen olemassa. Olisi epäeettistä ohittaa epämieluisat osuudet analyysistä. Tietoisuuden lisääntyminen vanhemmuuteen tai lastensuojeluun mahdollisesti liittyvistä sukupuolittuneisuuden muodoista voi kuitenkin tuoda väljyyttä myös perinteisiin sukupuolirooleihin ja auttaa kehittämään lastensuojelua. Sukupuolen moninaisuutta olen pyrkinyt kunnioittamaan kirjoittamalla sitä auki tutkimukseni eri vaiheissa.

Kaikessa tutkimuksessa tavoitteena on välttää virheiden tekemistä. Tutkimustulosten pätevyys ja luotettavuus kuitenkin vaihtelevat, ja onkin perusteltua arvioida näitä kunkin tutkimuksen osalta. Yksi osa luotettavuutta on sen toistettavuus, reliabelius, eli kyky tuottaa tutkimustuloksia, jotka eivät ole sattumanvaraisia. Validius taas tarkoittaa tutkimuksen pätevyyttä. Pätevyydellä tarkoitetaan valitun tutkimusmenetelmän kykyä mitata mitattavana olevaa. Olen pyrkinyt varmistamaan luotettavuutta ja pätevyyttä avaamalla tutkimuksen vaiheita tutkimuksen toteutus luvussa sekä muualla tutkielmassa. Aineistostani analyysin avulla tekemistä tutkimustuloksista on löydettävissä yhtymäkohtia aiempiin tutkimuksiin. (Hirsjärvi 2010b, 231–232.)

4 ISÄT LASTENSUOJELUSSA

4.1 Käsitukset isyydestä

Olen jakanut tutkimuskysymykseni kahteen alakysymykseen, joiden kautta esittelen analyysini tässä tulosluvussa. Tässä alaluvussa käsittelen työntekijöiden käsityksiä isyydestä. Isyyuskäsityksissä oli kaksi rinnakkain ja ristikkäin kulkevaa käsitystä. Yhtäältä työntekijöillä oli käsitys isistä tasavertaisina ja osallistuvina isinä sekä toisaalta käsitys isien vanhemmuuden toissijaisuudesta. Ensimmäisenä alaluvussa 4.1.1 esittelen aineiston perusteella muodostuneen isyyden määritelmän ja sen jälkeen mainitut isyyuskäsitukset jaettuna omiin alalukuihinsa.

4.1.1 Isyyden määritelmä

Työntekijät pitivät biologista isyyttä lähtökohtana lastensuojelun työskentelyssä. Tämän voi nähdä kumpuavan laista, missä biologiselle isälle määräytyy tietynlaisia oikeuksia ja vastuita. Biologinen isyys ei automaattisesti tarkoita, että henkilö on lapsen huoltaja, mutta alla olevassa sitaatissa työntekijä viitanee siihen, että huoltajuudella on lastensuojelun asiakasprosessiin vaikuttavia tekijöitä ja siten huoltajuus on usein lähtökohta työskentelylle. Huttunen (2001, 58–64) määrittelee viralliseen huoltajuuteen perustuvaa isyyttä juridiseksi isyydeksi. Biologisen isyyden hän mainitsee arkikielessä usein tarkoittavan biologista isyyttä.

Haastattelija: *Miten te yleisesti käsitätte isyyden, miten te sitä määrittellette tai mitä se teidän mielestä tarkoittaa?*

1B: *Niin, tottakai näissä palveluissa lähdetään usein siitä biologisesta isyydestä liikkeelle, mutta onhan sit monenlaisia isiä tietysti. Varmaan sit se on lapsen kokemus siitä, et kuka se isä nyt sit on. Jossai perheissä on ollu sellasia perheitä että äidillä on runsaasti vaihtuvia miesystäviä, jokainen esiteltiin lapsille isänä ja lapset oli vähä hämmentyneitä. Siitähän me varmaan ekana lähetään kattoo, että kuka on biologinen isä.*

Juridinen isyys linkittyy lakiin. Laissa lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta sen 1 §:ssä (8.2.2019/190) määritellään, että lapsen huoltajilla on velvollisuus varmistaa lapselle tämän tarpeiden mukainen hyvinvointi ja tasapainoinen kehitys. Huoltajuuteen kuuluu

myös vastuu huolehtia lapsen tärkeistä ihmissuhteista, korostaen erityisesti lapsen ja vanhemman välistä suhdetta.

Lastensuojelun työskentelyssä juridisella ja biologisella isyydellä on erityistä merkitystä esimerkiksi päätöksien tekemisen ja tietojen luovutukseen liittyen. Juridisella isällä on oikeus tietoon ja oikeus asiakkuuden aikaiseen työskentelyyn. Lisäksi muun muassa lastensuojelulain 42 §:n (12.2.2010/88) mukaan juridista ja myös biologista isää on kuultava huostaanottotilanteissa huolimatta siitä, onko biologinen isä lapsen huoltaja. Huoltajalla on myös oikeus saada lasta koskevat päätökset sekä oikeus muutoksenhakuun päätöksiin liittyen. Huoltajalla on nämä oikeudet huolimatta hänen tosiasiallisesta asemasta lapsen elämässä.

Yllä olevasta sitaatissa isyys määrittyy työntekijän kuvaamana pysyväksi ja stabiiliksi olotilaksi. Työntekijä kuvaa lapsia hämmentäväksi sen, että vaihtuvia henkilöitä on esitelty lapsille isänä.

Työntekijöiden käsitysten mukaa tosiasiallinen isyys ei edellytä biologista vanhemmuutta. Työntekijöiden mukaan biologia ei määrittele isyyttä, vaan isyys määrittyy biologista sidettä enemmän vuorovaikutussuhteiden ja isällä perheen sisällä olevan roolin kautta. Aiemmin luvussa 2.1 mainitsin, että Huttusen (2001, 58–64) mukaan sosiaalinen isyys tarkoittaa lapsen ja isän yhteisen elämän jakamista. Siihen kuuluvat hoiva ja ajankäyttö. Usein ympäristö käsittää juuri sosiaalisen isän lapsen isäksi. Työntekijän kuvauksessa esimerkiksi isäpuoli voi olla sosiaalisen isän roolissa.

1A: *Musta just lapsen kokemus on se, toisaalta kyllähän meidän työhön paljon vaikuttaa se, kuka se tosiasiallinen isä perheessä on, vaikkei se välttämättä oo biologinen ja kyllähän se lain mukaan pitää huomioida.*

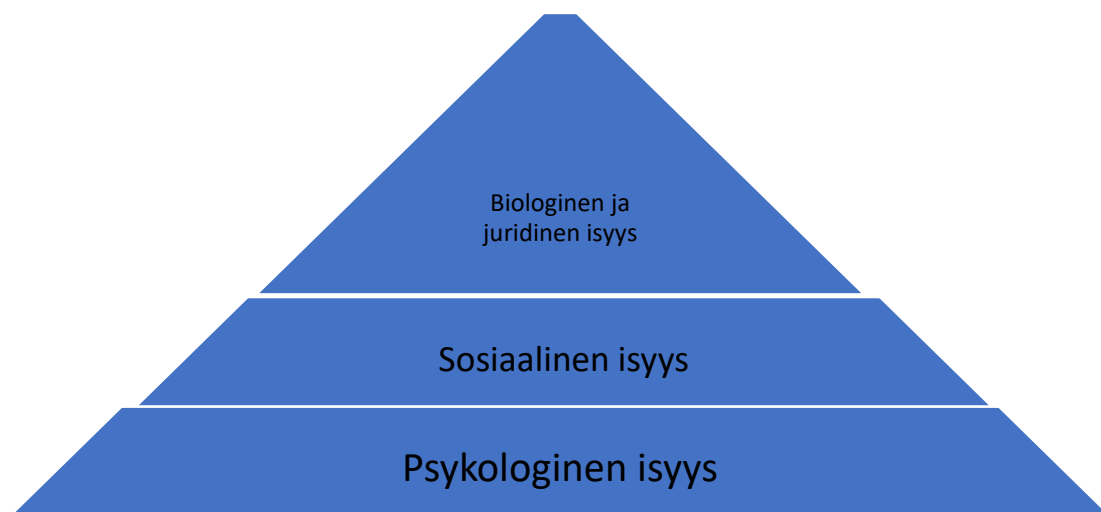
3A: *Se isä voi olla biologinen tai se voi olla niinku isäpuoli. Ei se välttämättä oo biologinen, vaan voi olla muiden suhteiden kautta isän asemassa. Niitä on monenlaisia. Sijaisiä, seki on isyyttä. Jollain tavoin erityinen mieshahmo siinä perheessä.*

Työntekijät korostivat isyyden määrittelyssä lapsen omaa kokemusta siitä, kenet hän kokee isäkseen. Käsitysten mukaan isyyden määritelmään kuuluu molempinpuolisuus isän

ja lapsen välillä. Psykologiseen isyyteen kuuluu isän ja lapsen välinen kiintymyssuhde. Tässä isyyden muodossa isyys määrittyy lapsen kokemuksen kautta. Psykologista isyyttä on se, kun lapsi on kiintynyt isäänsä ja kokee isän olevan hänen isänsä. (Huttunen 2001, 58–64.)

2B: *Isä se on joko biologinen isä tai sitten se on isähahmo, joka on siis sosiaalinen tai psykologinen niinkun isä, johon liittyy mun mielestä semmonen molemminpuolisuus. Että minä haluaisin olla sinulle isähahmo ja sitten myös, että lapsi on samaa mieltä asiasta. Että musta se määritelmä olis semmonen.*

Lapsen ja vanhemman jaetun vuorovaikutussuhteen on kehityspsykologiassa tunnus-tettu olevan olennaista lapsen aivojen ja tunteiden kehittämisessä. Vuorovaikutussuh-teella on olennaista merkitystä jo lapsen varhaisista kehitysvaiheista alkaen. (Bardy 2013, 18.) On perusteltua painottaa isyyden määrittelyssä vuorovaikutussuhteeseen ja kiintymyssuhteeseen pohjautuvaa psykologista isyyttä.

Kuvio 1. Isyyden muodot (Ks. Huttunen 2001, 58–64.)

Työntekijät kiinnittivät isyyden miessukupuoleen. Työntekijöiden määritelmissä sukupuoli kuitenkin tuli määritellyksi muun sisällön jälkeen.

1A: *Mutta ehkä jos määritellään, ni kuitenkin niitä miespuolisia henkilöitä tässä kohtaa ajatellaan usein.*

1C: *"Mmm, niin."*

Haastattelija: *Miten te yleisesti käsitätte isyyden, mitä se niinku tarkoittaa tai miten määrittelette sen?*

3B: *Ehkä se on sellanen, se on lapsen vanhempi, joka määrittää itsensä miespuoliseksi.*

Lapselle läheinen miespuolinen henkilö määrittyi isää väljemmin isähahmoksi. Tällainen henkilö voi olla esimerkiksi lapsen sukulainen tai lapsen elämässä muuta kautta kiinteästi oleva, mutta kuitenkin perheen ulkopuolinen henkilö.

3B: *Puhutaan myös mieshahmoista. Joku on isähahmo.*

3C: *Sellai mentori-tyyppinen.*

3A: *Niin. Isähahmo voi olla vaikka eno tai opettaja.*

4.1.2 Tasavertaiset isät

Työntekijöiden käsityksen mukaan isyys näyttäytyi lastensuojelun kontekstissa monimuotoisena ja vaihtelevana siinä missä äitiyskin. Isien tasavertainen vanhemmuus nousi käsityksissä esille. Isyyteen liittyi aktiivista osallistumista lapsen elämään ja hoivaavuutta. Tässä luvussa kuvaan työntekijöiden käsityksiä isien tasavertaisuudesta vanhemmuudesta ja sen yhteiskunnallisesta kiinnittymisestä.

Suomessa, kuten muissakin pohjoismaisissa hyvinvointivaltioissa, äitien ja isien tasavertainen vanhemmuus on sekä yhteiskunnallinen ja poliittinen tavoite että kulttuurinen normi. Useimmissa perheissä isien rooli lastenhoidossa ja -kasvatuksessa onkin merkittävä. Osallistuvista ja hoivaavista isistä on tullut valtavirtaa myös perinteisessä mediassa sekä sosiaalisessa mediassa. (Eerola 2014, 308–312.)

Isien ja äitien tasavertainen vanhemmuus kiinnittyi myös lastensuojelun työntekijöiden käsityksissä vahvasti yhteiskunnallisiin muutoksiin ja keskusteluihin. Työntekijöiden käsitysten mukaan yhteiskunnallisella tasolla käydään runsaasti keskustelua isien asemasta perheissä ja laajemmin yhteiskunnassa. Keskustelun nähtiin painottuneen vanhempien tasavertaisuuden korostamiseen ja lisäämiseen. Yksi haastateltava kuvasi, että isien osallisuuden lisääminen lapsen kasvatuksessa on ollut jo hyvin pitkään yhteiskunnallisena huolenaiheena. Yhteiskunnallisessa keskustelussa on painottunut muun muassa vanhempainvapaiden jakautuminen. Isät käyttävät edelleen verrattain pienen osan

vanhempainvapaista, ja yleisessä keskustelussa on ollut työntekijöiden käsityksen mukaan toivetta siitä, että perhevapaat jakautuisivat aiempaa ja nykyistä tasavertaisemmin.

1B: Viimeaikaisesti on aika paljon yhteiskunnallista keskusteltu isyysvapaiden tai vanhempainvapaiden jaksottamisesta niin, että myös isien ikään kuin pitää, tai jos haluaa, olla siellä kotona. Ehkä tämmösestä valinnanvapaudesta siihen, että kuka hoitaa lasta kotona. Ja on ollu paljon keskustelua, että isät ei kuitenkaan loppujen lopuksi kauheesti käytä mahdollisuuksia olla lasten kanssa kotona.

1A: Niin mustakin tuntuu, että se suurin murhe on siinä isien osallistamisessa siihen lapsen hoitoon ja kasvatukseen, musta tuntuu että siitä on ollut yhteiskunnallista keskustelua niin kauan kun mä muistan.

Lastensuojelun työntekijät kuvasivat haastatteluissa tasa-arvon kehitystä ja isien aseman ja roolin muutosta perheissä ja yhteiskunnassa. Heidän mukaansa tasa-arvokeskustelu on pitkään, jo vuosikymmeniä olemassa ollut keskustelu. Lakiuudistusten ja kulttuuristen muutosten nähtiin muuttaneen sekä keskustelua että isien roolia. Yksi työntekijä kuvasi yhteiskunnallista keskustelua seuraavalla tavalla:

3B: Se on semmonen (tasa-arvo)keskustelu mikä on ollu vuosikymmeniä ja on tavallaan vielä käynnissä ja muuttuu koko ajan, se ei oo sinällään uus keskustelu. On se varmaan vähä muuttanu muotoaan lakiuudistusten ja kulttuuristen muutosten myötä.

Haastateltavien mukaan yhteiskunnallisessa keskustelussa on paitsi korostettu isyyden merkitystä isille ja yhteiskunnalliselle tasolle, myös isän merkitystä lapselle. Työntekijöiden mukaan keskustelussa on siis painottunut lapsen etu ja sen merkitys. Isyyskeskustelussa ei ole ainoastaan kyse isien oikeuksista ja tasavertaisuudesta, vaan näiden merkityksestä lapselle. Lapsen etu on koko lastensuojelun työskentelyn ytimessä, jossa kaikkea arvioidaan lapsen edun näkökulmasta, joten oli odotettavaa, että se nousee työntekijöiden käsityksissä merkittäväksi tekijäksi.

3C: Mun mielestä nyt on silleen korostunut (yhteiskunnallisessa keskustelussa) enemmän isän merkitys. Tai siinä, että myös isät otetaan paremmin huomioon ja sitä korostetaan, että jos lapsella on molemmat vanhemmat, niin sitten isäkin otetaan paremmin huomioon siinä.

3A: *Näkyyhän se esimerkiksi, että perhevapaissa pyritään huomioimaan. Tämmösissä yhteiskunnallisissa järjestelyissä niinku mitkä mahdollistaa tavallaan eri tavoin isän kotona olon myös lapsen kanssa kuin ennen.*

Tutkielmassani tuli esille vanhemmuuden moninaisuus koskien kaikkia vanhempia, sekä äitejä että isiä. Yksi työntekijä kuvasi isillä olevan lastensuojelun asiakkaana olevien lasten perheissä monenlaisia rooleja, työntekijän mukaan isyydessä on vaihtelua samassa määrin kuin äitiydessä. Samalla tavalla työntekijöiden käsityksen mukaan sekä äideillä ja isillä oli monenlaisia rooleja ja tapoja olla mukana lastensuojelun asiakkuuden aikaisessa työskentelyssä. Usein vanhemman tapa olla mukana lastensuojelun asiakkuuden aikana nähtiin olevan jossain määrin sidoksissa vanhemmuuteen muutoinkin, osallistuva vanhempi oli todennäköisemmin osallistuva myös asiakasprosessissa. Ilana Aalto (2004, 80–81) on tutkinut isien ja asiantuntijoiden kirjoittamia isyystekstejä. Kirjoituksissa korostui nykyisen isyyden moninaisuus ja moninaisuuteen johtaneen muutoksen pitäminen positiivisena tai oikean suuntaisena.

Haastattelija: *Millasia rooleja isillä on perheissä, tavallaan kontekstina tää lastensuojelu?*

1A: *Aika monenlaisia. On hyvinkin aktiivisia isiä, joskus jopa liiankin aktiivisia sanoisin.*

1C: *Varmaan isillä on yhtälailla paljon rooleja kuin äideilläkin, että kaikenlaisia variaatioita näkee.*

Työntekijät kuvasivat siis isyyttä hyvin monimuotoiseksi, roolit ja tavat toimia isinä olivat käsitysten mukaan hyvin toisistaan vaihtelevia. Työntekijöiden käsitysten mukaan isät odottivat vanhemmuudeltaan hyvin erilaisia asioita. Isien omien lapsuuden aikaisten kokemusten nähtiin myös vaikuttavan siihen, mitä isät vanhemmuudelta odottavat. Minna Oulasmaa ja Anja Saloheimo (2010, 21–29) ovat hahmotelleet kahdeksan stereotyyppistä isäkuva Väestöliiton isille suunnatun kirjoitusaineiston perusteella. Yksi isäkuvista oli myös aineistossani noussut käsitys siitä, että kokemus omasta isästä määrittää miehen isyyttä. Omassa aineistossani työntekijöiden käsitys oli, että osa isistä pyrkii tietoisesti toimimaan toisin kuin omat vanhempansa ja osa yhden työntekijän sanojen mukaisesti ”jatkaa eteenpäin sitä mitä on itse saanut”.

Samalla tuli kuvatuksi, että osa isistä on hyvin aktiivisia perheen sisällä ja lasten elämässä ja samalla lastensuojelun työskentelyssä. Yllä olevassa sitaatissa mainittiin osan isistä

olevan hyvinkin aktiivisia. Seuraavassa sitaatissa työntekijä liitti isyyteen hoivaavuuden, vastuunkannon ja lapsiperheen arkitoiminnoista huolehtimisen. Käsitys isien vastuullisuudesta ei siis rajoittunut vain käytännölliseen asioista huolehtimiseen vaan siihen kuului myös hoivaavuus, joka on aikaisemmin perinteisesti yhdistetty äitiyteen. Eerolan (2014, 315–316) tutkimuksessa lastenhoito määrittyi yhdeksi narratiiviksi isien vastuista leivän tuojan ja kasvattajan ohella. Lastenhoito kiinnittyi isien käsityksissä vahvasti vastuulliseen isyyteen. Lastenhoito määrittyi myös mainitussa tutkimuksessa paitsi käytännölliseksi arkisista asioista huolehtimiseksi, myös emotionaaliseksi ja psykologiseksi huolehtimiseksi.

2A: Mä oon jotenkin yllättynyt, että isillä on oikeasti tosi iso rooli perheissä semmosena hoivaavana vanhempanakin. Vaikka sanoin aikaisemmin tässä et ne on aika perinteiset ne roolit ja äidit nähdään ensisijaisina, mutta kyllä mun asiakasperheissä on myös isejä, joilla on vahva rooli huolehtia lasten asioista. Päiväkotiin ja kouluun viemiset, ruoan laitto ja on tosi aktiivisia.

Osallistuvan isyyden lisääntymisen on nähty tuottavan perinteisestä poikkeavaa uutta maskuliinisuutta. Tämä tapahtuu muovaamalla arvomaailmaa. Hoivaavat miehet muokkaavat ja rakentavat sukupuoltaan ja sukupuolen merkitystä. (Kolehmainen 2004, 92–93.) Kun perinteisesti hoivaavuus ja emotionaalisuus on kiinnittynyt äitiyteen ja miehiin maskuliinisuuden odotus, voi hoivaavuuden kuulumisen isyyksistyksen nähdä laajentavan maskuliinisuuden odotusta.

Useamman työntekijän käsityksissä isyyteen kiinnittyi auktoriteetti sekä rajojen asettaminen ja niistä kiinni pitäminen. Yksi työntekijä kuvasi, että hänen kokemuksensa mukaan asiakkaana olevissa perheissä isät ovat olleet keskimäärin äitejä ehdottomampia lapsen ohjaamisessa ja sääntöjen noudattamisessa. Toisaalta myös tästä työntekijöillä oli toisen suuntaisia käsityksiä.

Haastateltujen lastensuojelun työntekijöiden käsitys oli, että kaikenlainen lisääntynyt tasa-arvokeskustelu on tuonut keskusteluun myös miesten vanhemmuuden tasa-arvon. Työntekijät kuvasivat tämän rohkaiseen isiä vaatimaan tasavertaista kohtelua vanhempina erilaisissa tilanteissa. Työntekijöiden keskustelussa nousi esille, että tasa-arvokeskustelu on vaikuttanut isien oikeuksistaan huolehtimiseen. Esimerkiksi työntekijä nosti

huoltoriitatilanteet, joissa hän näki tapahtuneen muutosta siten, että isä voidaan asettaa lähivanhemmaksi. Toinen työntekijä kuvasi tämän muutoksen kannustavan muita isiä pitämään kiinni oikeuksistaan.

3B: *Mä aattelen, että se ylipäättään tasas-arvosta puhuminen ihan kaikkien tasa-arvosta puhuminen, niin se keskustelu on kasvanut yhteiskunnallisesti, niin siihen samaan kuuluu yhtälailla se isien tasa-arvo suhteessa lapsiin. Jollain tavoin se varmasti vaikuttaa myös. Ja myös ihan samaa mieltä siitä, että ne isät osaa penätä oikeuksiaan ihan eri tavoin. Tulee niitä että huoltoriidoissa päädytäänkin, että se menee isälle se lapsi, niin se tavallaan ehkä antaa seuraaville mahdollisille isätaistelijoille.*

3C: *Niinku tavallaan vähä lisää pököä pesää siihen, että mullaki voi olla mahdollisuus.*

Kahden työntekijän välisessä keskustelussa nousi esille heidän käsityksensä siitä, että tasavertainen vanhemmuus on ainakin osittain urbaani ilmiö. Työntekijät näkivät isien osallisuuden lasten asioissa olevan mahdollisesti vahvempaa kaupungeissa kuin maaseudulla. Eerola (2015, 67) on tehnyt väitöskirjansa koskien miesten kokemuksia isäksi tulemisesta ja isänä olemisesta. Hänen mukaansa isyys on muuttunut aiempaa reflektiivisemmäksi. Tutkimuksen mukaan tämä muutos koskee erityisesti kaupungeissa asuvia nuorehkoja ja koulutettuja isiä, jotka tutkimuksen aineistossa kävivät laajaa pohdintaa isyydestä ja isän roolista ja vastuista.

2B: *Musta tuntuu, että julkisessa keskustelussa suurin murhe on siinä isän osallistumisessa lapsen hoitoon ja kasvatukseen, musta tuntuu, että siitä on ollut keskustelua niin kauan kun mä muistan. Tietysti kulttuuri muuttuu aika hitaasti, jos miettii omaa lapsuutta, niin onhan se valtavan paljon erilaista nyt kuin silloin. Ei ylipäättään ollu isyysvapaita ja kyl se oli niin, että iskä kävi töissä ja toi leipää ja äiti hoiti lapsia kotona. Semmosta se ainaki tuolla meillä maaseudulla oli. Tiiän, että maalla kuitenkin edelleen ollaan hyvin perinteises roolissa myöskin, et voi olla että tää on niinku urbaanimpi ilmiö.*

2A: *Mä kans näkisin sen niin, että se on ehkä kuitenkin enemmän kaupungeissa esiintyvä ilmiö, että isät on enemmän jotenki osallisia. Tietysti ne velvotteetki on monesti erilaisia maaseudulla ja kaupungissa, et jos vaikka eletään sillä maataloudella niin se vaatii niin paljon enemmän sitte.*

4.1.3 Toissijaiset isät

Aiemmin kuvatun tasavertaisen, osallistuvan ja hoivaavan isyyden lisäksi isyys näyttäytyi lastensuojelun ympäristössä työntekijöiden kuvaamana toissijaisena vanhemmuutena. Isyyden toissijaisuus näyttäytyi kulttuurisesti omaksuttuna toimintamallina ja myös biologisena toissijaisuutena. Toissijaisuus ilmeni muun muassa poissaolona ja vetäytymisenä. Erityisenä ilmiönä näyttäytyivät lapsen huoltoon ja asumiseen liittyvät tekijät, äärimmillään huoltoriidat ja vieraannuttamiskysymykset. Toissijaisuuteen liittyviä käsityksiä käsittelem tässä luvussa. Olennaista on todeta, että käsitykset isien toissijaisuudesta eivät olleet työntekijöiden käsityksiä ihanteellisesta tilanteesta, vaan kyseessä oli heidän käsityksensä, jotka perustuivat pitkälti heidän työssä kohtaamiinsa tilanteisiin ja kokemuksiin.

Käsitys isien toissijaisuudesta tuli esille muun muassa äitien ensisijaisuuden kautta. Aineiston perusteella isyyden toissijaisuuden nähtiin alkavan jo varhaisessa vaiheessa lapsen synnyttyä. Alla olevassa sitaatissa työntekijän käsityksen mukaan äitien ensisijaiseen vanhemmuuteen kiinnittyi käsitys luonnollisuudesta. Äitien luonnollinen ensisijaisuus määrittyi työntekijän käsityksen mukaan historiasta tulevana ajatusmallista.

1A: *Onks se nyt sit kuitenkin vähä peruja sieltä tavallaan historiasta, et se on jotenkin niinku luonnollisempaa, tai ehkä luonnollisempaa on väärä sana, mutta siis että se nyt vaan on niin että äiti herkemmin, tai et jotenkin semmonen ajattelumalli, et se äiti on se ensisijainen.*

Äitiyteen liitettyssä luonnollisessa vanhemmuudessa voi nähdä olevan myös biologiaan perustuva ero äidin ja isän vanhemmuudessa. Lammi-Taskulan & Salmen (2016, 165) mukaan sukupuolistuneet käsitykset vaikuttavat siihen, minkälaisia vanhempia miehet ja naiset ”luonnostaan” ovat. Biologiset tekijät kuten synnytys ja imetys kiinnittyvät äitien vanhemmuuteen, jonka vuoksi heidän nähdään siksi olevan ”luonnollisesti” ensisijaisia vanhempia. Tämä vaikutus näkyy paitsi vauvavaiheessa, myös pitkään sen jälkeen.

Isien toissijaisuuden nähtiin siis toisinaan rakentuvan varhain heti lapsen ensihetkistä lähtien. Erityisesti vauva-aikaan liittyen työntekijät mainitsivat biologian erottavan äitejä ja isiä. Yksi työntekijä kuvasi äitien raskausajan ja mahdollisen imetyksen luovan äidin ja

lapsen välillä sidettä, jota isän on joskus vaikea vauvan kanssa ensimetreillä saavuttaa. Yksi lastensuojelun työntekijöistä kuvasi tätä seuraavalla tavalla:

***3B:** ...jo kun vauvat syntyvät, niin äidit tietyllä tapaa tunkee ne miehet siitä niinku kolmiosta ulos, että minä hoidan ja minä osaan ja teen. Ja miehet jos ne ei pysty pitää sitä paikkaansa siinä kolmiossa, niin sitten ne alkaa jäämään heti siinä alussa ulkopuolelle.*

Tässä yllä työntekijän kuvauksessa kyse oli nimenomaan äitien aktiivisesta toiminnasta syrjäyttää isää vauvan ja äidin symbioosista, jonka seurauksena isät jäivät ulkopuolisiksi. Isien toissijaisuudessa ei siis työntekijöiden käsityksen mukaan ollut kyse aina vain isien jättäytymistä toissijaisiksi, vaan myös äitien toiminnalla vauvavaiheessa nähtiin merkitystä isin roolin muodostumiselle.

Isien toissijaisuus suhteessa äitiin lapsen varhaislapsuudessa näyttäytyy myös vanhempainvapaatilastoissa. Kansaneläkelaitoksen mukaan isät ovat oikeutettuja noin yhdeksän viikon isyysvapaaseen, ja keskimäärin vuonna 2016 syntyneiden lasten isät käyttivät tästä isille kiintiöidystä vapaasta kuusi viikkoa. Sen sijaan vapaasti jaettavista vanhempainvapaista valtaosan käyttivät äidit, sillä vain muutama prosentti isistä oli vanhempainpäivärahaan oikeuttavalla vanhempainvapaalla. Saman ikäluokan, eli vuonna 2016 syntyneiden, lasten isistä joka neljäs ei käyttänyt vanhempainvapaita lainkaan. (Kela 2019, 1–2.) Perhevapaauudistuksilla ei ole pystytty muuttamaan vanhemmuuden sukupuolistumista (Julkunen 2016, 254). Toisaalta perhevapaiden käytössä on pitkällä aikavälillä tapahtunut vähittäistä kehitystä, esimerkiksi isien lyhyiden perhevapaiden käyttö on lisääntynyt merkittävästi. Tämän voi nähdä merkinä siitä, että vanhemmuuteen liittyvät sukupuolittuneet odotukset voivat muuttua, ja näin voi laajentua käsitys siitä, miten äidit ja isät ”voivat” toteuttaa vanhemmuuttaan. (Lammi-Taskula & Salmi 2016, 182.)

Äitien, eli naisten, pitkään historiassa jatkunut lastenhoitovastuu on vaikuttanut siihen, että äitien perhevapaita pidetään itsestään selvinä. Isien pitkiin perhevapaisiin työpäikoilla sen sijaan kiinnittyy oletettua tai tosiasiallista hankaluutta. Naisten ensisijaisen vanhemmuuden voi nähdä olevan sekä syy että seuraus paitsi naisten asemalle

työelämässä, myös tasavertaisen vanhemmuuden hitaalle vahvistumiselle sekä isien vanhemmuuden hitaalle muutokselle. (Lammi-Taskula & Salmi 2016, 164.)

Vanhemmat myös itse kantavat mukanaan kulttuurisen vanhemmuuden ihannetta ja voivat odottaa itseltään sen mukaan toimimista. Terävä, Kuukka ja Alasuutari (2018, 356) ovat tutkineet vanhempien käsityksiä alle 2-vuotiaan lapsen varhaiskasvatuksesta ja kotihoidosta. Tutkimuksensa mukaan äitien kerronnassa nousi esille kulttuurinen ihanne siitä, että äiti hoitaa pientä lasta kotona, ja asettaa lapsen edun kaiken muun, kuten palkkatyönsä, edelle. Sen sijaan isien kerrontaan kuului äitejä vahvemmin kodin ulkopuolella tapahtuvan varhaiskasvatuksen puolustamista. Kirjoittajat kysyivät, voiko tämä selittyä sillä, ettei isiin kohdistu vastaavaa moraalista vastuuta hoitaa itse pientä lasta kotona kuin äiteihin. Tai sillä, että äitien mennessä töihin isät eivät ole yksin vastuussa perheen taloudellisesta tilanteesta.

Vanhempainvapaan painottumisen äitien käytettäväksi voi nähdä myös arkikielessä siten, että usein vanhempainvapaalla olevan äidin sanotaan olevan ”äitiyslomalla”, vaikka kyseessä olisi vanhempien vapaasti jaettavissa olevasta vanhempainvapaasta (Lammi-Taskula 2004, 168). Arkikielessä äitiysloma-käsitettä kuuluu edelleen käytettävän vuonna 2020, mutta myös sukupuolesta irrotetusta vanhempainvapaasta puhumisen voi arvioida lisääntyneen.

Tilasto ei kerro sitä, onko kyse isien aktiivisesta valinnasta olla käyttämättä vapaasti valittavia vanhempainvapaita vai yllä olevan työntekijän kuvauksen kaltaisesta tilanteesta, missä äidit työntävät isiä syrjään. Tilasto kuitenkin paljastaa, että jopa 25% isistä jättää käyttämättä isyysvapaita, jotka ovat kiintiöidyt ainoastaan isien käytettäväksi, eli vapaita, joita ei voi siirtää äidin käytettäväksi. Vuoden 2014 perhebarometrin mukaan suurin osa vastaajista suhtautui kriittisesti sellaiseen vanhempainvapaata koskevaan muutokseen, jossa vapaat jaettaisiin tasan vanhempien kesken. Muutokselle löytyi kuitenkin hieman suurempaa kannatusta miesten kuin naisten keskuudesta. (Lainiala 2014, 44.)

Tutkimukseni mukaan osa isistä oli itse voinut omaksua stereotyyppisen ajatuksen äitien ensisijaisuudesta. Heidän kuvattiin suojelevan äitejä myös sellaisissa tilanteissa, joissa isät olivat äitiä kyvykkäämpiä vanhempia ja työntekijöiden arvion mukaan äitiä

ensisijaisempia vanhempia. Yksi työntekijä kuvasi kohdanneensa tilanteita, joissa isät puolustelivat äitien vanhemmuutta, vaikka työntekijä oli arvioinut isien vanhemmuuden vahvemmaksi kuin äitien:

3C: *Mulla on nyt asiakaslistalla parikin perhettä, joissa isä on niinku vahvempi vanhempi. Vaikka äitien toiminnassa on aikamoisia riskejä, niin niissä molemmissa isät sitte kuitenkin on sanonu, että se on oikeasti tosi hyvä äiti ja puolustellu sitä äitiä. Ja miettiny, että jos ne lapset vois mennä äidin kanssa asumaan – että ne on aika varovaisia ottaa sen vastuun, vaikka me nähään että se parempi vaihtoehto on sitte isä. Ehkä se on se perinteinen rooli, että jotenki ajattelee, että se äiti on se eka, et ne ite aattelee et se äiti on se.*

Käytännössä isien kokema toissijaisuus näyttäytyi esimerkiksi siinä, että aineiston mukaan isät kokevat tarvetta todistella omaa kyvykkyyttään vanhempana enemmän kuin äidit. Vanhemmuutensa puolustamisen voi ymmärtää pohjautuvan lastensuojelun asiakkuuteen, mutta puolustautuminen kiinnittyi erityisesti isiin. Yksi työntekijä kuvasi isien tarvetta todistaa oman vanhemmuutensa kunnollisuutta seuraavalla tavalla:

3A: *Mä oon törmänny hirveen paljon semmosiin isiin, jotka kokee, että heidän täytyy kauheesti todistella sitä, et he hoitaa ihan hyvin ja he on ihan kunnollisia isiä ja ei oikeesti lyö ja ei oikeesti juo ja on pääkoppakin ihan kunnossa. Hirveen paljon enemmän tulee semmosta tarvetta todistaa, että he hoitaa ihan hyvin ku vertaa minkä verran äideiltä tulee sitä.*

Työntekijöiden käsityksen mukaan isyys näkyi lastensuojelun kontekstissa paitsi aktiivisena osallistumisena, myös poissaolona. Lastensuojelun asiakaslasten perheissä isien poissaolon voi jakaa aineiston perusteella tosiasialliseen poissaoloon sekä passiivisuuteen. Isän poissaolo oli tosiasiallista poissaoloa tai hyvin vähäistä osallistumista lapsen elämään ja passiivisuus taas taka-alalle vetäytymistä. Tosiasiallista ja passiivista poissaolemista oli työntekijöiden käsityksen mukaan sekä perheiden arjessa että lastensuojelun asiakkuuteen liittyen.

1C: *On näitä missä isä ei oo ollut kuvioissa koskaan, ei ole tietoaakaan kuka isä voi olla. --- Omalla asiakaslistalla on kauheesti sitten etäisiä, jotka ei sitten tosiasiallisesti kauheesti oo yhteydessä siihen lapseen. Sellanen tuntuva poissaolo.*

Yllä työntekijä kuvasi tosiasiallisen poissaolon ilmentymistä paitsi siten, ettei lapsella ole ollut isää koskaan, myös lapsesta konkreettisesti ja emotionaalisesti etäännyneenä isyytenä. Poissaolevaan isyyteen liittyen nousi esille myös käsitys siitä, että perheet pitivät miehen mallin puuttumista ongelmana. Aalto (2012, 128–129) on tutkinut isyyttä aineistonaan isien kirjoitukset. Kirjoituksissa esiintyi toistuvasti miehen mallin ja miehen rooli, joiden kautta sukupuoli tuli esille. Miehen mallin on 1990-luvun keskusteluissa viitattu tarkoittavan puuttuvaa biologista isää paikkaavaa miespuolista henkilöä. Miehen mallilla on tämän lisäksi tarkoitettu isän erityistä merkitystä pojille sukupuolen edustajana olemisesta. (Aalto 2012, 128.) Työntekijä kuvaa alla asiakkaana olevien äitien puhuvan miesroolimallin puuttumisesta. Miehen mallin puute nousi työntekijän ja äitien välisissä keskusteluissa haasteena erityisesti poikalapsille.

2A: *On muutamiaakin semmosia (asiakas)perheitä joissa äidit puhuu siitä, että ei oo semmosia miesroolimalleja lapsilla ja se nousee keskusteluissa semmosena aika isona puutteena erityisesti niiden teinipoikien kohdalla, että se on iso asia.*

Passiivisuus näyttäytyi työntekijöiden puheissa vetäytymisenä lapsen elämään ja kasvatukseen liittyvistä asioista. Isien passiivisuus oli työntekijöiden käsityksen mukaan myös merkittävästi perheiden elämään vaikuttavaa osallistumattomuutta. Isien vetäytyminen lapsiin liittyvistä arkisista velvollisuuksista kuormitti äitejä, jotka pahimmillaan kokivat tilanteen vuoksi uupumusta. Työntekijä kuvasi alla olevassa sitaatissa muun muassa muistuttaneensa joitakin isiä siitä, että he vuorostaan veisivät lapsiaan päiväkotiin.

Haastattelija: *Mitä niinku työntekijät oottaa isiltä, niiden vanhemmuudelta?*

1C: *Mä jotenki aattele, että mulla on paljon sellasia perheitä, joissa mä toivoisin isiltä enemmän koppia lasten asioista, että ne kaikki kaatuu hirveesti äitien päälle ja ja sit on paljon tosi uupuneita äitejä, jotka kokee olevansa yksin, vaikka siellä on toinen aikuinen taloudessa. Ni enemmän ehkä vastuunkantoa toivois isiltä, ja yritän välillä muistuttaaki että mitäs jos sinä vuorostas veisit päiväkotiin.*

Passiivinen isä saattoi olla mukana lapsen elämässä, mutta ei kuitenkaan yhtä tietoinen lapsen asioista kuin äiti. Työntekijä kuvasi, ettei tällainen käsitys ole vain stereotypia, vaan koki, että osan isien kohdalla isyyteen kuuluu kuvattua passiivisuutta.

2B: *Tapasin edellisviikolla äitiä ja tällä viikolla isää, käytiin aika samoja asioita läpi. Musta oli vähä hassuu kun käytiin keskustelua vaikka lapsen jatko-opiskelupaikasta ja musiikkimausta niin äidiltä tuli kaikki vastaukset zin zin zin. Sit isä sanoi, että emmä muista ja emmä painanu mieleen. Et kylhän tää näyttäytyy, ei kaikissa perheissä, mut et musta se ei oo ihan pelkästään vaan stereotypia.*

Työntekijät kuvasivat isien passiivisuutta myös nimenomaan liittyen osallistumattomuuteen lastensuojelun asiakasprosessiin. Työntekijöiden käsityksen mukaan osa isistä halusi jäädä joko kokonaan lastensuojelun työskentelyn ulkopuolelle tai vähintäänkin sivurooliin. Passiivisuus näyttäytyi taka-alalle vetäytymistä. Yksi passiivisuuden muoto oli äidin tueksi jääminen ilman isän omaa aktiivista osallistumista. Tämän voi nähdä myös vastuun siirtämisenä äidille.

1B: *On varmaan totta, että osa isistä myöskin asettuu semmoseen positioon, että et ei tässä oo (viitaten lastensuojelun työskentelyyn) niinku mitenkään tai on vähä sivuosassa tässä.*

3C: *Riippuu isästä millasen roolin lastensuojelussa haluaa. Musta tuntuu, että osa haluaa vähä jäädä taka-alalla. On joitaki missä mä oon yrittänyt törkkiä, että mitä sä nyt ajattelet, ja ne on silleen, että no en mä tähän mitään lisää mitä vaimo tässä. Toisaalta en mä usko, että täällä kaikki miehet barrikadeilla haluaa kaikkia oikeuksia. Mut jotkut haluaa ja se on hyvä. On lapsen etu, että molemmat vahemmat on kiinnostuneita hänen hyvinvoinnista.*

Työntekijöiden kokemuksen mukaan isien passiivisuus näkyi lastensuojelun ja isän välisessä yhteistyössä siten, että isät harvoin ottivat oma-aloitteisesti yhteyttä työntekijöihin pyytääkseen perheelleen apua. Alla olevassa sitaatissa työntekijät keskustelivat isien verkostotyön vähäisyydestä. Työntekijä pohti isien vetäytymiseen mahdollisesti vaikuttavan se, millä tavalla työntekijät suhtautuvat isien aktiiviseen osallistumiseen ja avunpyyntöön. Olen kuvannut isien huomioimista lastensuojelussa myöhemmässä luvussa.

3A: *On tullu vastaan tosi vähän semmosia, et jos asiakas ite on ottanut yhteyttä ja pyytännyt perheelle apua, niin mä yritän miettiä oisko ykskään isä tehnyt niin – Silleen, että siellä perheessä äiti ja isä asuvat yhdessä ja vanhempi ottaa yhteyttä, että tarvii apua, niin mulla ei oo ainakaan ollu isä siinä tilanteessa.*

3B: *Jos ajatellaan sellasii vanhempia jotka tekee aktiivisesti työntekijänkin puolesta sellasta verkostotyöskentelyä, niin ne on aina äitejä ollu mulla. Sellasia jotka on et hei soitin nyt tälle opettajalle ja psykalle ja niin edelleen. Isät ei tee niinku yhtä aktiivisesti.*

3A: *Allekirjoitan ton saman. Onkos se sit joku naisen hoivavietti? Vai onkos se et miten koetaan et suhtaudutaan jos nainen soittaa?*

3B: *Apua niin se vastaanotto on erilainen ku jos se isä soittaa ja pyytää, voiks se olla semmosta?*

Isien toissijaisuus tuli näkyville myös lapsen huoltajuuteen ja asumiseen liittyvien ilmiöiden muodossa. Aineiston mukaan yksinhuoltajaisät olivat lastensuojelun asiakkaista hyvin pieni osuus. Tätä tukevat tilastot, sillä Väestöliiton mukaan vuonna 2014 yksinhuoltajaaiteja oli 18% ja yksinhuoltajaisiä vain 2,9% kaikista suomalaisista lapsiperheistä. Työntekijöiden käsityksissä isän yksinhuoltajuuteen kiinnittyi myös käsitys äidin puutteellisesta vanhemmuudesta. Yksi työntekijä kuvasi, että äidin täytyy olla aika ”rötväke”, jos isä on lasten yksinhuoltaja. Keskusteluyhteydestä päätellen oli selvää, että kyseessä ei ollut työntekijän henkilökohtainen näkemys isien kyvyttömyydestä hoitaa ja kasvatata lasta, vaan käsitys siitä, että isät hyvin harvoin päätyivät yksinhuoltajiksi muutoin kuin äidin ollessa jollakin tapaa kyvytön vanhemmuuteen.

1A: *Jos kattoo vuosia taaksepäin niin mun mielestä lasten vuoroviikkoasuminen on lisääntynyt huomattavasti varsinkin eroperheissä. Isät on yhtä paljon vastuussa.*

1C: *Kyl musta tuntuu, että kuitenkin meidän asiakkaissa näkyy enemmän ne yksinhuoltajaäidit kuin yksinhuoltajaisät.*

1B: *Niin kyllä se varmaan niin on, että äidin täytyy olla aika rötväke jos lapset on isällä.*

1A: *Niin, se on harvinaista, mut mä aattelin niinku tämmöstä vuoroviikkoasumista. Mut se on totta, että aika vähässä on ne perheet että lapset asuis pysyvästi isällä.*

Esiin tuli samalla käsitys lasten vuoroviikkoasumisen lisääntymisestä. Vuoroasumisen lisääntymisen voi nähdä kiinnittyvän tasavertaiseen vanhemmuuteen. Isien lisääntynyt vastuu lasten hoidosta ja kasvatuksesta on vaikuttanut siihen, että isät, jotka ovat vanhempien parisuhteessa olon aikana osallistuneet aktiivisesti lapsen hoitoon, haluavat tiivistä olla osallisena lastensa elämässä myös vanhempien eron jälkeen (Kitterod & Lyngstad 2014, 5).

Huoltajuuskiistat nousivat työntekijöiden kertomana merkittäväksi yksittäiseksi tilanteeksi, joissa äitien ja isien vanhemmuutta puntaroidaan toisiinsa verraten. Suomessa huoltoriitatilanteita lastensuojelun näkökulmasta on Autonen-Vaaranien (2019, 364)

mukaan tutkittu opinnäytetöissä, ja niiden mukaan sosiaalityöntekijöiden mielestä huolto- ja tapaamisriidat eivät kuulu lastensuojelun piiriin, vaan kuuluvat perheneuvoloiden, lastenvalvojien ja tuomioistuinten tehtäviin. Käytännössä kuitenkin aineistoni perusteella työntekijät kokivat, että huoltoriidat ja myös vieraannuttamistilanteet ovat vahvasti näkyvillä lastensuojelun asiakastyössä. Huoltajuuteen liittyvät päätökset eivät suoraan liity lastensuojelun avohuollon toimintakenttään eikä lastensuojelun viranomaisilla ole huoltajuutta ja tapaamisoikeuksia koskevaa päätäntävaltaa, mutta ilmiöön liittyvät keskustelut ja puntaroinnit näyttäytyivät aineistoni perusteella olennaisina tilanteina asiakasperheille ja siten tulivat olennaisiksi lastensuojelun asiakastilanteissa.

1B: *Meidän asiakaslistoilla näyttäytyy aika vahvasti nää huoltajuusriidat ja ihan vieraannuttamiskysymykset, ja sen mukaan minkälaisia keissejä on ollut, niin on aina mennyt niin päin, että äiti on se, joka on vieraannuttaja-osapuoli.*

1C: *Mulla on yks (vieraannuttajana ollut isä).*

1A: *Ei mullakaan tuu mieleen, että olis ollu isä vieraannuttaja.*

Haastattelemini lastensuojelun työntekijöiden käsityksen mukaan juuri isät olivat heikossa asemassa vieraannuttamiskysymyksissä. Aineiston perusteella valtaosa lastensuojelussa näkyvistä vieraannuttamistilanteista oli äitien tekemää ja isiin kohdistuvaa vieraannuttamista. Isien toissijaisuus näyttäytyi työntekijöiden mukaan myös siinä, että isät kokivat olevansa huoltoriitatilanteissa toissijaisia vanhempia äitien jälkeen. Isien kokemus näyttäytyi olevan, että he kokivat kyseisissä tilanteissa sukupuolensa vaikuttavan toissijaiseen asemaan, koska valtaosa työntekijöistä on naisia. Työntekijöiden käsitysten mukaan isien kokemus oli, että naistyöntekijän on helpompaa asettua naisasiakkaan puolelle kuin miesasiakkaan. Alla olevassa keskustelussa työntekijät kuvaavat tätä toissijaisuuden ilmenemistä:

1A: *Se on jännä, että kyllähän aika monesti noissa huoltoriidoissa törmää siihen, että isät kokee oman asemansa ikään kuin alisteisena, et heillä ei oo niinku mahdollisuuksia sen äidin rinnalla johonkin, mikä ei sais olla niin enkä mä usko, että täällä viljellään semmosta. Se on jotenkin se ajatusmalli kuitenkin mikä on, että äiti on se ensisijainen tai isät ajattelee että äitiä pidetään ensisijaisena.*

1B: *En tiedä sit minkä verran tässä vaikuttaa se työntekijän sukupuoli?*

1A: *Mä uskoisin että vaikuttaa.*

1C: *Moni asiakas on tuottanut sitä, että kun täällä on kuitenkin pääsääntöisesti naisia töissä, et sit niinku siitä tulee se, että naiset naisten puolella asetelma.*

1B: *Niin naiset keskenään hoitaa.*

Isien toissijaisuus näyttäytyi isien toissijaiseksi jättäytymisenä sekä heidän kokemuksensa siitä, ettei ollut muita vaihtoehtoja. Toissijaisuuden kokemus näyttäytyi äärimmillään tilanteissa, joissa isät ovat vanhempien eron jälkeen jättäytyneet kauemmaksi lapsen hoidosta ja kasvatuksesta äidin toiminnan seurauksena yhdistettynä isän kokemukseen siitä, että heidän olisi turha vaatia lapsen huoltajuutta itselleen, vaikka lähtökohtaisesti isien vanhemmuus olisi työntekijänkin myöhemmän arvioin mukaan vahvempaa kuin äidin.

2C: *Mut se on jännä just, että eroperheiden kohdalla siinä vaiheessa ku miellä tulee sijoitustilanne, niin sitte väkisin raahataan se etävanhempi mukaan selvittämään tilannetta – niin siinä vaiheessa mieltii, että ku se etävanhempi on selvästi vanhempaa vahvempi, että miks ihmeessä ne on alun perin päätyne siihen, et lapset jää sinne vähemmän kyvykkään vanhemman hoitoon.*

2B: *Monesti näissä tapauksissa niihin liittyy se, että se äiti on jotenki aika vahva persoona. Niinku yks isä sanoki, että hän ei halua riidellä kenenkään kanssa, et hän sit vaan niinku on suostunut tavallaan kaikkeen mitä se äiti on siinä tilanteessa vaatinut. Sit joskus isät myös sanoo sitä, että turha heidän on lähtee johonki käräjäoikeuteen näistä asioista tappelemaan. Ne niinku tavallaan kokevat sen niin, että äitejä suositaan. En pysty sanomaan käräjäoikeuskäytännöistä miltä se siellä näyttää, mut mä en usko, että meidän niinku työssä sinällään äitejä kauheesti suo – tai siis varmaan jossai määrin kyllä joo, et just puhuttiin siitä, et se menee se soitto äidille ja näin. Mut kyl mä haluaisin ajatella niin, et jos äiti ei siihen hommaan kykene, niin kyllähän me aika ruetaan mieltii sieltä sitte isää, et olisko sit tää isä täs.*

Toisinaan isän olemassaolo näyttäytyi tulevan huomioduksi vasta siinä vaiheessa, kun lastensuojelun asiakkuuden aikana oli arvioitu äidin vanhemmuudessa olevan merkittäviä haasteita eivätkä tukitoimet olleet riittäneet tukemaan äidin vanhemmuutta. Tässä isän toissijaisuus näyttäytyy tulevan esille äidin ensisijaisen tukemisen kautta. Tämä selittyy usein vanhempien aikaisemmillä valinnoilla, kun perheet ovat päätyneet siihen ratkaisuun, että äiti on lasten lähivanhempi. Tässä yhteydessä työntekijät esittivät käsityksensä siitä, että äidin lähivanhemmuus ei välttämättä aina ole perheen yhteinen ratkaisu, vaan voi olla äidin yksin tekemä päätös.

2A: *Mulla on nyt lähiaikoina ollut muutamakin perhe, joissa on todettu, että äitin kanssa ne asiat ei onnistu, että mites sitten isä. Et siinä vaiheessa vasta niinkö aletaan miettii, ku on kerta kaikkisesti kaikki keinot kokeiltu äitin tukemiseksi, niin sitten aletaan tukemaan isää.*

2C: *Tää on ehkä sitä, että kun alun perin on vanhemmat päättäneet, että lapset jää äidille.*

2B: *Tai joku on päättäny.*

2A: *Voi olla myös, että se on hyvin yksipuolinen päätös äidiltä ja sitten jotenkin koska isä on jossain määrin altavastaajia näissä hommissa. Jos ajattelee sitä, että mies hakis vaikka apuu henkiseen väkivaltaan. Fyysiseen väkivaltaan musta saa tasa-arvoisesti nykyään apua, mut mä en tiedä otaanko miehet yhtä vakavasti jos miettii henkistä väkivaltaa tai muuta semmosta hallintaa.*

4.2 Isien huomioiminen lastensuojelussa

Isien asemaan kiinnittyy merkittävällä tavalla isien huomioiduksi tuleminen lastensuojelun asiakkuuden aikana. Tutkimuskysymykseni toinen alakysymys käsittelee juuri isien huomioimista, ja esittelen analyysini tästä seuraavissa alaluvuissa. Isyyskäsitysten tavoin isien huomioimisesta muodostui kaksi yhtäaikaista ja keskenään ristiriitaistakin käsitystä isien huomioimisesta. Työntekijöiden käsityksissä päälinjana oli käsitys isien tasavertaisesta huomioimisesta lastensuojelussa. Tätä käsittelen seuraavassa alaluvussa. Tätä ohuempana rinnalla kulki käsitys isien institutionaalisesta toissijaisuudesta, jota käsittelen alaluvussa 4.2.2.

4.2.1 Tasavertaisuus käytäntöinä ja työntekijöiden ihanteena

Isien huomioimisesta lastensuojelussa tuli esille kaksi linjaa samalla tavalla kuin käsityksissä isyydestä. Linjajako ei kulkenut työntekijöiden välillä siten, että osan mielestä isät huomioidaan tasa-arvoisesti ja osan mielestä ei, vaan kyse oli enemmän siitä, että useilla työntekijöillä oli sekä käsityksiä isien tasa-arvoisesta asemasta että toissijaisesta asemasta. Päälinjana oli käsitys, että isät huomioidaan pääosin lastensuojelussa tasavertaisina vanhempina äitien kanssa. Tasavertaisuus kiinnittyi lastensuojelun osaamiseen ja eettisiin periaatteisiin. Työntekijöiden käsityksen mukaan yleinen yhteiskunnallisella ja perheiden tasolla tapahtunut muutos on vaikuttanut isien huomioimiseen

lastensuojelussa. Lastensuojelun asiakkaana olevilta vanhemmilta kuvattiin odotettavan samanlaisia asioita riippumatta vanhemman sukupuolesta. Myös mainitut huoltoriidat tulivat kuvatuksi siten, että niihin suhtaudutaan lastensuojelussa tasavertaisesti. Työntekijöiden reflektointi ja henkilökohtaiset kokemukset tukivat isien tasavertaista huomiointia.

Tasa-arvon ihanne ja sen mukainen työskentely oli työntekijöiden mukaan lähtökohta lastensuojelun työskentelyssä. Lähtökohtana oli se, että vanhemmat ovat tasavertaisia sukupuolesta riippumatta. Tasavertaisuuden ajatukseen kiinnittyi käsitys muuttuneesta isyydestä, siitä, että ”tänä päivänä” ei voida olettaa, että äiti on perheen ensisijainen vanhempi. Tunnistetuksi tulivat samalla keskustelut siitä, että lastensuojelussa ei huomioitaisi isiä tasavertaisesti, ja tästä väitteen totuudellisuudesta oltiin myös eri mieltä.

1B: *Musta tuntuu, ettei tänä päivänä oikein pysty lähtemään semmosesta olettamuksesta, että se äiti on nyt siellä se, joka hoitaa ne asiat. En tiää, tarvii tarkempaa tutustumista, mikä on se perheen tilanne.*

2C: *Tässä duunissa kuulee just sitä, että isejä ei huomioida tarpeeksi ja mä ehkä oon vähä eri mieltä tästä.*

Työntekijät kuvasivat yleisen muutoksen heijastumista lastensuojelun kontekstiin. Kuvauksissa työntekijät linkittivät yhteiskunnallisen kehityksen lastensuojelun prosessien muutokseen. Lastensuojelun orientaatiossa ja lähtökohdassa on työntekijöiden mukaan tapahtunut muutosta. Aikaisemmin lastensuojelun työskentelyssä painottui työskentely äitien kanssa, mutta työntekijät näkivät tässä tapahtuneen muutosta siten, että isät ja äidit ovat aikaisempaa tasavertaisemmassa asemassa keskenään.

1B: *Muistan hämärästi jonkun tutkimuksen 80-90 -luvun vaihteesta missä tutkittiin vähä tätä samaa ja todettiin, että lastensuojelussa äidit hoitaa asioita työntekijöiden kanssa ja lapsi on vähän sivussa mukana ja isät on kokonaan poissa. Tuntuu, että niistä asioista ollaan kuitenkin päästy aika paljon eteenpäin. Sekä isien että lasten osalta.*

3A: *Kyl mä luulen, et siinä on oikeesti tapahtunut muutosta. Silloin mun uran alkuaikoina lähtökohtaisesti ne oli enemmänkin ne äidit kenen kanssa työskenneltiin ja painotettiin työskentelyä siihen, että äiti ois se joka hoitais. Sijoituksen jälkeen oletuksena oli, et lapsi palaa äidin luokse ja oli poikkeuksellista jos olikin isän luokse, eri tavoin kuin nyt.*

Haastattelemani lastensuojelun työntekijät pitivät isien tasa-arvoista asemaa lastensuojelun työskentelyssä tärkeänä. Sukupuolten välinen tasa-arvo oli käsite, joka toistui eri muodoissa työntekijöiden puheissa. Jokainen haastateltava arvotti tasa-arvon tärkeäksi. Tasa-arvoisen kohtelun vaatimus lähtee lainsäädännöstä. Tasa-arvo on määritelty suomalaisen lainsäädännön korkeimmalla asteella perustuslaissa. Perustuslain 6 §:n (11.6.1999/731) mukaan kaikki ihmiset ovat lain edessä tasavertaisia. Sama perustuslain pykälä kieltää asettamasta ketään sukupuolen perusteella eri asemaan ilman hyväksyttävää perustetta. Yhdenvertaisuuspykälässä toki kielletään eri asemaan asettaminen myös useilla muilla perusteilla. Lisäksi pykälä velvoittaa sukupuolten tasa-arvon edistämiseen. Lisäksi hallintolain 6 §:n (6.6.2003/434) mukaan viranomaisilta vaaditaan tasapuolista ja kohtelua sekä puolueettomia päätöksiä.

Tasa-arvo ja asiakkaan tasapuolinen kohtelu kiinnittyy paitsi lakiin, myös vahvasti sosiaalityön asiantuntijuuteen ja ammattietiikkaan. Yksi työntekijä kuvasi ajattelevansa, että lastensuojelussa osataan kohdella äitejä ja isiä tasapuolisesti. Tasa-arvoinen huomioiminen kiinnittyi siis sosiaalityön asiantuntijuuteen ja osaamiseen.

***2A:** Kyllä mä haluan uskoa, että me osataan ottaa isät ja äidit tasavertaisesti huomioon.*

Aineistoni perusteella työntekijöiden käsityksissä sosiaalityön arvot olivat osatekijä siinä, että isät huomioidaan tasavertaisesti. Eettiset periaatteet ohjaavat työntekijöitä laajemmin kuin lainsäädäntö, sillä laki ei aina anna selkeitä ratkaisuja ihmissuhdetyön tilanteisiin ja haasteisiin. Sosiaalityön arvot muodostavat sosiaalityön eettiset periaatteet, jotka tulevat sovelletuiksi ja tekoina näkyviksi käytännön työssä. Yhdenvertaisuus on yksi Talentian (2017, 7) määrittelemä sosiaalialan ammattihenkilöiden eettinen periaate.

Aineistoni perusteella lastensuojelun työntekijät pitivät isien aktiivisuutta ja tasavertaista vanhemmuutta hyvänä asiana. Työntekijöiden käsityksen mukaan lastensuojelussa laajasti arvostetaan isien läsnäoloa lasten elämässä ja työskentelyssä asiakkuuden aikana. Työntekijät arvottivat lapsen edun mukaiseksi sen, että myös isä olisi

kiinnostunut lapsen hyvinvoinnista. Tämän voi nähdä siinä valossa, että työntekijän mukaan isän vetäytyminen ei lähtökohtaisesti ole lapsen edun mukaista.

Työntekijät kuvasivat pääosin suhtautuvansa lastensuojelun asiakkaanaan olevien lasten vanhempien vanhemmuuteen tasavertaisesti vanhemman sukupuolesta riippumatta. Työntekijöiden käsityksen mukaan aikaisemmin isien vanhemmuuteen suhtauduttiin nykyistä varauksellisemmin, mutta tällä hetkellä isien arvioitiin lähtökohtaisesti olevan yhtä kyvykkäitä vanhemmuuteen kuin äitien.

1B: *En mä semmosta oo aistinu niinku joskus ehkä jossai maalla saatto olla ajatus vähä semmonen, että ei se isä kuitenkaan pärjää niiden lasten kana tai se tarvii hirveenä jotain tukea. Et kuvittelisin, että myös nähdään isät yhtä pätevinä kasvattajina ku äiditkin.*

Autonen-Vaaraniemi (2019, 367) on tutkinut eron jälkeisen vanhemmuuden jäsentämisestä perheammattilaisten näkökulmasta. Tutkimuksensa mukaan vanhempien yhdenvertainen kohtaaminen ja sen ihanne oli yksi ammattilaisten jäsentämisen muoto. Tässä korostui suhtautuminen vanhemmuuteen sukupuolineutraalisti. Aineistoni perusteella haastattelemillani lastensuojelun työntekijöillä oli samanlainen käsitys yhdenvertaisesta kohtaamisesta ja sen ihanteesta.

Aineistoni perusteella sukupuolineutraaliuden vaatimus tuli esille myös kielenkäytön osalta. Yksi työntekijä kuvasi käyttävänsä mieluummin termiä vanhempi kuin jaottelua äiteihin ja iseihin. Työntekijä ilmaisi vieroksuvan vanhempien jaottelua sukupuolen perusteella. Tässä voi nähdä paitsi tasavertaisen huomioimisen vaatimuksen, myös ajatuksen sukupuolen merkityksettömyydestä. Toisaalta vanhemmuus-käsitettä, joka ei huomioi sukupuolta, on kritisoitu juuri isyyden ja äitiyden erilaisuuden ohittamisesta (Jokinen 2005, 129).

2C: *Enemmän karsastan ehkä isyyttä ja äitiyttä termeinä, vaan mä haluaisin et puhuttais enemmän vanhemmuudesta, että olis vähä tasa-arvoisempaa.*

Tutkimuksessani isien tasavertainen vanhemmuus suhteessa äitien vanhemmuuteen tuli kuvatuksi myös siinä, että työntekijät odottivat isiltä samanlaisia vanhemmuuteen

liittyviä seikkoja kuin äideiltä. Vanhemmuutta koskevat vaatimukset ja odotukset eivät työntekijöiden käsitysten mukaan olleet sukupuolittuneita. Lastensuojelussa tämä on olennaista, koska vanhemmuuden ja vanhemman tuen tarpeen arviointi on yksi olennainen osa työtä. Alla olevassa lainauksessa yksi työntekijä kuvasi, että odottaa isien vanhemmuudelta vastaavanlaisia asioita kuin äitien vanhemmuudelta. Keskustelussa työntekijät nostivat esille sen, että lastensuojelun kontekstissa vanhemmuutta usein arvioidaan riittävän minimin kautta ja yhden työntekijän sanojen mukaan katsotaan ”sormien lävitse”.

1A: *Kyl mun mielestä voidaan ja pitääkin odottaa aika paljonkin isiltä, ihan yhtälailla he ovat vastuussa lapsistaan.*

1B: *Kyl mun mielestä ihan vastaavaa vanhemmuutta kuin äidiltäkin (odotetaan isiltä).*

Isyyden pehmentymistä ja hoivaavaa isyyttä pidetään yleisesti muutoslinjana, mitä isyydessä on tapahtunut. Miehiä odotetaan osallistuvan lastenkasvatukseen ja perhe-elämän pyörittämiseen. Osallistumisen lisäämistä myös vaaditaan isiltä. Miehiä vanhemmuudelta on alettu odottaa samoja hoivaan liittyviä asioita, jotka on aikaisemmin perinteisesti liitetty naisten ominaisuuksiksi. Tältä osin isyyden voi nähdä liikkuneen äitiyden suuntaan. (Kolehmainen 2004, 89.) Isyyden muutos tulee näkyväksi aineistossani myös isien osallistumisen vaatimuksena. Työntekijät kertoivat tuoneensa asian myös isille tilanteissa, joissa työntekijän odotukset vanhemman toiminnasta eivät ole toteutuneet. Työntekijä kertoo edellyttäneensä isiltä osallistumista lastensuojelun työskentelyyn ja korostavan osallistumisen tärkeyttä.

3A: *Mä odotan äideiltä ja iseiltä samoja asioita, mut kyl mä oon huomannu myös sen, että jotenkin ehkä helposti se menee siihen, että se äiti saattaa olla se joka osallistuu niihin neuvotteluihin ja se isä ei. On ollu myös tilanteita, että oon odottanu isän osallistuvan ja on pitäny sanoo, että sun pitää myös osallistua että nämä on sulleki tärkeitä.*

Myös lapset odottavat äideiltä ja iseiltä samankaltaisia asioita sukupuolesta riippumatta. Leena Valkonen (2006, 92–93) on tutkinut lasten käsityksiä hyvästä äitiydestä ja isyydestä. Hänen tutkimuksessaan vanhemmuus ei näyttäytynyt sukupuolittuneelta, vaan aineistonsa perusteella hyvää äitiyttä ja isyyttä ei kuvattu erityisen eri tavoilla.

Yksi työntekijä kuvasi, kuinka yleisessä keskustelussa toisinaan suhtaudutaan erityisen positiivisesti, mikäli isä on vanhempana osallistuva ja aktiivinen. Sen sijaan äitien osallistumista pidetään normin mukaisena, eikä siten vaadi erityistä huomioita. Työntekijä käsityksen mukaan lastensuojelun työntekijöillä ei ollut tällaista eriarvoista suhtautumista miesten ja naisten vanhemmuuteen.

3A: *Yhteiskunnallisestihan semmosta keskustelua käydään paljon siitä, että jos isä osallistuu niin se on supersankariteko ja jos äiti osallistuu niin se on normi. Mut jos aattelen työn kautta, niin en mä tämmöstä oo ainaakaan ite kohdannu.*

Lapsen huoltajuuteen liittyvät tekijät sekä erityisesti huoltajuuteen liittyvät ristiriidat ja huoltoriidat nousivat erityiseksi ilmiöksi, kun isyyttä tarkasteltiin lastensuojelun kontekstissa. Huoltajuuteen liittyviä päätöksiä ei tehdä lastensuojelun kentällä, mutta erityiseksi ilmiöksi ne nousivat. Työntekijöiden käsityksen mukaan isät usein kokivat, että he jäävät paitsioon huoltajuusriitatilanteissa. Työntekijöiden käsityksen mukaan lastensuojelussa suhtaudutaan tasavertaisesti äiteihin ja isiin juuri huoltoriitakysymyksiin liittyen. Työntekijät näkivät positiivisena ja kannustettavana sen, että isät ovat aktivoituneet huoltajuuskysymyksissä.

2A: *Ja hyvä, että ne on valmiita taistelea siitä lapsen oikeudesta molempiin vanhempiin, ja ei tavallaan luovuta sitä huoltajuutta suosiolla sille äidille.*

Kääriäinen (2015, 380–386) on tutkinut sosiaalitoimen käräjäoikeudelle tekemiä olosuhdeselvityksiä. Käräjäoikeudella on lain määräämä oikeus pyytää sosiaalitoimelta olosuhdeselvitys lapsen ja tämän vanhempien kodin olosuhteista, vanhemmuudesta sekä muista lapsen huoltoon ja tapaamiseen vaikuttavista tekijöistä. Erityisesti olosuhdeselvityksiä pyydetään tilanteissa, joissa vanhemmat ovat erimielisiä lapsen huollosta ja asumisesta. Hänen tutkimuksessaan valtaosa selvityksistä oli sosiaalityöntekijöiden tekemiä, joissakin tapauksissa työparina oli esimerkiksi lastenvalvoja tai koulukuraattori. Vaikka tutkimus ei kiinnity suoraan lastensuojeluun, on se aineistoni kannalta relevantti, sillä kyseessä on samalla koulutuksella ja työnimikkeellä lapsiin liittyvistä työntekijöistä.

Tutkimuksen mukaan sosiaalitoimen tekemissä selvityksissä vanhempia arvioitiin tasavertaisesti samoilla vanhemmuuden kriteereillä. Sekä äitien että isien vanhemmuudelta

odotettiin muun muassa sovinnollisuutta, kykyä yhteistyöhön toisen vanhemman kanssa, vuorovaikutustaitoja, talouteen liittyvää hallintaa ja kykyä nähdä hyvä lapsessa. Asiakirjoissa vanhemmuuden arvioinnit eivät olleet sukupuolittuneita. (Kääriäinen 2015, 400–401.) Aineistoni perusteella muodostui sama työntekijöiden käsitys siitä, että vanhemmuutta arvioitiin samoilla kriteereillä.

Erityisenä tasa-arvon punnintaa tapahtui eri kulttuuritaustasta tulevien asiakkaiden kohdalla. Osalla isistä on omasta kulttuurista omaksuttu käsitys siitä, ettei miehen osallistuminen lasten hoitoon ja kasvatukseen ole välttämätöntä. Käsitys aiheutti törmäystä työntekijöiden käsitysten kanssa, sillä työntekijöillä oli omaksuttuna pohjoismaalaisittain tasavertaisen vanhemmuuden ihanne. Yksi työntekijä kuvasi tämän herättävän työntekijässä pohdintaa siitä, mikä on lastensuojelun työntekijän vastuu ja oikeus tasavertaiseen vanhemmuuteen kannustamisessa.

3C: *Mulla on semmonen case missä isä on sanonu, että hän ei halua osallistua. Hän niinku kokee, että hän tulee kulttuurista jossa ei isän tarte ottaa roolia lasten kasvatuksessa. Mä oon miettiny sitä, että mikä on mun rooli suomalaisena sosiaalityöntekijänä valistaa tätä isää. Tällasessa tilanteessa se on erilainen prosessi sit ku jos se olis suomalainen ukko, jolle tasavertaisuuskeskustelu on tuttua. Mut sit on isä jolle tää ei oo tuttua, niin mistä sitä lähtis jäsentämään? Et se ei vaikuta siltä, et mä oon nyt tämmönen suomalainen sossu ja mulla on tämmönen valkosen taakka valistaa. Että miten säilyttää se kulttuurisensitiivisyys.*

Työntekijöiden käsityksen mukaan on olemassa keinoja, joilla lastensuojelun työntekijät voivat vaikuttaa isien asemaan ja huomioimiseen sekä vahvistaa isien vanhemmuutta. Merkittäväksi tekijäksi nousi työntekijöiden reflektio liittyen omiin arvoihin, asenteisiin ja työtapoihin.

2C: *Isien tasa-arvoinen huomioiminen vaatii aika paljon tiedostamista, että miten toimii.*

Työntekijöiden omien kokemusten koettiin vaikuttavan siihen, millä tavoin työntekijät suhtautuvat isiin ja isyyteen. Osalla työntekijöistä omat kokemukset olivat vaikuttaneet siten, että työntekijät olivat paneutuneet isien asemaan. Yksi työntekijä kuvasi elämänsä aikana seuranneen läheltä, kun yksi äiti vieraannutti isää lapsista. Lähipiirin tapahtumat olivat vaikuttaneet siten, että työntekijä kuvasi suhtautuvansa kriittisesti siihen, jos

asiakkaana olevan perheen äiti sanoo, etteivät lapset halua tavata isää tai arvostele isän vanhemmuutta. Toinen työntekijä puolestaan kuvasi, että puuttuva isä on vaikuttanut hänen työskentelyynsä siten, että pyrkii vahvistamaan asiakkaana oleville lapsille isän läsnäolon elämässään.

Osittain miesten ja naisten tasavertaisuus näyttäytyi enemmän työntekijöiden ihanteena kuin varsinaisesti lastensuojelun työskentelyyn tulevana tasavertaisuutena. Työntekijät pitivät sukupuolten tasa-arvoa ja kaikkien tasapuolista kohtelua sosiaalityön arvojen mukaisena ja erittäin tavoiteltavana, mutta tunnistivat, että toisinaan tämä jäi ihanteen ja arvojen tasolle.

4.2.2 Institutionaalinen toissijaisuus

Aiemmin toin esille, että työntekijät pyrkivät huomioimaan vanhempia pääosin tasa-arvoisesti, mutta he toivat esille myös isien toissijaista asemaa lastensuojelun työskentelyssä. Usein toissijaisuus tuli esille äitien ensisijaisuuden kautta. Haastateltavat kuvasivat tilanteita, joissa isien toissijaisuus näyttäytyy institutionaalisella tasolla lastensuojelun asiakasprosesseissa ja työntekijöiden käytänteissä. Heidän kuvaamina toisinaan äidit näyttäytyivät arkisella tasolla ensisijaisina paitsi perheiden sisällä myös lastensuojelun käytännöissä. Isien institutionaalista toissijaisuutta työntekijät kuvasivat ajoittain kysyen tai pohtien, minkä voisi nähdä perustuvan siihen, että työntekijät pitivät tasavertaista huomioimista työn arvojen, periaatteiden ja ohjeistusten mukaisena.

Edellisessä luvussa painottui vanhempien huomioimisen sukupuolineutraalius, mutta institutionaalisessa toissijaisuudessa oli merkitystä kulttuurilla käsityksillä ja omaksutuilla sukupuolirooleilla. Työntekijöiden käsitysten mukaan lastensuojelun käytänteet voivat olla sukupuolittuneita ja sopivampia äideille kuin isille.

Yksi työntekijä kuvasi institutionaalista toissijaisuutta sillä, että lastensuojelun työskentely painottuu yhä äitien kanssa työskentelyyn silloinkin, kun perheessä on sekä äiti ja isä. Äitien kanssa työskentely ei siis selittynyt ainoastaan sillä, että isommassa osassa yksinhuoltajaperheitä vanhempana on äiti.

2C: *Mites sit kun vanhemmat on yhdessä, niin silloinkin se ehkä on, onks se niin, että helpommin sitten työskennellään äitien kanssa ja isät on siellä jossain sivussa?”*

2A: *Mä oon kyllä ehottomasti sitä mieltä. Just mietin yhtä perhettä, me ollaan koko ajan jotenkin keskitytty siihen äitiin, vaikka isä on ollu neuvotteluissa mukana, mut äiti on jotenki vahva persoona. Sit tavattiin eka kerta isää yhden toisen perheen kanssa työskennelleen viranomaisen kanssa, niin sillä olikin ihan erilainen käsitys sen isän roolista perheessä. Me oltiin ajateltu, et se isän rooli on aika mitätön, koska se oli äidin kokemus.*

Lastensuojelun työntekijöiden kuvauksissa isien toissijaisuus lastensuojelun käytännöissä näyttäytyi arkisina valintoina. Työntekijät esimerkiksi saattavat soittaa puheluita ensisijaisesti äideille. Useammat työntekijät kuvasivat juuri puhelujen soittamista erimerkkinä äitiyden ensisijaisuudesta. Työntekijät kuvasivat, että tämä ensisijaisuus korostuu erityisesti tilanteissa, joissa asiakasperhe ei ole työntekijälle entuudestaan tuttu, eikä hän ole tietoinen perheen vanhempien vastuunjaosta tai perhedynamiikasta. Perheiden tullessa työntekijöille tutuiksi, äiti ei automaattisesti enää ollut taho, johon työntekijä oli ensisijaisesti yhteydessä.

1A: *Niin onhan se jos miettii jotain toimintamalleja, tai vaikka siellä palvelutarpeenarviossa kun tulee lastensuojeluilmoitus, niin kyl mä uskallan väittää, että ensisijaisesti soitetaan aina sille äidille. Tietysti soitetaan sille kenen osoitteessa ne lapset asuu, mut et jos on äiti ja isä siellä saman katon alla, niin kyl mä uskaltaisin väittää, et jos ruettais jotain tilastoja kattoo, niin ensisijaisesti soitetaan äidille. Sit on taas ehkä eri kun tunnetaan ne asiakkaat, vähä jo tiedetään että kumman tavottaa helpommin tai kumpi aktiivisemmin hoitaa tai on kiinnostuneempi tai voi olla ihan asiastakin kii kummalle kannattaa soittaa.*

Työntekijät kuvasivat sen, että työntekijät lähestyvät käsityksensä mukaan ensin äitiä, selittyvän sekä kulttuurisilla odotuksilla että työntekijöiden aikaisemmilla kokemuksilla siitä, että äiti on todennäköisemmin isää tietoisempi lapsen ja perheen tilanteesta. Työntekijöiden käsityksen mukaan joissakin perheissä isät ovat äitejä aktiivisempia ja vahvempia toimijoita perheen ja lasten asioissa, mutta äitien ensisijaisuus kytkeytyy sen yleisyyteen. Alla olevassa keskustelussa työntekijät nostivat kulttuurin, odotusmallit ja kokemuksen selittäviksi tekijöiksi sille, että työntekijä soittaa puhelun herkemmin äidille.

Haastattelija: Onks teillä ajatuksia, että mistä sit tulee tavallaan se, että se olis herkästi eka jota kokeilen se äiti?

1B: Äidit keskenään soittelevat. (naurua) Kyl siinä varmaan on joku semmonen kulttuuri, joka on sillai rakentunut ajatus kuitenkin, et äiti on se huolenpitäjä.

1C: Se joka todennäköisemmin on perillä asioista, ehkä jotenkin sellanen ajatus. Kyl se jossain perheissä niin näkyy (olevan), sit taas joissai perheissä isä on enemmän. Riippuu tosi paljon.

1B: Tollanen suht tavallinen perhe, missä ei oo siis mitään massiivista päihteidenkäyttöä tai psyykkistä ongelmaa tai muuta, niin emmä tiiä. On ollu semmosiaki isiä, jotka on niinku turhanki aktiivisia.

1C: Niin. Kyl ehkä silleen jos pitää mututuntumalla sanoa, niin on äidit enemmän perillä lasten asioista. Mut johtuukse myös sit siitä, että joka paikasta niinku lähtökohtaisesti soitetaan sille äidille ensin? Niinku koulusta, päiväkodista, kaikista.

Isien toissijainen huomioiminen lastensuojelussa perustui siis työntekijöiden käsityksen mukaan myös siihen, että useamman työntekijän mukaan äidit ovat tietoisia lasta ja perhettä koskevista asioista, jolloin työskentely on luontevampaa äidin kanssa. Työntekijöillä oli tästä kokemusta ja kuvasivat kokemuksiaan erilaisin esimerkein. Tämän voi nähdä työntekijöiden perusteluna isien toissijaiselle huomioimiselle. Työntekijöillä oli vahva tasavertaisen huomioimisen eetos, eikä isien toissijaista huomioimista haluttu tehdä tietoisesti tai perusteetta.

2C: Mä mietin, että huomioidaanko me meidän työssä niitä isiä sitten riittävästi vai laahataanko me enemmän perässä? Perhekuviot on kuitenkin menossa jo vähän modernimpaan suuntaan. Se vaatii ehkä paljon tiedostamista että miten toimii. Kun perheet tulee tutuiksi niin ehkä hahmottaa paremmin vanhempien välistä dynamiikkaa niin osaa ottaa paremmin huomioon. Mut uuden perheen kohdalla, jos molemmat vanhemmat on kuvioissa, niin kyl mä ehkä edelleen herkemmin soitan ensin äidille ja vasta sit isälle.

2A: Mm joo.

2C: Et jotenkin äidit tuntuu tietävän enemmän lasten asioista kuin isät vielä, tai se on sellanen stereotypia mitä mä edelleen kannan mukani.

2B: Mut kyllähän se niinku usein oikeesti tälleen onkin.

Tasavertaisuuteen pyrkimisestä huolimatta osa työntekijöistä kuvasi kuitenkin suhtautuvansa eri tavalla isien ja äitien ensisijaiseen vanhemmuuteen. Mikäli isä oli lastensuojelun asiakkuuden aikaisessa työskentelyssä äitiä aktiivisemmassa roolissa, suhtautuminen tähän oli osittain varauksellista. Työntekijän odotus äidin ensisijaisuudesta tuli esille

siten, että työntekijä kuvasi mieltävänsä onko äidin vanhemmuus puutteellista tai isä kontrolloiva niissä perhetilanteissa, joissa isä oli äitiä aktiivisempi. Isän aktiivisuus esittäytyi poikkeuksellisenä, jolle työntekijä ajatusmaailmassaan etsi selitystä. Arvailut aktiivisuuden selittäjäksi määrittäytyivät negatiivisiksi. Yleisellä tasolla perinteisten sukupuolittuneiden odotusten rikkomista voidaan pitää ihailtavana asiana, mutta samaan aikaan vallitsevaa sukupuolijärjestelmää rikkovaan henkilöön saatetaan suhtautua epäilevästi (Williams 1993, Lammi-Taskulan & Salmen 2016, 176 mukaan).

3B: *Mulla on (asiakkaina) aika harvassa ne perheet missä isä on aktiivisemmassa roolissa, ja ehkä alitajuntaisesti jos sellanen keissi on, niin mä ajattelen et minkä takia tää on. Et onks siinä, onks äiti jotenkin puutteellinen vai onks isä jotenkin kontrolloiva, ne kaks asiaa saattaa tulla ekana mieleen. Mä olen vahvasti tasa-arvon kannalla, mut nää on sellaset mitä mullekin tulee ekana ajatuksena mieleen.*

3A: *Mulla on asiakasperheissä, ja on ollut aiemminkin, paljon isiä jotka on enemmän roolia ottavia kuin sivuun vetäytyjiä. Mutta tunnistan tuon, että kun se isä on se joka pyörittää sitä arkea, miks sitä rupee miettimään, että mikä tässä on taustalla. Miks ei sitä samaa ajatustyötä tee silloin kun äiti on se joka pyörittää?*

Kulttuurin ja kokemusten lisäksi työntekijät kuvasivat omien henkilökohtaisten kokemustensa olevan työntekijöiden toiminnan taustalla. Työntekijä kuvasi kasvaneensa ympäristössä, missä äiti on ollut perheen arjesta vastuussa, ja tämän vaikuttavan mahdollisesti työntekijän ajatusmalleihin. Työntekijöiden henkilökohtaisia kokemuksia ei voi irrottaa kulttuurisista vaikutuksista. Toinen työntekijä kuvasi omassa lapsuudenperheessään vanhempien roolien poikenneen perinteisistä sukupuolirooleista. Työntekijä kuvasi kulttuuristen odotusten tästä huolimatta vaikuttavan hänen ajatusmalleihinsa ja odotuksiinsa. Yllä olevassa sitaatissa työntekijä siis kuvasi alkavansa pohtia taustasyitä sille, jos isä on asiakasperheen aktiivisin vanhempi ja alla olevassa kuvaa omia perhelähtökohtiaan.

1A: *Ehkä se maailma missä ite on kasvanu lapsena, silloin on ollu paljon tavanomaisempaa, et se äiti on se joka pyörittää. Silloin on ollu todellisuuskkin, että huoltoriidassa isä jää nuolemaan näppejään, niin ehkä se on tietyllä tavalla niin sisällä meissä se ajatusmalli.*

1B: *Mähän oon kasvanut perheessä missä roolit on ollu toisin päin ja mä silti ajattelen näin. Että kulttuurin merkitys on ihan hillitön.*

Aiemmassa luvussa kuvasin työntekijöiden käsityksiä siitä, että pääosin lastensuojelussa vanhempien vanhemmuudelta odotetaan tasavertaisia asioita. Osalla työntekijöistä oli myös tämän kanssa ristiriitaisia käsityksiä, joiden mukaan isien vanhemmuudelta odotetaan äitejä vähemmän sellaisissa perheissä, joissa on sekä isä että äiti.

2A: *Jos miettii just semmosta tilannetta et siinä on ne molemmat vanhemmat, on vaikka silleen perinteisesti niinku äiti ja isä, niin ootetaanks sitten niissä perheissä tavallaan samoja asioita niiltä vanhemmilta?*

2C: *Mä ajattelen, että ei. Kyl se jotenkin päävastuu jää äidille sellaisissa ydinperheissä.*

2B: *Toki on myös niit perinteisii ydinperheitä, jossa siis tavallaan isä on se joka kantaa niin sanotun viimeisen vastuun, ja hoitaa lasten asiat ja sopii terveystarkastukset ja tämmöset. Mut toki just tää, että ehkä ne on enemmän kuitenkin ne äidit.*

Perinteisesti sosiaalityön sisällä on haluttu kuvata sosiaalityötä sukupuolineutraalina kenttänä, jossa sukupuolella ei ole suurta merkitystä. Autonen-Vaaraniemi (2019, 365–366) tutki perheammattilaisten vanhemmuuden jäsentämistä koskien eron jälkeistä vanhemmuutta. Hänen tutkimuksessaan ammattilaiset pääosin ohittivat sukupuolen merkitystä käsittelevän kysymyksen. Autonen-Vaaraniemen haastatteleminen ammattilaisten mielestä asiakkaana olevien vanhempien huomioiminen tasavertaisesti sukupuolesta riippumatta kuului heidän ammattitaitoonsa.

Aineistostani löytyi myös mainittua sukupuolen merkityksen sivuuttamista ja sukupuolten tasavertaisuuden ihanteen korostamista ja näkymistä käytännön työssä. Sukupuolen merkitys tuli myös esille välillisesti. Samalla aineistosta nousi esille myös sukupuolen suoran merkityksen tunnistamista. Työntekijä kuvasi alla olevassa sitaatissa isien olevan sukupuolensa perusteella äitejä heikommassa asemassa.

Osalla haastatelluista oli käsitys, että institutionaalisella tasolla isien aseman toissijaisuuteen voi vaikuttaa se, että sosiaalityö on naisvaltainen ala, jossa ei ole paljon mies-työntekijöitä. Kaksi työntekijää kuvasi työntekijän sukupuolella olevan vaikutusta isien huomioimisessa lastensuojelun käytännön työssä seuraavalla tavalla:

1A: *Työntekijän sukupuolella on varmasti vaikutusta. On varmasti isiä jotka saa helpommin mukaan tai lähestyä tai motivoida tai ylipäättänsäkään saada keskusteluyhteyttä jos on miestyöntekijä, et kyl sillä on vaikutusta.*

1B: *Sillä että on miehiä töissä on enemmän positiivisia ku negatiivisia vaikutuksia.*

Lastensuojelu, ja laajemminkin sosiaalityö, mielletään alaksi, jonka toimintatapoihin ja arvoihin liittyy kulttuurissamme perinteisesti feminiinisinä pidettyjä piirteitä. (Alanko & Orjasniemi 2018, 140.) Tutkiessaan sukupuolta sosiaalityön kontekstissa, erityisesti nais-sosiaalityöntekijöiden subjektiasemia, Kuronen (2005, 49) kuvasi sosiaalityöhön kiinnittyviä eettisiä ja tiedollisia lähestymistapoja naistapaisiksi hoivaeettisiksi orientaatioiksi.

Mainittu sosiaalityöhön ja lastensuojeluun kiinnitettyä hoivaeettinen orientaatio esiintyi myös haastateltavien keskusteluissa. Työntekijät kuvasivat lastensuojelun keskustelupainotteisen työskentelytavan todennäköisesti soveltuvan luontevammin äideille kuin isille. Alla olevassa keskustelussa työntekijät kuvasivat lastensuojelun työskentelyorientaation heikentävän joidenkin isien kuulluksi tulemisen kokemusta. Perinteisesti naisten katsotaan olevan miehiä taitavampia tunteiden ilmaisussa ja verbaalisessa kanssakäymisessä. Keskustelupainotteinen, ja erityisesti tunteista keskustelemisen painottuminen, työskentelymuoto voi olla joillekin isille vierasta. (Kuronen 2004, 6.)

Haastattelija: *Näättekste sitten onko työntekijöillä jotain miten erityisesti vaikka pyrkii ottaa isiä mukaan siihen työskentelyyn tai huomioimaan?*

3C: *Kyl se varmaan meiltä kaikilta vaatii just sen, että me tiedostetaan että ne isätkin ovat siellä.*

3B: *Ja monesti jotenki miettii, että isät on ehkä vähä pulassa tavallaan niinku jos aattelee, et lastensuojelun työntekijät on niinku pääsääntöisesti naisia ja meillä on hyvin vahvana semmonen tietynlainen keskust – semmonen jutellaan, keskustellaan asioista näin. Ja sitte yksi isä sano mulle ku mä kysyin jotain siltä, että miltä se tuntuu, niin se katto mua niinku pikusen sillai että ootko nyt nainen ihan tosissas, että se ei oo ehkä niin luontevaa semmonen.*

3C: *Puhutaanko nyt tunteista.*

3B: *Niin nimenomaan, että ehkä ne jää siinä, et äideille sen tyyppinen keskustelu on ehkä jotenki luontevampaa, joka sit taas liittyy niihin perinteisiin sukupuolirooleihin. Ja sit joskus isät kokee, että ne tulee näissä tapaamisissa jyrätyksi nimenomaan siitä syystä, koska puolisonsa on jotenki parempi puhumaan ja sit itsellä isällä ei oo siinä samanlaisia verbaalisia lahjoja. Sitten se kokemus on se, että hän ei tule kuulluksi.*

Työntekijöiden käsitysten mukaan sukupuolen merkitys korostui lastensuojelun työskentelyssä erityisesti kulttuuristen eroavaisuuksien myötä. Kulttuuristen eroavaisuuksien kohdalla sukupuolen merkitys nousi esille suoraan vaikuttavan tekijänä. Keskustelussa nousi esille, että maahanmuuttajataustaiset isien ja sosiaalialan naistyöntekijöiden yhteistyössä oli haasteita. Yksi työntekijä kuvasi, että osa maahanmuuttajataustaisista isistä on ei kykene tai halua ottaa naispuolisilta työntekijöiltä tukea.

2B: *Mis mä oon miettinyt onko työntekijän sukupuolella väliä, on jos on maahanmuuttajataustainen isä joka on vaikka ollu väkivaltainen vaimo-
aan kohtaan, sitä oon miettinyt että onks hänellä kauhean iso kynnys kertoa
mulle siitä versus jos olisin mies. Voi se olla myös se, että mä oon viran-
omainen.*

2A: *Laitosmaailmassa kohdataan jatkuvasti sitä, että kun on paljon nais-
työntekijöitä niin isät ei ota tavallaan ohjausta naiselta vastaan, ne on aika
pitkälti maahanmuuttajataustaisia lähtökohtaisesti kaikki.*

Yksi työntekijä kuvasi myös omaa suhtautumistaan työntekijänä isän vetäytymistä lastensuojelun asiakasprosessin tapaamisista verrattuna äitien vetäytymiseen. Työntekijän kuvauksen perusteella isän osallistumattomuus näyttäytyi hyväksyttävämpänä kuin äidin osallistumattomuus. Aikaisemmassa luvussa toin esille, että työntekijät vaativat isien vanhemmuudelta samanlaisia asioita kuin äideiltä, myös lastensuojelun työskentelyyn liittyen. Työntekijät odottivat isien osallistumista, mutta kuitenkin isien toissijaisuus tulee näkyväksi siinä, että isien osallistumattomuus kuitenkin nähdään pienempänä ongelmana kuin äitien osallistumattomuus.

3C: *Ehkä jonkin verran on eroa siinä, jos vaikka äiti jää kaikista neuvotte-
luista työkiireiden takia niin se ois vähemmän hyväksyttävää kuin se jos isä
jää työiden takia pois.*

3A: *Et odottaaks siltä äidiltä vähän enemmän?*

3B: *On ollu tilanteita missä isä on laittanu työasiat lasten edelle ja sitten on
niinku me annettu isälle noottia siitä, mutta jotenkin ajattelen, että kynnys
kommentoida isän – tai että äidin kohdalla siinä ajattelis, että kyse olis va-
kavammasta asiasta.*

3A: *Jos isä haluaa olla taka-alalla ja tukea sieltä, niin ei se välttämättä tee
sitä että se ei millään tavalla osallistuis perhe-elämään. On sit vaan omalla
painollaan sieltä. Toisaalta jos väkisin yrittää aktivoida mielellään passi-
viseksi jäävää isää, niin onks sekään pidemmän päälle kauheen hyvä?*

Kansainvälisessä tutkimuksessa on havaittu, että lasten hoito ja kasvatusta oli sukupuolitunutta ja isillä on väljyyttä tehdä erilaisia valintoja lasten- ja kodinhoitoon sekä työn ja perheen yhteensovittamiseen liittyen. Tutkimuksen mukaan isillä oli lasten hoitoon ja kasvatukseen liittyvässä vastuussa äitejä enemmän valinnanvapautta. (Fox 2001, 378–380.) Tämän valinnanvapauden voi nähdä olevan läsnä myös lastensuojelun työskentelyssä. Isiltä odotettiin osallistumista ja vastuullista vanhemmuutta, mutta isien toisenlaisiin valintoihin suhtauduttiin äitien vastaavia hyväksyvämmmin. Käytännön esimerkkinä tästä työntekijä kuvasi, että mikäli asiakkaana olevassa perheessä äiti asetti työtehtävät lastensuojelun tapaamisten edelle.

5 YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Pro gradu -tutkielmani aiheena on ollut tutkia isien asemaa lastensuojelun kontekstissa. Lähdetyin aihetta tavoitteenani tutkia, millaisia käsityksiä lastensuojelun avohuollon työntekijöillä on isyydestä sekä isien huomioimisesta lastensuojelussa. Tavoitteenani oli huomioida myös sukupuoli yhtenä osana tutkimusaihetta. Tutkimukseni on lähtökohdaltaan fenomenografinen ja tavoitteenani oli yllä mainittujen käsitysten ja ajattelutapojen kuvaaminen, eikä niinkään isien aseman totuudellinen kuvaaminen, mikä on syytä huomioida tutkimustuloksia tarkasteltaessa. Lisäksi on huomattava, että tarkastelen isyyttä erityisessä kontekstissa, sillä Lastensuojelun asiakkaana olevat perheet voivat olla vaikeassa tilanteessa ja heillä on yleensä jonkinlaista tuen tai avun tarvetta. Tutkielmani tavoitteena on tuottaa sellaista tietoa isien asemasta lastensuojelussa, josta voisi olla hyötyä lastensuojelun kehittämisen näkökulmasta.

Haastattelin tutkimuksessani yhdeksää lastensuojelun avohuollossa työskentelevää tai juuri työskennellyttä työntekijää. Kaikki haastattelut toteutettiin kolmen hengen ryhmähaastatteluina. Haastattelumuotona käytin puolistrukturoitua teemahaastattelua. Kaikilla tutkimukseen osallistuneilla työntekijöillä oli ylempi korkeakoulututkinto tai he opiskelivat yliopistossa pääaineenaan sosiaalityötä. Valtaosa työntekijöistä työskenteli nimikkeellä sosiaalityöntekijä. Kaikki työntekijät työskentelivät yhden kunnan samassa työskentely-yksikössä.

Työntekijöiden käsityksiä isyydestä

Lastensuojelun työntekijät määrittivät isyyttä biologiseksi, juridiseksi, sosiaalseksi ja psykologiseksi isyydeksi. Tältä osin isyyden määritelmä noudatteli pitkälti Huttusen (2001, 58–64) määritelmää. Lisäksi määritellyksi tuli isähahmo, jolla tarkoitettiin perheen ulkopuolista lapselle tärkeää miespuolista aikuista. Isät määrittyivät myös sukupuoleltaan miehiksi. Sukupuoli oli kuitenkin toissijaista suhteessa muihin isyyttä määritteleviin tekijöihin. Lastensuojelun työskentelyn lähtökohtana oli usein biologinen tai juridinen isyys. Biologiseen isyyteen usein liitetään juridinen isyys, vaikeivat nämä automaattisesti yhdisty. Juridiseen isyyteen liittyy useita lastensuojelun työskentelyn kannalta olennaisia oikeuksia, mikä selittää sen lähtökohtaa juuri työskentelyn

alkuvaiheessa. Työntekijöiden käsityksissä painottui kuitenkin lapsen oma kokemus siitä, kenet hän kokee isäkseen. Tähän työntekijät liittivät vastavuoroisuuden, sen, että sekä lapsi että aikuinen kokevat suhteen isä-lapsi -suhteeksi. Psykologiseen isyyteen kuuluu kiintymys isän ja lapsen välillä ja se määrittyi merkittävimmäksi isyyden tekijäksi.

Niin sanotut perinteinen ja uusi isyys ovat jo vuosikymmeniä eläneet rinnakkain. (ks. esim. Huttunen 1999.) Rinnakkainelo näyttää tutkielmani perusteella jatkuvat edelleen. Työntekijät kuvasivat isyyttä lastensuojelun kontekstissa monimuotoiseksi ja vaihtelevaksi. Analyysissäni jaoin työntekijöiden isyyuskäsitykset kahteen, jotka kuvaavat isien tasavertaista vanhemmuutta sekä isien toissijaista vanhemmuutta.

Työntekijöiden käsityksissä isien tasavertaiseen vanhemmuuteen kiinnittyivät yhteiskunnalliset keskustelut ja poliittiset päätökset. Erityisesti sosiaali- ja perhepoliittiset uudistukset, esimerkiksi perhevapaaseen liittyvät uudistukset, linkittyivät jaettuun vanhemmuuteen. Tasa-arvoisen vanhemmuuden ja isien osallisuuden lisäämiset ovat olleen läsnä julkisessa keskustelussa jo vuosikausia. Osittain keskustelu näyttäytyi jatkuvan samantyyppisenä kuin paljon aikaisemmin. Työntekijöiden käsityksen mukaan kaikenlainen lisääntynyt tasa-arvokeskustelu on kuitenkin lisännyt miesten tasa-arvoa vanhempina. Aallon (2004, 65) mukaan isyysskeskusteluihin kuuluu vahvasti viittaaminen menneisyyteen sekä myös tuleviin muutoksiin. Aineistossani korostui erityisesti viittaus menneisyyteen. Isien tasavertaisuutta vanhemmuutta sekä tasavertaista asemaa lastensuojelun asiakkuudessa kuvattiin toistuvasti verrattuna aikaisempaan.

Isien ja äitien keskinäinen tasavertaisuus näyttäytyi käsityksissä siten, että työntekijöiden mukaan sekä äitien että isien vanhemmuus oli monimuotoista ja vaihtelevaa (ks. esim. Aalto 2004, 80–81). Isyyteen kiinnittyi tasavertaisissa käsityksissä hoivaavuus ja aktiivinen osallistuminen lapsiin liittyvissä asioissa. Aktiivisuus näyttäytyi sekä osallistumisena lastenhoitoon, arjen pyörittämiseen sekä lastensuojelun asiakkuuteen osallistumisena. Näissä käsityksissä isyysskäsityksissä oli yhtymäkohtia Eerolan (2014, 315–316) tutkimukseen, jonka mukaan lastenhoitaminen ja hoivaaminen ovat isien käsitysten mukaan olennaisin isyyteen liittyvä vastuu.

Tasavertaisuus näyttäytyy siten, että isät ovat aiempaa tietoisempia omista oikeuksistaan ja myös pitävät niistä kiinni. Tämä tuli esille erityisesti linkitettynä lapsen huoltoon liittyviin tilanteisiin. Lisääntynyt jaettu vanhemmuus on vaikuttanut siihen, että kun samassa perheessä asuneet vanhemmat eroavat, ovat isät eron jälkeen aiempaa tiiviimmin mukana lapsen hoidossa ja kasvatuksessa (Fox 2001).

Työntekijöiden käsityksen mukaan isyys näyttäytyi myös toissijaisena vanhemmuutena. Toissijaisuus näkyi poissaolona tai vetäytymisenä sekä lapsen hoitoon ja kasvatukseen liittyvissä kysymyksissä että lastensuojelun asiakkuudessa. Isien toissijaisuus tuli esille myös äitien luonnollisen ensisijaisuuden muodossa. Toissijaisuus näyttäytyi muun muassa siinä, että useampi työntekijä kuvasi, että isät pyytävät oma-aloitteisesti lastensuojelusta apua äitejä harvemmin. Esimerkiksi Batesin & Thompsonin (2002, 98) mukaan mieheyteen usein liitettävä stereotyyppinen pärjäämisen eetos voi vaikuttaa siihen, että miehet eivät hakeudu avun piiriin tai hakevat apua myöhässä. Työntekijöiden käsitysten mukaan osa isistä kokee, että heitä pidetään automaattisesti toissijaisina. Isät olivat myös itse saattaneet omaksua käsityksen äitien ensisijaisuudesta ja esimerkiksi suojella äitejä myös tilanteissa, joissa äidin vanhemmuudessa oli puutteita (ks. esim. Storhaug & Oien 2012, 296–302). Työntekijöiden mukaan iseillä oli myös äitejä enemmän tarvetta puolustella omaa vanhemmuuttaan.

Toissijaisuuden erityiskysymyksenä näyttäytyi lapsen huoltoon ja asumiseen liittyvät asiat. Työntekijöiden käsityksen mukaan isät harvoin päätyvät yksinhuoltajiksi ilman, että äidin vanhemmuudessa on jotain puutteita. Isien nähtiin jäävän etävanhemmiksi vanhempien eron jälkeen toisinaan äitien melko yksipuolisellakin päätöksellä. Työntekijöiden mukaan isät usein kokevat, että institutionaalisesti he ovat toissijaisia vanhempia ristiriitatilanteissa. Käsityksissä näyttäytyi, että osa isistä olettaa naispuolisten työntekijöiden asettuvan helpommin äitien kuin isien puolelle, ja käsitys on samansuuntainen Jousmäen ja Kososen (2009, 7–9) sekä Tuovisen (2014, 128–130) kanssa isien kokemuksista. Työntekijät itse olivat pääosin sitä mieltä, ettei tällaista puolelle asettumista tapahdu.

Isien huomioiminen lastensuojelussa

Tutkimuksen perusteella on löydettävissä kaksi rinnakkain kulkevaa tarinaa myös isien huomioimisesta lastensuojelun kontekstissa. Toisaalta tasavertainen vanhemmuus on vahvistunut ja haastateltujen lastensuojelun avohuollon työntekijöiden käsitysten mukaan lastensuojelussa isien asema on monin tavoin tasavertainen suhteessa äiteihin. Käsitys isien tasavertaisesta huomioimisesta oli työntekijöiden pääkäsitys, eli isien koettiin pääosin tulevan huomioduksi tasavertaisesti. Tämän rinnalla kulki käsitys isien toissijaisesta asemasta. Vaikka käsitykset isien toissijaisesta asemasta lastensuojelussa olivat ohuempia kuin tasavertaiset käsitykset, tutkimustulosten näkökulmasta ne olivat olennaisia.

Työntekijöiden käsityksen mukaan lastensuojelussa pidetään isien tasa-arvoa tärkeänä työskentelyn lähtökohtana. Tasa-arvon ihanne onkin olennainen osa suomalaista sukupuolikäsitystä (Julkunen 2010, 10–13). Tulokset olivat yhteneväisiä Autonen-Vaaranien (2019, 36) tutkimuksen kanssa yhdenvertaisuudesta työntekijöiden ihanteena. Isyyden muutos tasavertaisen vanhemmuuden suuntaan näyttäytyi työntekijöiden käsityksissä tavoiteltavana (ks. esim. Aalto 2004, 80–83.) Tasavertaisuuskäsityksissä vanhemmuus ja vanhempien huomioiminen näyttäytyi osittain sukupuolineutraalina. Lastensuojelussa odotettiin isien vanhemmuudelta samanlaisia asioita kuin äitien vanhemmuudelta ja työssä vanhemmuutta arvioitiin sukupuolineutraalisti. Tasavertaisuuden huomioimisen vaatimuksen nähtiin kumpuavan yhteiskunnallisesta ja kulttuurisesta muutoksesta. Työntekijät nostivat tasa-arvon merkityksen korkealle.

Työntekijöiden käsityksissä tasa-arvoiseen huomioimiseen kiinnittyi sosiaalityön asiantuntijuus ja osaaminen. Myös käsitykset tasavertaisesta huomioimisesta osana työntekijöiden ammattitaitoa olivat yhteneväisiä Autonen-Vaaranien (2019, 365–366) tutkimuksen kanssa. Tasapuolinen kohtelu on eettisenä periaatteena oleellinen osa lastensuojelun työntekijöiden osaamista ja asiakkaan kohtaaminen työn ydintä. Asiakkaila on tarve tulla huomioduksi yksilöllisesti ja kohdatuksi tulemisen kokemus myös lisää tutkimusten mukaan isien sitoutumista työskentelyyn (Mykkänen ym. 2017, 236–245). Myös työntekijöiden omien arvojen ja kokemusten nähtiin tukevan isien huomioimisen tasavertaisuutta.

Samaan aikaan esille nousi isien äitejä heikompi asema lastensuojelussa, kutsun tätä institutionaaliseksi toissijaisuudeksi. Toissijaisuus tuli näkyville muun muassa äitien kanssa työskentelyn painottumisen muodossa, mikä on tullut esille myös aikaisemmissa tutkimuksissa ja kirjoituksissa (ks. esim. Alastair 2001, 30–31; Storhaug & Oien 2012, 296–302). Toissijaisuus tuli esille sekä työntekijöiden arkisissa toimintakäytänteissä sekä ajatusmalleissa. Työntekijät tunnistivat kantavansa mukana myös stereotyyppisiä mielikuvia isistä toissijaisina vanhempina, vaikka ensisijaisina painottuivat tasavertaista vanhemmuutta kuvaavat käsitykset. Ajatus- ja toimintamallien sukupuolittuminen voivatkin olla hyvin piilossa olevaa ja hankalasti havaittavaa, kuten mielikuvat ja asenteet tyypillisesti ovat, mutta työntekijöillä oli rohkeutta ja ammattitaitoa tunnistaa myös näitä tekijöitä (ks. esim. Kuronen ym. 2004, 7).

Lastensuojelun käytännöt vaikuttivat työntekijöiden käsityksen mukaan olevan useammin sopivampia äideille kuin isille johtuen työskentelymuotojen tunnekeskustelupainottuneisuudesta. Käsitykseen sisältyy käsitys siitä, että tunnekeskustelu on keskimäärin luontevampaa naisille kuin miehille. Tässä voi nähdä yhtymäkohtia Matelan (2012, 97–98) esitykseen siitä, että sosiaalityön käytännöt ovat soveltuvampia naisilla kuin miehille selittyen sillä, että miehet ovat tottumattomampia vaikeiden asioiden käsittelyyn. Isien vetäytyminen tuli kuvatuksi sekä isien toimintana että mahdollisesti lastensuojelun käytäntöjen tuottamana. (ks. myös Bates & Thompson 2002.)

Lastensuojelun työntekijät ovat yhteiskunnan ja kulttuurin vaikutuksen piirissä toimivia henkilöitä ja myös kantavat mukanaan näiden mukana tuomia arvoja ja stereotyyppioita. Vaikka vanhemmilta kuvattiin odotettavan samanlaisia asioita sukupuolesta riippumatta, isien osallistumattomuus lapsen hoitoon ja kasvatukseen liittyviin asioihin nähtiin vähemmän vakavana kuin äitien vastaava osallistumattomuus. Hyvän vanhemmuuden kriteerien voi ajatella olevan yhtenäisiä äideille ja isille, mutta sukupuolittunutta ovat väljyydet sen toteuttamisessa.

Lopuksi

Aineiston perusteella näyttäytyy, että työntekijöiden käsityksen mukaan lastensuojelun asiakkaana olevissa perheissä äideillä vaikuttaisi edelleen useammin olevan enemmän vanhemmuuteen liittyvää valtaa ja vastuuta kuin isillä (ks. Reenkola, 2012).

Isien asema sekä yksityisellä tasolla perheiden tasolla, yhteiskunnallisella tasolla ja institutionaalisella tasolla näyttäytyy monimuotoisena ja vaihtelevana. Isyyden muutokset ovat hyvin tiukasti kiinni kulttuurisissa odotuksissa, yhteiskunnallisissa keskusteluissa ja poliittisissa päätöksissä. Jokaisella tasolla isien asema on vuosikymmenien aikana liikunut tasavertaisemmaksi suhteessa äiteihin. Edelleen samaan aikaan isien asema näyttäytyy eri tasoilla toissijaisena vanhempana. Isän on myös äitiä hyväksytympää olla toissijainen vanhempi. Vanhempien tasavertaisuus on tavoiteltavaa, ihanteellista ja lisääntyvää, mutta isien ensisijaisuus on edelleen odotuksista poikkeavaa ja erityistä.

Kiinnostavaa on toisinaan myös se, mikä tutkimuksessa ja aineistossa ei korostu. Useissa tutkimuksissa perheen elättäminen, perheestä taloudellisesti vastuussa oleminen, on kiinnittynyt isyyteen ja käsityksiin isyydestä (Ks. esim. Eerola 2014). Omassa aineistossani elättäminen ei noussut esille. Tämä voisi mahdollisesti selittyä sillä, etteivät työntekijät pitäneet taloutta isien vanhemmuudessa olennaisena vaan painottivat muita tekijöitä, työntekijöiden käsityksen mukaan tekijä ei olisi asiakkaana oleville isille isyyttä määrittävä tai kyse olisi lastensuojelun kontekstiin liittyvästä erityisyydestä.

Käsitykset isien asemasta ovat haastateltavien työntekijöiden subjektiivisia käsityksiä siitä, millaisena isyys ja isien huomioiminen lastensuojelun työskentelyssä heille koemuksensa perusteella näyttäytyvät. Myös tutkimusasetelma ja esitetyt kysymykset voivat ohjata tutkimusta, vaikka olen pyrkinyt sen huomioimaan ja välttämään. Onkin syytä varoa pitkälle menevien yleistysten tekemistä pro gradu -tutkielman perusteella, mutta vähintäänkin se on tuonut ilmiöön liittyviä havaintoja ja kysymyksiä reflektoitavaksi lastensuojelun kentälle. Tutkimustulokset voisivata olla hyvinkin toisenlaisia, mikäli samasta aiheesta olisi haastateltu isiä.

Tutkimuksessani aihetta on lähestytty työntekijöitä haastatteleamalla. Aihetta olisi mielenkiintoista tutkia myös toisella tavalla, esimerkiksi havainnoimalla asiakastilanteita tai käyttämällä tutkimusaineistona lastensuojelun asiakirjoja. Tärkeää olisi myös tuoda isien oma ääni esille ja tutkia aihetta isien näkökulmasta esimerkiksi haastatteleamalla lastensuojelun asiakkaana olevien lasten isiä. Kiinnostavaa olisi tehdä tutkimus, jossa haastateltaisiin isiä sekä heidän kanssaan työskennelleitä lastensuojelun työntekijöitä. Lisäksi isyyttä ja isien asemaa lastensuojelun kontekstissa voisi tutkia yksinhuoltajaisien sekä kahden isän perheiden kohdalla. Tässä pro gradu -tutkimuksessa painottui aineiston ja tutkimusasetelman vuoksi heterosuhteissa elävien isien isyys, vaikka myös muut isät ja perheiden monimaisuus tulivat mainituksi ja työntekijät korostivat perheiden moninaisuuden huomioimisen tärkeyttä työssään.

Isyyttä ja sukupuolta kannattaa tutkia lastensuojelun kontekstissa myös jatkossa. Sukupuolta ja sen merkitystä sosiaalityöntyön sisällä voi olla vaikea tuoda näkyväksi. Kyse on usein rakenteista ja syvällä kulttuurissa olevista tekijöistä. Useinkaan nämä tekijät eivät ole näkyvillä selkeästi, vaan ovat enemmänkin piilossa ja hiljaisia. Olisi myös olennaista tutkia sukupuolen merkitystä ja huomioimista lastensuojelun kontekstissa silloin, kun vanhempi on muunsukupuolinen. Sosiaalityössä tarvitaan vielä lisää sukupuolitietoisuuden tutkimusta ja siihen liittyvän osaamisen lisäämistä.

Tässäkin pro gradu -tutkielmassa itse isät ja miehet olivat toissijaisia. Isyyttä tarkasteltiin pitkälle naisten kautta. Tutkielmassa naissukupuolta edustava äiti tutki miehiä ja isejä haastatteleamalla pääosin naisia. Haastateltavista työntekijöistäkin kahdeksan oli naisia ja ainoastaan yksi mies.

LÄHTEET:

- Aalto, Ilana 2004: Perinteisestä uuteen? Isyyden muutuskertomusta purkamassa. Teoksessa Aalto, Ilana & Kolehmainen, Jani (toim.): Isäkirja. Mies, vanhemmuus ja sukupuoli. Vastapaino. Tampere, 65–87.
- Aalto, Ilana 2010: Katsaus isyyden historiaan sääty-yhteiskunnasta nykyaikaan. Teoksessa Mykkänen, Johanna & Aalto, Ilana (toim.): Isyyden ihanteet, arki ja kokemukset. Raportti isyyden tutkimuksesta Suomessa. Nuorisotutkimusseura ry. Helsinki, 15–38.
- Aalto, Ilana 2012: Isyyden aika. Historia, sukupuoli ja valta 1990-luvun isyyskeskusteluissa. Nykyluktuurin tutkimuskeskus.
- Ahonen, Sirkka 1994: Fenomenografinen tutkimus. Teoksessa Syrjälä, Leena & Ahonen, Sirkka & Syrjäläinen, Eija & Saari, Seppo (toim.): Laadullisen tutkimuksen työtapoja. Kirjayhtymä. Helsinki.
- Alanko, Janne & Orjasniemi, Tarja 2018: Kun kukkahattutäti onkin setä – Miesainokainen sosiaalityössä. Janus. 26 (2). 140–155.
- Alastair, Christine 2001: Gendered discourses of welfare, men and social work. Teoksessa Alastair, Christine (toim.): Men and Social Work. Palgrave. New York, 7–34.
- Autonen-Vaaranieniemi 2019: Perheammattilaisten asemoituminen vanhemmuuteen ja vanhemmuutta koskevat kehukset erotyössä. Janus 27 (4). 362–378.
- Autonen-Vaaranieniemi 2004: Onko miehillä kotia sosiaalityössä? Teoksessa Kuronen, Marjo & Granfelt, Riitta & Nyqvist, Leo & Petrelius, Päivi (toim.): Sukupuoli ja sosiaalityö. PS-kustannus. Jyväskylä, 223–248.
- Bardy, Marjatta & Heino, Tarja 2013: Katsaus lastensuojelun toimintaympäristöihin. Teoksessa Bardy, Marjatta (toim.): Lastensuojelun ytimissä. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki.
- Bates, John & Thompson, Neil 2002: Men, masculinity and social work. Teoksessa Gruber, Christine & Stefanov, Helga 2002: Gender in social work. Russell House Publishing. Lyme Regis, 97–105.
- Connell, R. W. & Messerschmidt 2005: Hegemonic masculinity. Rethinking the concept. Gender & Society, 19 (6), 829–859.
- Cree, Vivienne E. & Cavanagh, Kate 1996: Men, masculinism and social work. Teoksessa Cree, Vivienne E. & Cavanagh, Kate (toim.): Working with men. Feminism and socialwork. Routledge. Lontoo, 1–8.
- Eerola, Petteri 2015: Responsible Fatherhood A Narrative Approach. Väitös. Jyväskylän yliopisto.
- Eerola, Petteri 2014: Nurturing, breadwinning and upbringing: paternal responsibilities by Finnish men in early fatherhood. Community, work and family, 17 (3), 308–324.
- Eräranta, Kirsi 2007: Olevasta tekijäksi? Psykososiaalinen tieto isän määrittäjänä. Teoksessa Vuori, Jaana & Nätkin, Ritva (toim.): Perhetyön tieto. Vastapaino. Tampere, 83–105.
- Fox, Bonnie 2001: The formative years: How parenthood creates gender. The Canadian Review of Sociology and Anthropology 38 (4), 373–390.
- Gherardi, Silvia 1995: Gender, Symbolism and Organizational Cultures. Sage.
- Häggman, Kari 1994: Perheen vuosisata. Perheen ihanne ja sivistyneistön elämäntapa 1800-luvun Suomessa. Suomen Historiallinen Seura.

- Hirsjärvi, Sirkka 2010: Metodologiset ja teoreettiset lähtökohdat. Teoksessa Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula: Tutki ja kirjoita. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Helsinki, 123–166.
- Hirsjärvi, Sirkka 2010b: Tutkimuksen reliaabelius ja validius. Teoksessa Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula: Tutki ja kirjoita. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Helsinki, 231–236.
- Huttunen, Jouko 2001: Isänä olemisen uudet suunnat. PS-Kustannus. Jyväskylä.
- Huttunen, Jouko 2014: Isyyden muutos ja tulevaisuus. Teoksessa Eerola, Petteri & Mykkänen, Johanna (toim.): Isän kokemus. Gaudeamus, 178–196.
- Huuska, Maarit (toim.) 2015: Sukupuolen moninaisuus. Setan transtukipiste. Helsinki.
- Häkkinen, Kirsti 1999: Fenomenografisen tutkimuksen juuria etsimässä. Teoreettinen katsaus fenomenografisen tutkimuksen lähtökohtiin. Jyväskylän yliopisto Opettajankoulutuslaitos.
- Jokinen, Arto 1999: Suomalainen miestutkimus ja -liike: muutoksen mahdollisuus? Teoksessa Jokinen, Arto (toim.): Mies ja muutos. Kriittisen miestutkimuksen teemoja. Tampere University. Tampere, 15–51.
- Jokinen, Arto 2000: Panssaroitu maskuliinisuus. Mies, väkivalta ja kulttuuri. Tampere University Press. Tampere.
- Jousmäki, Ari & Kosonen, Liisa 2009: Syytettynä isä. Teos. Helsinki.
- Julkunen, Raija 2010: Sukupuolen järjestykset ja tasa-arvon paradoksit. Vastapaino. Tampere.
- Julkunen, Raija 2016: Sukupuoli valtiollisen politiikan kohteena. Teoksessa Husso, Marita & Heiskala, Risto (toim.): Sukupuolikysymys. Gaudeamus, 231–259.
- Kivipelto Minna, 2004: Sosiaalityön kriittinen arviointi sukupuolistavien merkitysten ja käytäntöjen purkajana. Teoksessa Kuronen, Marjo & Granfelt, Riitta & Nyqvist, Leo & Petrelius, Päivi (toim.): Sukupuoli ja sosiaalityö. PS-kustannus. Jyväskylä, 249–276.
- Kitterod, Ragni Hede & Lyngstad, Jan 2014: Characteristics of parents with shared residence and father sole custody. Statistics Norway.
- Kitunen, Timo 2007: Sosiaalityön näennäinen tasa-arvo. Teoksessa Kotro, Arno & Sepponen, Hannu (toim.): Mies vailla tasa-arvoa. Tammi, 113–119.
- Keskisuomalainen 25.5.2017: Mielipidekirjoitus: Isien ja lasten oikeudet voivat unohtua lastensuojelussa. <https://www.ksml.fi/mielipide/mielipidekirjoitus/Isien-ja-lasten-oikeudet-voivat-unohtua-lastensuojelussa/991407>. Viitattu 18.4.2020.
- Kolehmainen, Jani 2004: Osallistuva isä – muuttuva mies? Teoksessa: Aalto, Ilana & Kolehmainen, Jani (toim.): Isäkirja. Vastapaino. Tampere, 89–108.
- Kujala, Erkki 2003: Sodan pojat. Sodanaikaisten pikkupoikien lapsuuskokemuksia isyyden näkökulmasta.
- Kuronen, Marjo & Granfelt, Riitta & Nyqvist, Leo & Petrelius, Päivi 2004: Sukupuolistunut ja sukupuoleton sosiaalityö. Teoksessa Kuronen, Marjo & Granfelt, Riitta & Nyqvist, Leo & Petrelius, Päivi (toim.): Sukupuoli ja sosiaalityö. PS-kustannus. Jyväskylä, 5–18.
- Kääriäinen, Aino 2015: Sosiaalitoimen olosuhdeselvitykset teksteinä. Johtopäätösten argumentointi ja puolelle asettumisen tulkinnat. Oikeus 44 (4), 379–403.
- Lainiala, Petri 2014: Perhepolitiikka kriisin aikana. Perhebarometri 2014. Väestöntutkimuslaitos. Helsinki.
- Lammi-Taskula, Johanna 2004: Sukupuolijärjestelmä, vanhempainvapaat ja isät. Teoksessa Aalto, Ilana & Kolehmainen, Jani (toim.): Isäkirja. Vastapaino. Tampere, 167–192.

- Lammi-Taskula, Johanna & Salmi, Minna 2016: Perhe, työ ja sukupuoli. Teoksessa Husso, Marita & Heiskala, Risto (toim.): Sukupuolikysymys. Gaudeamus, 161–184.
- Matela, Kari 2012: Sukupuoli- ja ikäsensitiivisyys ensi- ja turvakodin sosiaalityössä. Teoksessa Strömberg-Jakka, Minna & Karttunen, Teija (toim.): Sosiaalityön haasteet. Tukea ammattilaisten arkeen. PS-kustannus. Jyväskylä, 74–102.
- Mykkänen, Johanna 2010: Isyyden tutkimus Suomessa 1990–2010. Teoksessa Mykkänen, Johanna & Aalto, Ilana (toim.): Isyyden ihanteet, arki ja kokemukset. Nuorisotutkimusseura ry. Helsinki, 39–76.
- Mykkänen, Johanna & Aalto, Ilana 2010: Saatteeksi. Teoksessa Mykkänen, Johanna & Aalto, Ilana (toim.): Isyyden ihanteet, arki ja kokemukset. Nuorisotutkimusseura ry. Helsinki, 9–14.
- Mykkänen, Johanna & Eerola, Petteri & Forsberg, Hannele & Autonen-Vaaraniemi, Leena 2017: Farher's narrative on support and agency: a case study of fathers in a Finnish child welfare NGO. *Nordic Social Work Research* 7 (3), 236–248.
- Niikko, Anneli 2003: Fenomenografia kasvatustieteellisessä tutkimuksessa. Joensuun yliopisto Kasvatustieteiden tiedekunta. Joensuu.
- Oulasmaa, Minna & Saloheimo, Anja 2010: Stereotyyppiset isäkuvat. Teoksessa Jämsä, Juha & Kalliomaa, Susa (toim.): Isyyden kielletyt tunteet. Väestöliitto. Helsinki.
- Petrelus, Päivi 2005: Sukupuoli ja subjektiivisuus sosiaalityössä – tulkintoja naistyöntekijöiden muistioista. Jyväskylän yliopisto.
- Pohjola, Anneli 2007: Eettisyyden haaste tutkimuksessa. Teoksessa Viinamäki, Leena & Saari, Erkki (toim.): Polkuja soveltavaan yhteiskunnalliseen tutkimukseen. Tammi. Helsinki, 11–31.
- Reenkola, Elina 2012: Äidin valta ja voima. Minerva. Helsinki.
- Ronkainen, Suvi & Pehkonen, Leila & Lindblom-Ylänne, Sari & Paavilainen, Eija 2011: Tutkimuksen voimasanat. WSOYpro. Helsinki.
- Storhaug, Anita & Oien, Katrin 2012: Fathers' encounters with Child Welfare Service. *Children and Youth Service Review*, 34 (1), 296–303.
- Talentia ry 2017: Arki, arvot ja etiikka. Sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet. Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry. Helsinki.
- Terävä, Johanna & Kuukka, Anu & Alasuutari, Maarit 2018: Miten lastenhoidon ratkaisuja saa perustella? Vanhempien puhetta 1–2-vuotiaan lapsensa hoitoratkaisuista. *Yhteiskuntapolitiikka*, 349–359.
- Kansaneläkelaitos 2019: Tilastokatsaus 10/2019. Kansaneläkelaitos. Helsinki.
https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/306767/Vanhempainpaivara-haa_saaneiden_isien_maara_vaheni.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Viitattu 19.12.2019
- Tuomi & Sarajärvi 2018: Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Helsinki.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012: Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkauseräilyjen käsitteleminen Suomessa. Tutkimuseettinen neuvottelukunta. Helsinki.
https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf. Viitattu 27.4.2020.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2019: Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa. Tutkimuseettinen neuvottelukunta. Helsinki.
- Tuovinen, Paula 2014: Isyys yksinhuoltajaisien kertomana. Teoksessa Eerola, Petteri & Mykkänen, Johanna (toim.): Isän kokemus. Gaudeamus. Helsinki, 127–142.
- Valkonen, Leena 2006: Millainen on hyvä äiti tai isä? Viides- ja kuudesluokkalaisten lasten vanhemmuuskäsitykset. Väitös. Jyväskylän yliopisto.

- Vilkkä, Hanna 2010: Sukupuolen ja seksuaalisuuden kohtaaminen. PS-kustannus. Jyväskylä.
- Vuori, Jaana 2001: Äidit, isät ja ammattilaiset. Sukupuoli, toisto ja muunnelmat asiantuntijoiden kirjoituksissa. Tampereen yliopisto.
- Ylikännö, Minna & Pääkkönen, Hannu & Hakovirta, Mia 2015: Time use of Finnish fathers – do institutions matter? Teoksessa Fatherhood in the Nordic welfare states: Comparing care policies and practice. Bristol University Press, 103–120.

Virallislähteet:

- Hallintolaki (6.6.2003/434)
- LSL Lastesuojelulaki (13.4.2007/417)
- Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (8.4.1983/361)
- Perustuslaki (11.6.1999/731)

Liite 1 Haastattelurunko

1 Taustakysymykset

- ikä
- sukupuoli (vapaaehtoinen)
- työtehtävä

2 Teemakysymykset:

- Yleisesti käsityksesi isyydestä
 - Mitä "isä" ja "isyys" tarkoittaa ja mitä miellelyhtymiä tuo?
 - Miten koet, että yhteiskunnassa keskustellaan isyydestä? Miten koet, että toivoisivat keskusteltavan?

Millaisia käsityksiä isyydestä ja isien huomioimisesta lastensuojelun kontekstissa?

- Millaisia rooleja isillä on perheissä?
- Mitä isiltä odotetaan / mitä isät itse odottavat vanhemmuudeltaan?
- Millaisia pelkoja isyyteen liittyy?
- Millaisia isien roolit/paikat lastensuojelun asiakkuudessa ovat?
- Miten isät huomioidaan lastensuojelun sosiaalityössä?
- Miten isät suhtautuvat työntekijöihin / vanhemmuutensa arviointiin?
- Onko lastensuojelussa jonkinlaista "isäerityisyyttä?"
- Miten isät mahdollisesti kokevat työntekijän ja isän välisen valta-asetelman?
- Onko sukupuolella jonkinlaista merkitystä lastensuojelun sosiaalityössä?

Lopuksi?

- Oletko jossakin työuran vaiheessa tai tilanteessa jäänyt erityisesti miettimään isän roolia/asemaa/paikkaa?
- Millaisia haasteita / epäkohtia / muutostoiveita liittyy isien asemaan tai huomioimiseen lastensuojelussa?